ion drăguşanul

Ştefan Voda al Moldovei fu zvârlit si nu mai este!

cluj-napoca 2022

„Iată, veni-va ora în care toţi acei ce zac în mormânt,
auzi-vor a mea chemare şi acei ce binele au făptuit
vor răsări spre înviere!”.

„Sfinţii populari” Ştefan cel Mare şi Daniil Sihastrul

Există, în istoriografia noastră, atâta premeditată falsificare a adevărului, încât ocolirea unor teme, care ţin de glorificarea nemerituoşilor manipulatori de dumnezeire, scufundă în penibil chiar şi faptele adevărate ale unui neam cândva vrednic, predispus, cum observa profundul Lucian Blaga să suprapună preistoria şi istoricitatea într-o cale distinctă şi demnă de toată admiraţia, precum cea din ancestral, a zeilor pământeşti.

Am mai scris că noi, românii, am fost născuţi cu miraculosul cult al „sfinţilor populari” în sânge, Ştefan cel Mare fiind primul dintre aceştia, pentru că sihastrul Daniil, care a trăit prin vremurile lui Alexandru cel Bun, avea să beneficieze de „sfinţenia obştească” abia prin anii domniei lui Petru Rareş, datorită unei inspirate idei a lui Grigorie Roşca de a face vestite minunăţiile Voroneţului.

Noi încă suntem fascinaţi de întâlnirea din chilia de piatră de la Putna, în care Daniil nu a ajuns vreodată, iar Ştefan cel Mare, care avea încăperile domneşti de la mănăstirea Putna şi care, în timpul născocit pentru mit, se

afla în Polonia, nu ar fi avut de ce păşi prin cenuşia chilie din muncelul de dincolo de pârâul Putnei.

Mărturii există, unele aşteptând încă neştiute prin arhivele lumii, altele puse la dispoziţia românilor, fără să înţeleagă descoperitorii de mărturii sigure că pe români nu adevărul este cel care-i preocupă. Dacă nu aş avea dreptate în ceea ce susţin, numele lui Constantin Esarcu, de pildă, ar fi la fel de cunoscut printre români precum cel al lui Nicolae Iorga, pe care puţini l-au citit, dar toată lumea îl cunoaşte.

Începând cu anul 1873, când, numit fiind agent diplomatic la Roma, a „fost fericit de a dezgropa din arhivele de Stat ale Veneţiei documente inedite documente de o imensă valoare istorică pentru noi, documente ce de secoli zăceau necunoscute printre manuscriptele cancelariei secrete ale anticei republici"[1], Constantin Esarcu, viitor academician şi unul dintre iniţiatorii proiectului „Daţi un leu pentru Atheneu", a ţinut o conferinţă publică, în 8 aprilie 1878, pentru a face cunoscute descoperirile sale şi pentru a propune „înfiinţarea unei *societăţi pentru Istoria Patriei*, astfel precum există mai în toate oraşele principale ale Italiei", societăţi care „aduc cel mai mare serviciu studiilor istorice, prin dezgroparea şi publicarea documentelor vechi, prin retipărirea cărţilor rare de istorie şi prin colecţionarea monumentelor de orice natură relative la istoria provinciilor sau oraşelor ce au în vedere aceste societăţi"[2].

---

[1] Esarcu, Constantin, *Documente istorice descoperite în Archivele Italiei*, Bucureşti 1878, p. 7

[2] Esarcu, p. 5

Dintr-un exemplar al tipăriturii conferinţei, care se află în Biblioteca Naţională a Franţei „Gallica”, voi extrage doar câteva paragrafe, referitoare la Ştefan cel Mare, pe care le consider mai interesante, şi o fac din dorinţa de a face cunoscut numele celui care le-a scos la lumină de sub colbul uitării. Primul subiect este cel al întâmplărilor de după bătălia de la Războieni, atât de legendată la noi de născocirile călugăreşti ale mitropolitului Roşca despre Daniil Sihastrul sau despre poeticeasca „Muma lui Ştefan cel Mare”. Conform mărturiilor de atunci, sintetizate de *Il Diario* al patricianului veneţian Marin Sandulo, iată cam cum au stat lucrurile, mai întâi, conform rezumării făcute de Esarcu unei relaţiuni despre Ştefan cel Mare, scrisă, în 16 septembrie 1476, în Bratislava:

„Este un preot, numit Baltazar de Piscia, care comunică Papei ultimele noutăţi căpătate de la 5 tineri genovezi, care, fiind robiţi de către turci, la luarea coloniei genoveze Caffa din Crîm, şi trimişi la Constantinopole, cu alţi 122 tineri, au reuşit, pe drum, separându-se prin furtună vasul ce-i ducea de restul flotei otomane, a ucide pe corăbierii turci şi a scăpa la Kilia, unde însă, în loc de a dobândi libertatea, au fost robiţi iarăşi de către Ştefan cel Mare, domnul Moldovei sau Valahiei mici (minoris Valachia), şi dăruiţi ca sclavi la nişte boieri din Suceava, unde au petrecut, apoi, 10 luni până ce au fugit în Polonia, cu ocaziunea intrării turcilor în Moldova. Aceşti genovezi au povestit că preludiul războiului a fost vestea despre planul lui Basarab, Domnul Valachiei mari (majoris Valachiae) de a năvăli în Moldova, ceea ce a silit pe

Stefan Vodă, pentru a împiedica trecerea muntenilor, să-şi facă o cetăţuie lângă Dunăre, unde a mers cu 40.000 ostaşi, „nobili şi ţărani”, armaţi mai toţi cu arcuri, suliţe şi săbii. Tot atunci însă a sosit ştirea în Suceava despre apropierea a vreo 30.000 de tătari, care au cuprins oraşul Ştefăneşti şi au robit 15.000 de nobili, iar Doamna lui, cu toate tezaurele, s-a retras la cetatea Hotin.

Aflând acestea, Stefan Vodă a lăsat în cetăţuia de lângă Dunăre pe cumnatul său, Şendrea (ctitorul bisericii din Dolheşti – n. n.), cu 1.000 călăreţi, iar el însuşi, cu restul oştirii, a mers în contra tătarilor, pe care însă n-a putut să-i ajungă, fugind ei cu toată prada lor. Întorcându-se, atunci, la Dunăre şi văzând că ostaşii săi murmură, zicând că stau în tabără deja de 2 luni, pe când tătarii le-au robit nevestele şi copiii, ba unii începuseră a dezerta, Ştefan Vodă a concediat armata, pe 15 zile, poruncind ca, după expirarea acestui termen, să revină cu toţii la Dunăre; iar el a rămas numai cu 10.000 nobili, afară de care mai erau 1.000 călăreţi, subt vistiernicul Iuga, la paza malului Dunării contra turcilor. Turcii însă, fiind prea numeroşi, Iuga a fugit la cetăţuie, iar însuşi Ştefan s-a retras, cu cei 10.000, într-o pădure de lângă Vaslui. Turcii, după ce au luat cetăţuia şi s-au odihnit acolo, au început a înainta pe teritoriul Moldovei. Vasluienii au fugit. De asemenea, se pregăteau a fugi sucevenii, aflând, de la un ambasador polon, despre apropierea turcilor, cu care era şi domnul muntenesc Basarab.

Atunci Ştefan a ars Vasluiul şi toate oraşele pe unde ar fi putut veni turcii, precum Iaşi, Bacău, Roman şi Baia, fugind locuitorii acestora, cu averile lor, parte în

Ungaria şi parte în Galiţia. Lăsând, după aceea, o garnizoană în Suceava, Ştefan a riscat o bătălia contra turcilor într-o pădurice, la depărtare de o jumătate de zi de la Baia, dar a fost bătut şi abia a scăpat, cu vreo 20 de călăreţi, la oraşul Sniatin unde acela care mi-a narat acestea l-a văzut mâncând într-o tavernă: *ibiqe, qui talia mihi narravit, dixit se Dominum Stephanum cum paucis vidisse in quadam taberna comedentem.*

De aci a plecat la Cameniţa, oraş polon aproape de Hotin (unde se afla nevasta sa), unde s-a apucat să strângă oaste. În acest timp, turcii asediau Suceava, având în capul lor pe însuşi Sultanul, care aducea cu sine, pentru a pune pe tronul Moldovei, pe fiul unui Petru Vodă (Petru Aron – n. n.), ce fusese altădată domn, înainte de Ştefan.

La această descriere a lui Baldassar de Piscia, se află un postscriptum.

Toate acestea, zice Baldassar, erau scrise, când veni la mine un oarecare Ilesita din Ungaria, care îmi spuse că a văzut aprinse focuri de bucurie şi a auzit cântându-se *Te deum*, fiindcă Ştefan, Domnul moldovenesc, a nimicit o armată turcă de 14.000 oameni: Întrebându-l când s-a făcut această luptă, mi-a răspuns că nu ştie. Aceasta se esplică – continuă Baltassar de Piscia – pe de o parte prin aceea că Ştefan şi-a strâns o oaste în Cameniţa, la care s-au mai adaos toţi moldovenii câţi se retrăsese mai dinainte în locuri sigure, iar pe de alta, că turcii şi-au slăbit puterile, împrăştiindu-se cete-cete prin Moldova.

Eruditul nostru istoric, Dl Hasdeu, face, asupra documentului de mai sus, ce l-am publicat în extenso şi în original, în preţioasa sa *Columna lui Trajan*, următoarele reflecţiuni:

„Pentru a rectifica şi completa datele adunate de către Dl Kogălnicenu, în monografia sa despre bătălia de la Războieni, singura fântână importantă, trecută de domnia sa cu vederea, a fost, până aci, un lung pasagiu din cronica turcă a lui Saad-eddin, tradus italieneşte în secolul al XVII-lea, de către Bratulli, şi reprodus apoi, din cauza extremei sale rarităţi, în a mea *Archiva istorică*.

Dl C. Esarcu a reuşit a descoperi, în această privinţă, o nouă relaţiune, mai preţioasă decât toate celelalte, căci ea nu numai că s-a scris chiar în anul 1476, dar încă ne prezintă mai multe amărunte necunoscute din celelalte izvoare.

Ne mărginim a atrage atenţiunea asupra următoarelor puncte:

1). Fugarii genovezi din Caffa, departe de a găsi un adăpost în Moldova, precum s-a crezut generalmente, au fost robiţi de către Ştefan cel Mare şi dăruiţi apoi boierilor, după cum se dăruiau ţiganii şi tătarii.

2). Principalii generali ai lui Ştefan, în războiul de la 1476, au fost cumnatul său, Şendrea, şi vistiernicul Iuga, dintre care se ştie despre cel dintâi că a pierit, mai în

urmă, la 1481, în bătălia de la Râmnic, între Ştefan şi Ţepeş.

3). Armata permanentă a Moldovei consista din călărime nobilă, iar ţăranii formau miliţia, care se mobiliza numai pe intervale scurte şi care, la caz de prelungirea războiului, murmura şi dezerta.

4). Moldova se numea „Valachia mică”, iar Muntenia „Valachia mare”, după cum noi am demonstrat-o deja prin alte fântâne.

5). Nobilimea moldoveană era foarte numeroasă, de vreme ce tătarii au robit 15.000 nobili, pe când, tot atunci, alţi 10.000 se aflau pe lângă Ştefan; de unde rezultă că acea nobilime se compunea din toţi proprietarii mici, adică „răzeşii” sau „moşnenii”.

6). Oraşele pe care le-a ars Ştefan, la apropierea turcilor, au fost Vaslui, Iaşi, Bacău, Roman şi Baia.

7). De nicăieri **nu se confirmă tradiţiunea despre fuga lui Ştefan la cetatea Neamţ** şi faimoasa convorbire, acolo, cu mumă-sa (moartă, în 1464, la Probota – n. n.), în locul cărora noi vedem aci pe nevasta lui Ştefan, retrăgându-se la cetatea Hotin, iar însuşi Domnul fuge în Galiţia şi apoi în Podolia, la cetatea Cameniţa, aproape de Hotin, unde îşi strânge o nouă armată.

Într-o comunicaţiune ce ne-a făcut, Dl Esarcu bănuieşte, cu drept cuvânt, că legenda poporană a confun-

dat pe muma lui Ştefan cu nevasta lui, iar cetatea Neamţ cu cetatea Hotin.

8). În tabăra turcă, ca pretendente la tronul Moldovei, se afla un fiu al lui Petru Aron, vechiul rival al lui Ştefan"[3] (despre mitul „prietenului lui Ştefan cel Mare, Daniil Sihastrul, nici Esarcu, nici Hasdeu nu pomenesc nimic, pentru că născocirea aceasta călugărească apare mult mai târziu – n. n.).

Interesante sunt şi relatările despre „Ultimele momente din viaţa" lui Ştefan cel Mare, aflate în aceleaşi arhive italiene:

„Voi termina analiza documentelor găsite în Sanudo, rezumând o epistolă de cel mai mare interes, ce se află în tomul 6, pag. 19, al *Diariului* neobositului veneţian. Epistola este datată din Buda, 26 Iulie 1504, şi scrisă de medicul Leonardo de Massari. Ea povesteşte moartea lui Ştefan cel Mare şi ne face să asistăm la ultimele momente ale eroului român. Leonardo de Massari începe prin a descrie spaima suscitată în Ungaria prin moartea lui Ştefan cel Mare, lăsând el doi fii, unul mai mare, în Moldova, şi altul mai mic, petrecător în Constantinopole, pe lângă Sultan, astfel că toţi se temeau ca nu cumva turcii să încerce cu forţa să pună la domnie pe acesta din urmă, şi se şi auzise că armata otomană s-ar fi mişcat deja, în număr de 60.000, ceea ce a provocat, din partea Ungariei, un ordin, trimis în Transilvania secuilor, de a sta gata să dea ajutor moldovenilor. Povesteşte, în urmă, ultimele momente din viaţa lui Ştefan, şi anume:

[3] *Columna lui Trajan*, anul 1876, p. 381

având răni pe picioare, care deodată începură a se întinde aşa de mult, încât medicii, veneţianul Ieronim da Cesena şi un evreu de la Hanul tătărăsc, au fost siliţi a recurge la ardere, pentru reducerea plăgilor, şi considerau cazul ca mortal; boierii s-au apucat a se certa despre alegerea unui nou Domn, unii preferind pe cel mai mare fiu, alţii pe cel mai mic, ce se afla în Turcia; acestea ajungând la ştirea lui Ştefan, pe când era aproape de agonie, el s-a arătat la moarte, ca şi în viaţă şi sănătate, teribil şi prudent în acelaşi timp, *qual cossi come in vita et sanita ita in morte mostro esser et terribile et prudente*. Făcând să-l ducă cu patul în câmp, unde se discuta alegerea domnească, acolo porunci să prindă şi să taie pe principalii agitatori.

Pe urmă, ţinu aci un discurs, declarând că ştie că moare şi nu-i împiedică pe dânşii de a alege la domnie pe oricine vor voi dintre fii săi, dar acesta să fie cel mai capabil de a apăra ţara; atunci toţi au aclamat pe fiul cel mai mare, căruia au jurat pe loc credinţă, însuşi Ştefan urcându-l pe tron. După aceea, muribundul erou s-a întors în palat şi peste două zile a murit, urmându-i la domnie acel fiu (Bogdan-Vlad, finul lui Vlad Ţepeş, cunoscut drept Bogdan cel Orb – n. n.), căruia se spera că nu se vor opune nici turcii şi care are acum un ambasador în Ungaria.

Aci se opresc descoperirile mele asupra lui Ştefan cel Mare. Documente şi mai numeroase asupra marelui nostru Principe există, fără îndoială, ascunse încă subt pulberea seculară a arhivelor Italiei. Aceste documente, date la lumină, ne vor face cu desăvârşire cunoscută, subt toate aspectele sale, marea figură a acelui principe, care a

rezumat într-însul, în cel mai mare grad, calităţile superioare ale unul adevărat şef de Stat, adică: eroismul militar şi înţelepciunea politică”[4].

Întemeierea Mănăstirii Voroneţ de Ştefan-cel-Mare.

[4] Atheneul Român, *Documente Istorice descoperite în Arhivele Italiei de C. Esarcu*. Conferinţă publică ţinută în seara de 8 Aprilie 1878, Bucureşti 1878, pp. 93, 94

Sfîntul Daniil Sihastru (secolul XV)
Bălan, Ioanichie, Arhimandrit, Patericul Românesc, Mănăstirea Sihăstria 2005

A cui este „chilia lui Daniil Sihastrul" de la Putna?

Nu mică mi-a fost surprinderea să constat că, din perspectiva Bisericii Ortodoxe Române, „chilia de piatră" de la Putna nu este asociată cu numele atât de popularului sihastru Daniil, pe care Iorga îl definea drept „sfânt ţără-

nesc târziu, pe care l-a dat Moldova noastră"[5], precizând că „Ştefan clădi, la 1488, mănăstirea Voroneţului, **pe locul unde fusese umila chilie de lemn a sihastrului Daniil**, şi apoi, pe la 1471, mănăstirea de lemn a egumenului Misail"[6]. Isidor de Onciul, renumitul arheolog biblic de valoare europeană, afirma, în 1891, că „tradiţiunea confundă Putna cu Voroneţul"[7], iar publicaţia oficială a Bisericii Ortodoxe Române, din octombrie 1910[8], localizându-l pe Daniil tot la Voroneţ, deşi acceptă legenda populară a relaţiei dintre Ştefan cel Mare şi Daniil, susţine că Ştefan a durat mănăstirea Voroneţ „pe locul unde fusese umila chilie a sihastrului Daniil", loc pe care, în 1472 se afla „mănăstirea Voroneţului, făcută din lemn

---

[5] „Ştefan ridicase zidirea sa de piatră (de la Voroneţ – n. n.) cu trei abside în locul bisericuţei de lemn unde trăise în schimnicie acel **Daniil Sihastru din care poporul a făcut sfetnicul zilelor de nenorocire ale marelui Domn**, îndemnătorul lui spre luptă şi evlavie. Între frumoasele pietre de mormânt se vede aceia care acoperă rămăşiţele umilului călugăr, **sfânt ţărănesc târziu**, pe care l-a dat Moldova noastră" - Iorga, N., *Românismul în trecutul Bucovinei*, Bucureşti 1938, p. 203

[6] Iorga, N., *Istoria Bisericii Româneşti şi a vieţii religioase a românilor*, vol. 1, Vălenii de Munte, 1908, p. 95

[7] „Spre răsărit de la mănăstire (Putna – n. n.), pe râuleţul Viţeul, se află **Chilia în piatră**, numită aşa pentru că este scobită într-o stâncă mare, situată pe malul apei. Înlăuntru se văd semne că, oarecând, a fost împărţită în două despărţituri destul de spaţioase, pentru ca în ea să poată petrece un om. Tradiţiunea susţine că acolo, într-însa, ar fi trăit sihastrul Daniil, care l-a îmbărbătat pe Ştefan cel Mare la rezistenţă, după nenorocita bătălie cu turcii, la Războieni. Se vede că **tradiţiunea confundă Putna cu Voroneţul**" – Onciul, Isidor de, *Fondul Religionariu gr. or. al Bucovinei*, Cernăuţ 1891, p. 17

[8] Biserica Ortodoxă Română, *Jurnal Periodic Eclesiastic,* Anul XXXIV, nr. 7, octombrie 1910, p. 805

însă, şi având în frunte pe egumenul Misail"[9]. Chiar şi *Patericul Românesc*, falsificând cu nonşalanţă „sama de cuvinte" inexacte a lui Ion Neculce, susţine că „în vara anului 1476, Ştefan cel Mare, pierzând lupta de la Războieni în faţa turcilor, s-a dus la chilia Sfântului Daniil Sihastrul, bunul său părinte duhovnicesc de la Voroneţ"[10] şi, deci, nu la Putna, unde se afla, de ani buni, minunata-i mănăstire.

---

[9] N. Dobrescu, studiul „Din istoria Bisericii Române. Secolul al XV-lea", din care cităm: „Întemeietorul mănăstirii Voroneţului a fost Ştefan cel Mare, care, în anul 1488, făcu biserica (Kozak, *Insckriften aus der Bukovina*, cap. *Woronetz.*) , şi chiliile din împrejurul ei, pe locul unde fusese umila chilie de lemn a sihastrului Daniil, cel ce îndemnase pe Ştefan să reînceapă lupta cu turcii, după învingerea de la Răsboieni[5], pe acelaşi loc se afla, la 1472, mănăstirea Voroneţului, făcută din lemn însă, şi având în frunte pe egumenul Misail. Prin urmare, aci existase, de mai înainte, o comunitate mănăstirească, a cărei întemeiere se datora pustnicului Daniil, care, ca călugăr şi numindu-se David, fusese în fruntea ei. Îmbrăcând însă apoi el schima cea mare, lăsând în locu-i ca conducător pe Misail şi schimbându-şi numele, din David, în Daniil, se retrase din fruntea comunităţii, trăind singur izolat[5]. E probabil că acestui cucernic pustnic să-i fi cerut Ştefan sfatul, în împrejurările grele, prin care trecea, şi, în urmă, ca mulţămită, să fi ridicat biserica mănăstirii de aci. Că mănăstirea, simplă de lemn, exista într-adevăr înainte de a-i face Ştefan cel Mare, în 1488, biserica de zid, ne-o atestă chiar un document al lui Ştefan cel Mare, cu data de 22 Ianuarie 1472, prin care Domnul acordă scutire de vamă mănăstirii Voroneţului pentru 2 maje de peşte, pe care le-ar aduce, pentru hrana călugărilor de la Chilia sau de la Iazer (Uljanicky, *Materialy,* p. 109. Codrescu, *Uricar,* XI, p. 93. S. F. Marian, *Condica Voroneţului*, p. 78). Egumen al Mănăstirii era, la această dată, Misail, acel care urmase la conducere, după ce David-Daniil devenise mare schimnic şi se retrăsese din mănăstire".

[10] Bălan, Ioanichie, Arhimandrit, *Patericul Românesc*, Mănăstirea Sihăstria 2005, pp. 110-118

Pe de altă parte, Ştefan cel Mare, în actele de cancelarie pe care le-a emis, nu menţionează niciodată numele lui Daniil, care, conform *Patericului Românesc*, întocmit de arhimandritul Ioanichie Bălan[11], în baza scrierilor Sfântului Ioan Românul[12], care, la rândul său, prelua ca istorie de necontestat o legendă a preotului şi scriitorului rădăuţean Petru Rezuş[13], susţinea că „în anul 1488, odată cu zidirea bisericii Mănăstirii Voroneţ, Sfântul Daniil Sihastrul se coboară în obşte, având peste 80 de ani, şi **ajunge egumen al acestei mănăstiri**", păstorind până la moarte, adică până în 14 decembrie 1496, după cum stabilea, tot după tradiţie, acelaşi preot Petru Rezuş.

Numai că, începând din vara anului 1488, când Daniil ar fi fost uns stareţ, până în 14 decembrie 1496, la presupusa lui moarte, Ştefan cel Mare a făcut, fără a-l menţiona vreodată pe Daniil, câteva danii Voroneţului, prima în 17 august 1488, „unde este egumen rugătorul nostru, chir popa Efrem"[14], următoare în 14 martie 1489, când încă „este egumen rugătorul nostru chir popa Efrem"[15], apoi în 26 noiembrie 1490, când „este egumen

---

[11] Bălan, Ioanichie, Arhimandrit, *Patericul Românesc*, Mănăstirea Sihăstria 2005, pp. 110-118

[12] Sfântul Ioan Iacob Românul. Sihastru contemporan din Ţara Sfântă / 1913-1960, *Din Ierihon către Sion, adică din lume la cele din înălţime*, Jerusalem 1999, p. 321

[13] Pr. prof. Petru Rezuş, *Viaţa şi faptele Sfântului Daniil Sihastrul*, în „Studii Teologice", 1956, nr. 3-4, p. 227-240

[14] AŞSP, *Documente Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. III, Bucureşti 1980, doc. 40, pp. 74, 75

[15] AŞSP, *Documente Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. III, Bucureşti 1980, doc. 51, p. 96

rugătorul nostru, chir popa Ghenadie”[16]; celelalte danii iarăşi nu-l menţionează pe Daniil Sihastru, care, după imaginaţia lui Petru Rezuş deja murise, în 22 ianuarie 1497, fiind „egumen rugătorul nostru chir popa Macarie”[17], ca şi în 20 noiembrie 1499[18].

Numele sihastrului Daniil ca „sfânt ţărănesc târziu” începe să fie vehiculat de călugării mănăstirii Voroneţ abia după 1547 (când a fost pictat chipul cu aură), Voroneţul purtând ca titlu de supremă sfinţenie statutul de locul „unde se odihnesc sfintele moaşte a preacuviosului şi purtătorul de Dumnezeu, părintele nostru Daniil cel Nou”[19] sau „unde se odihnesc moaştele sfântului, preacuviosului părintelui nostru, Daniil cel Nou”[20] etc.

În popor, numele noului sfânt e promovat de Grigore Roşca, viitorul mitropolit, care extinde şi pictează Voroneţul, dar care nu avea cum să fie ucenicul lui Daniil Sihastrul, fiind născut abia în 1480; iar tradiţiile, în afară de cele preluate de Dimitrie Dan şi de Petru Rezuş, atribuie totul Voroneţului, adică locul de odihnă veşnică al monahului; „Chiar şi în satul Voroneţ – a făcut o mănăstire spre veşnica aducere aminte, cum că s-a pierdut odată

---

[16] AŞSP, *Documente Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. III, Bucureşti 1980, doc. 81, pp. 159, 160
[17] AŞSP, *Documente Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. III, Bucureşti 1980, doc. 204, p. 369
[18] AŞSP, *Documente Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. III, Bucureşti 1980, doc. 244, pp. 435, 436
[19] Academia Română, *Documente privind Istoria României*, vol. IV, Bucureşti 1952, doc. 340, p. 275
[20] AŞSP, *Documente Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. XXII, Bucureşti 1974, doc. 262, p. 293

pe acea vale, când a fost mic, împlinind cuvintele sihastrului. Unde o fi fost schitişorul Sihastrului acolo se află astăzi o mănăstire veche zidită de Ştefan cel Mare”[21], „iar Ştefan Vodă, mergând de la cetatea Neamţului în sus pe Moldova, a mers la Voroneţ, unde trăia un părinte sihastru, anume Daniil”[22].

Informaţiile despre Daniil Sihastru, ca şi despre viaţa bisericească din nordul Moldovei, de la Descălecat, până la Alexandru cel Bun şi în timpul domniei lui, sunt ca şi inexistente, şi-atunci s-au născocit tot felul de tradiţii, care să argumenteze un ortodoxism românesc timpuriu şi durabil, deşi ortodoxismul acela timpuriu se afla „sub toată puterea, dominaţiunea, superioritatea şi jurisdicţiunea ordinară şi eclesiastică, şi supunerea episcopală a prezisului Episcop de Galiţia, precum şi a celor ce girează în locul Episcopului de Galiţia sau a Bisericii Galiţiene”[23]. În tendinţa aceasta de „românizare” a începuturilor galiţiene atestate a vieţii religioase în nordul Moldovei, mitul lui Daniil Sihastrul devenea esenţial. El, ca

---

[21] Teodorescu-Kirileanu, *Ştefan Vodă cel Mare şi Sfânt. Istorisiri şi cântece populare*, Focşani 1903, p. 36

[22] Teodorescu-Kirileanu, *Ştefan Vodă cel Mare şi Sfânt. Istorisiri şi cântece populare*, Focşani 1903, p. 56

[23] *Raynaldus ad annum 1371* (Magazin istoric, Tom III, p. 139). Biserica unde s-a aşezat Episcopia papală, despre care se face aici menţiune, este Biserica Sfântului Ioan Botezătorul din oraşul Siret; iar Episcopul ce s-a rânduit de papa Urbav al V-lea se numea Andrei Vasito, care era şi confesor al Clarei (mama lui Lascu – n. n.) – Engel in antiquit. Hist. Moldaviae, p. 108; vezi şi Şincai, Chron. Rom., Tom I, p. 340 – apud Enaceanu, Genadie, Arch., *Creştinismul în Dacii şi creştinarea Românilor*, în *Biserica Orthodoxă Română. Jurnalu Periodicu Eclesiasticu*, Nr. 5, Anul IV, Bucuresci, februarie 1878, pp. 283-286

ucenic al lui Leontie sau al lui Lavrentie, trăieşte la Schitul lui Lavrentie din Vicovu de Sus, unde nu împletea coşuri de nuiele, precum în *Patericul Românesc*, ci „se ocupa cu cioplirea de linguri din lemn de paltin”[24].

În documentele medievale şi nici în cele ale mănăstirii Putna, pe care Dimitrie Dan le studiase migălos, scriind monografia mănăstirii şi a satului, nu exisă nici o menţionare, fie ea şi evazivă, a Schitului lui Laurentie, deşi un toponim local sugerează existenţa unui schit, în vremuri vechi, pe numele „pârâului schitului”, adică Laura sau „Lavra”. Însăşi denumirea Laura, care face trimitere la o astfel de „această sfântă laură”[25], atât de prezentă în restul teritoriilor româneşti, confirmă spusele Epistolei lui Urban al V-lea către Arhiepiscopul de Praga, din 1371, la care am făcut trimitere, deşi, într-un singur document de cancelarie este menţionat pârâul care marca hotarul braniştii Putna.

În uricul lui Ştefan cel Mare, dat la Suceava, în 15 martie 1490, prin care se confirmă stăpânirea mănăstirii Putna asupra satelor şi a braniştii ei, nu este menţionat schitul Laura (Lavra) şi, deci, nici o „lavră” (schit), ci doar „a şasea biserică cu un popă în Jicovul de Sus”, Laura fiind pomenită doar prin pârâul cu acelaşi nume, în delimitarea braniştii mănăstirii Putna, „începându-se hotarul acestei branişti de la obârşia Laurii, opcina până la

---

[24] Dan, Dimitrie, *Laura*, în Loghin, Constantin, *Scriitori bucovineni*, Bucureşti 1924, pp. 209-215

[25] Sacerdoţeanu, A., *Hrisovul. Buletinul Şcoalei de Arhivistică*, Anul VI, nr. 6, Bucureşti 1946, p. 88

Falcău"[26], drept pentru care, în indicele de localităţi, Alexandru Gonţa menţionează „Laura, pârâu la mănăstirea Putna"[27]. De altfel şi numele de Schitul lui Lavrentie, păstrat, cică, tot de tradiţii, face trimitere la „schitul întemeietorului schitului" (lavrei), deci iarăşi întăreşte afirmaţia lui Urban al V-lea şi dă dreptate lui Gheorghe Brătianu, primul istoric român care susţinea că majoritatea numelor bărbăteşti din legendele româneşti (exemplifica prin Gelu, care este „gealu", aşa cum încă se mai numeşte dealul prin Ardeal şi prin Bucovina) sunt, de fapt, toponime.

În tot parcursul veacului al XV-lea, nici un document de cancelarie domnească nu menţionează numele lui Leontie-Lavrentie, pe care Alexandru cel Bun l-a fi făcut stareţ la Bogdania, şi nici pe cel al sihastrului Daniil. Iar dacă Daniil, indiferent unde ar fi trăit şi ar fi făptuit minuni, sfătuindu-l mereu pe Ştefan cel Mare (deturnare a meritelor lui Teoctist), oricum ar fi fost menţionat, măcar într-un uric de danie, în favoarea Putnei sau a Voroneţului, şi nu pe „rugătorul nostru" Misail (1472), nu pe Efrem (1488, 1489), Ghenadie (1490), ci Daniil. De altfel şi „rătăcirea" lui Ştefan cel Mare, cu popas la chilia sihastrului, în 1476, este imposibilă, la Putna existând mănăstirea ctitorită de dânsul, iar la Voroneţ – mănăstirea de lemn a lui Misail, pe care o scutise de dări în 1472.

---

[26] Bogdan, Ioan, *Documentele lui Ştefan cel Mare,* volumul I, Bucureşti 1913, p. 423

[27] Gonţa, Alexandru I., *Documente privind Istoria României. A. Moldova – Indicele numelor de locuri*, Bucureşti 1990, p. 143

La Voroneţ, informaţiile sunt mai mult decât lapidare. Pe piatra mormântală scrie „Acesta este mormântul părintelui nostru David, schimonahul Daniil”, iar pe sulul pe care Daniil îl ţine în mână în alegoria portretului său cu aureolă, pictat în 1547, stă scris: „Veniţi, fraţilor, de mă ascultaţi. Va voi învăţa frica Domnului. Cine este omul…”[28].

Şi-atunci cine a fost şi unde a trăit Daniil Sihastrul? Ca şi în mitul Descălecătorului, sihastrul este Spiritul Locului; pe Dragoş îl întâmpina Uţa, deci Zeiţa Pământului (Descălecarea însemnând un fel de logodnă cosmică), iar pe Ştefan cel Mare, Sihastrul, deci Spiritul bărbătesc al locului, echivalent al moş-strămoşului. Daniil Sihastrul a locuit şi locuieşte în fiecare fir de iarbă, de nisip sau de lumină pe care nevoia de speranţă, de amăgire care să-i dea putere de viaţă, poate fi întâlnit în cale.

Cu siguranţă, lavra (schitul) din Vicovu de Sus, între timp dispărut, dar reverberat de undele pârâului Laura, ca şi chilia de piatră de la Putna ţin de vremurile „schismei galiţiene”, dacă nu cumva de vremuri şi mai vechi, în care pionii troieni oficiau, şi pe aceste locuri, în cinstea Soarelui, în care, cum spunea Regele David, „Dumnezeu şi-a făcut sălaş”. Nu ştiu în ce măsură neadevărul romanţat poate fi mai folositor decât adevărul, deci, ca să puteţi imagina singuri, vă pun la dispoziţie,

---

[28] Pr. prof. Liviu Stan, *Sfinţi români,* p. 29-43; Pr. prof. Petru Rezuş, *Viaţa şi faptele Sfântului Daniil Sihastrul*, în „Studii Teologice”, 1956, nr. 3-4, p. 227-240; Arhim. Nestor Vornicescu, *Ştefan cel Mare şi Daniil Sihastrul*, în rev. „Mitropolia Moldovei”, 1966, nr. 7-8, p. 566-573

drept Anexe, în ordine cronologică, toate mărturiile de care m-am folosit pentru scrierea acestui text.

ANEXE:

1371: Epistola lui Urban al V-lea către Arhiepiscopul de Praga: „Ni s-a făcut nouă cunoscut, de către prea iubiţii noştri fii, Nicolau de Malsac (Melsak, în textul original, scris în latină – n. n.) şi Paul de Suidiniţ (Swidinitz – n. n.), profesori din ordinul fraţilor minoriţi, că nobilul bărbat Lascu, Ducele părţilor Moldovene sau a naţiunii Valahiei, atât el, cât şi poporul ducatului său sau al ţării Moldova, deşi se glorifică cu numele creştinătăţii, cu toate acestea ei şi părinţii lor au fost, de la început, şi sunt schismatici. Dar acum, conduşi de predicile şi învăţăturile fraţilor minoriţi, voiesc să se lepede de toată schisma şi să profeseze sfânta credinţă, pe care o ţine, învăţă şi o predică, Biserica catolică şi apostolică; şi voiesc ca să asculte cu umilinţă de Noi şi de succesorii noştri, Pontificii Romani, precum şi de Sfânta Biserică romană, şi să se supună în toate, precum şi ceilalţi principi şi popoare catolice ascultă şi se supun. Apoi acest Duce a cerut de la Noi, cu umilinţă, ca **oraşul său Siret**, ce este supus diecezei de Galiţia, întinsă peste un spaţiu mare de pământ, în care dieceză se află un Episcop schismatic, a căruia Biserică de Galiţia este aşezată în părţile adică ale schismaticilor din Rusia, şi **numitul oraş (Siret) este mare, după aparenţă, şi plin de locuitori, şi cuprinde tot ce l-ar face apt pentru a fi decorat cu insigniile de cetate**, să fie ridicat la rangul de cetate şi desemnat cu

numele de cetate, şi să numim în dânsul un Episcop catolic, care ar învăţa atât pe duce, cât şi pe popor, şi să-i întreţină în zisa credinţă catolică şi să-i învrednicim în privinţa acesta şi de alte dispoziţiuni cuviincioase.

Deci noi, pentru mântuirea sufletelor prezisului popor şi duce, care mărturisesc că se luptă în contra inamicilor Crucii, dorim ca să-i întoarcem de la erori şi de la prezisa schismă, voind ca întoarcerea la prezisa credinţă să fie plină de efecte bune; dar, neavând cunoştinţă (exactă) despre expunerile făcute, noi, cu scrisori Apostolice şi din consiliul fraţilor noştri te trimitem pe frăţia ta, în a căruia fidelitate şi circumspecţiune în asemenea cauze, precum şi în altele, punem în Domnul toată încrederea noastră şi, totodată îţi ordonăm ca voi, sau doi, sau unul dintre ai voştri, să cercetaţi prin voi sau prin altul, sau prin alţi bărbaţi catolici credincioşi şi prudenţi, dacă prezisul Lascu şi poporul lui voiesc în mod ferm, pur, cu simplitate, umilinţă şi reverenţă să primească dorita credinţă catolică (şi dacă va fi trebuinţă, să-i înduplecaţi în acesta cu învăţăturile şi predica voastră, şi să-i confirmaţi în dânsa şi prin alţi bărbaţi catolici, cercaţi în această credinţă), după care toţi, sau o parte oarecare din dânşii, care se vor părea înţelepciunii voastre mai întreprinzători, vor nega schisma întreagă şi vor primi cu devotament acea credinţă şi va fi profesată ea după formula care vi se trimite vouă sub bula noastră; atunci să scoateţi cu totul şi pentru totdeauna pe menţionatul oraş Siret şi pe toată ţara prezisă sau ducatul Moldovei, de sub toată puterea, dominaţiunea, superioritatea şi jurisdicţiunea ordinară şi eclesiastică, şi supunerea episcopală a prezisului Episcop de Galiţia, precum şi a celor ce girează în locul Episco-

pului de Galiţia sau a Bisericii Galiţiene şi a oricărei alte persoane ecleziastice, ce ar pretinde că are în acest oraş, ţară sau ducat vreo putere sau jurisdicţiune spirituală şi eclesiastică, provenită din partea Bisericii sau a demnităţii sale, şi totodată să-l liberaţi, stabilind şi dispunând că acel oraş să fie supus imediat sfântului scaun Apostolic; şi mai pe urmă să ridicaţi pe oraşul menţionat la rangul de cetate şi să-l decoraţi cu numele de cetate, şi să supuneţi pe toată ţara menţionată sau pe ducatul Moldaviei, cât aparţine prezisului Duce, acelei cetăţi, ca pe o dieceză şi, totodată, să dispuneţi ca să se delimiteze acea Eparhie cu confinii certe, şi dacă va fi acolo o Biserică proprie pentru acesta scop, să o faceţi Biserică catedrală sau episcopală"[29].

*

1472, ianuarie 22: „Din mila lui Dumnezeu, noi, Ştefan voievod, domn al Ţării Moldovei. Facem cunoscut cu această carte a noastră tuturor celor care o vor vedea sau o vor auzi citindu-se, când aceasta va fi de trebuinţă cuiva, că a binevoit domnia mea, cu bunăvoinţa noastră şi cu inima curată şi luminată, din toată bunăvoia noastră şi

---

[29] *Raynaldus ad annum 1371* (Magazin istoric, Tom III, p. 139). Biserica unde s-a aşezat Episcopia papală, despre care se face aici menţiune, este Biserica Sfântului Ioan Botezătorul din oraşul Siret; iar Episcopul ce s-a rânduit de papa Urbav al V-lea se numea Andrei Vasito, care era şi confesor al Clarei (mama lui Lascu – n. n.) – Engel in antiquit. Hist. Moldaviae, p. 108; vezi şi Şincai, Chron. Rom., Tom I, p. 340 – apud Enaceanu, Genadie, Arch., *Creştinismul în Dacii şi creştinarea Românilor*, în *Biserica Orthodoxă Română. Jurnalu Periodicu Eclesiasticu*, Nr. 5, Anul IV, Bucuresci, februarie 1878, pp. 283-286

cu ajutorul lui Dumnezeu, şi am făcut întru pomenirea sfânt-răposaţilor noştri părinţi şi pentru sănătatea noastră, şi pentru sănătatea copiilor noştri, şi dăm şi am dat această carte a noastră **mănăstirii noastre de la Voroneţ**, unde este hramul sfântului mare mucenic şi purtător de biruinţă al lui Hristos, Gheorghie, şi unde este egumen popa Misail, pentru aceea ca să fie volnic şi slobod să trimită 2 măji ale sale după peşte, în fiecare an, pentru ca să fie pentru îndestularea fraţilor, sau la Chilia, sau la iezere, sau oriunde în ţara noastră, şi nici mergând acolo după peşte, nici iarăşi înapoi cu peştele la mănăstire, să nu dea nici un fel de vamă din acele 2 măji prin toată ţara noastră, nici un groş, nici la vămile vândute, nici la cele nevândute.

Pentru aceea, nici un boier, şi nici judecător, şi nici dregător, şi nici vameş, şi nici o slugă sau boier să nu îndrăznească să ia vama de la acele două măji nici un groş. Iar cine s-ar încumeta, peste această carte a noastră, să ia vamă de la ei, din acele măji mai sus-scrise, acela este potrivnic nouă şi cărţii noastre.

Toate acestea mai sus-scrise făgăduim mănăstirii noastre de la Voroneţ, să le păstrăm şi să le împlinim până la sfârşitul vieţii noastre.

Iar la aceasta este credinţa domniei mele, Ştefan voievod, şi credinţa tuturor boierilor noştri moldoveni, mari şi mici.

Iar pentru mai mare putere a tuturor celor mai sus-scrise, am poruncit credinciosului nostru boier, pan Toma

logofăt, să scrie şi să atârne pecetea noastră şi la această carte a noastră.

A scris Isaiia, la Suceava, în anul 6980 <1472>, luna ianuarie, 22”[30].

*

1488, august 17: „În numele Tatălui, şi al Fiului şi al Sfântului Duh, Troiţă sfântă şi de o fiinţă şi nedespărţită. Iată eu, robul stăpânului meu Iisus Hristos, Io Ştefan voievod, din mila lui Dumnezeu domn al Ţării Moldovei. Facem cunoscut, cu această carte a noastră, tuturor celor care o vor vedea sau o vor auzi citindu-se, că au venit, înaintea noastră şi înaintea boierilor noştri moldoveni, mari şi mici, slugile noastre, Şandru Gardu şi vărul lui, Şuşman, şi unchiul lor, Ioan, cu surorile lor, Magda, şi Mara şi Neaga, fiii lui Coste Mădzărăescul, de bună voia lor, nesiliţi de nimeni, nici asupriţi, şi au vândut ocina lor dreaptă, din uricul lor drept şi propriu, un sat, anume Ştilbicanii, la Topliţa Rece, pe Suha Mare, şi Suha Mare, de la gură, până chiar la obârşie, şi cu toate poienile şi muncelele, câte sunt pe lângă ea, şi toate izvoarele, anume Răroaia, şi Ostra şi Negrileasa, şi cu toate izvoarele câte cad în ele, şi cu poienile şi cu fâneţele, însumi domniei mele, pentru 160 de zloţi tătăreşti.

Şi am plătit eu, domnia mea, toţi banii mai susscrişi, 160 de zloţi tătăreşti, în mâinile slugilor noastre

---

[30] AŞSP, *Documente Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. II, Bucureşti 1976, doc. 181, p. 267

Şandru Gardu şi în mâinile vărului lui, Şuşman, şi în mâinile unchiului lor Ioan şi în mâinile surorilor lui, Magda, şi Mara şi Neaga, fiii lui Coste Mădzărăescul, înaintea noastră şi înaintea boierilor noştri moldoveni.

Şi după ce am plătit şi am tocmit toate câte scriem mai sus, eu, domnia mea, întru aceea am binevoit, cu bunăvoinţa noastră şi cu inimă curată şi luminată, şi cu toată bunăvoia noastră şi cu ajutorul lui Dumnezeu, ca să întărim şi să împuternicim **sfânta noastră mănăstire de la Voroneţ** şi am făcut, pentru pomenirea sfânt-răposaţilor înaintaşi şi părinţi ai noştri, şi pentru sănătatea şi mântuirea noastră şi pentru sănătatea şi mântuirea copiilor noştri, şi am dat, şi am închinat şi am întărit acel sat, Ştilbicanii, la Topliţa Rece, pe Suha Mare, şi Suha Mare de la gură până chiar la obârşie, şi cu toate poienile şi muncelele câte sunt pe lângă ea, şi toate izvoarele, anume Răroaia, şi Ostra şi Negrileasa, şi cu toate izvoarele câte cad în ele, şi cu poienile şi cu fâneţele, **acestei sfinte mănăstiri a noastre de la Voroneţ**, unde este hramul sfântului şi slăvitului marelui mucenic şi purtător de biruinţă Gheorghie şi unde este egumen rugătorul nostru, chir popa Efrem. Şi să fie acest sat, anume Ştilbicanii, şi cu toate câte scriem mai sus acestei sfintei mănăstiri a noastre de la noi uric şi cu tot venitul, neclintit niciodată, în veci"[31].

*

[31] AŞSP, *Documente Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. III, Bucureşti 1980, doc. 40, pp. 74, 75

1489, martie 14: Ştefan cel Mare plăteşte 350 zloţi tătăreşti pentru satul Vlădenii pe Siret, pe care-l dăruieşte, cu întăritură şi împuternicire pentru „sfânta noastră mănăstire de la Voroneţ… unde este egumen rugătorul nostru chir popa Efrem”[32].

*

1490, noiembrie 26: Ştefan cel Mare cumpără Glodenii, de lângă Stăuceni, cu 150 zloţi tătăreşti, pe care-l dăruieşte mănăstirii de la Homor. „Iar întru aceea, am binevoit domnia mea, cu bunăvoinţa noastră, şi cu curată şi luminată inimă, şi cu toată bunăvoia noastră şi cu ajutorul lui Dumnezeu, ca să întărim şi să împuternicim **sfânta noastră mănăstire de la Voroneţ**, unde este hramul simţului şi slăvit ului mare mucenic şi purtător de biruinţă Gheorghie şi unde este egumen rugătorul nostru, chir popa **Ghenadie**, şi am făcut pentru pomenirea sfânt-răposaţilor noştri înaintaşi şi părinţi, şi pentru sănătatea şi mântuirea noastră, şi pentru sănătatea şi mântuirea doamnei noastre, Maria, şi pentru sănătatea şi mântuirea copiilor noştri, şi am dat acestei sfinte mănăstiri a noastre de la Voroneţ acea selişte spusă mai înainte, anume Poiana, la gura Homorului, să fie acestei sfinte mănăstiri de la Voroneţ de la noi uric, neclintit niciodată, în veci”[33].

*

[32] AŞSP, *Documente Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. III, Bucureşti 1980, doc. 51, p. 96

[33] AŞSP, *Documente Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. III, Bucureşti 1980, doc. 81, pp. 159, 160

1497, ianuarie 22: Ştefan cel Mare cumpăra, cu 70 de zloţi, de la Drăguş Carâmbu şi verii lui, o prisacă pe Lazul din hotarul satului Tomeşti, pe care îl dăruieşte, fără menţionarea lui Daniil Sihastrul, mănăstirii Voroneţ „unde este egumen rugătorul nostru chir popa Macarie”[34].

*

1499, noiembrie 20: Ştefan cel Mare întărea alte sate şi prisăci mănăstirii Voroneţ, „unde este egumen ieromonahul Macarie”[35], iarăşi fără vreo trimitere la Daniil Sihastrul.

*

1599, decembrie 17: Conform unui suret sârbesc, Ieremia Movilă întăreşte o danie a marelui vornic al Ţării de Sus, Grigorcea, mănăstirii Voroneţ, „unde se odihnesc sfintele moaşte a preacuviosului şi purtătorul de Dumnezeu, părintele nostru Daniil cel Nou şi trupul acestui scris mai sus boier au lăsat să-l îngroape în mănăstirea Voroneţ”[36].

*

---

[34] AŞSP, *Documente Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. III, Bucureşti 1980, doc. 204, p. 369
[35] AŞSP, *Documente Romaniae Historica. A. Moldova*, vol. III, Bucureşti 1980, doc. 244, pp. 435, 436
[36] Academia Română, *Documente privind Istoria României*, vol. IV, Bucureşti 1952, doc. 340, p. 275

1634, septembrie 24: Într-o adeverire a călugărilor de la Voroneţ, către Vasile Lupu, privind un schimb de moşii, sunt menţionate moaştele „Binecinstitorului şi de Hristos iubitorului, celui încununat de Hristos Dumnezeu cu coroană împărătească, celui uns cu mirul bine mirositor, bucuria Ieleonului, celui curăţit prin baia botezului şi celui dăruit de împăratul cerurilor cu cinstit sceptru, prea milostivului, marelui nostru domn, Io Vasilie voievod, din mila lui Dumnezeu, domn al Ţării Moldovei, în mila prea marelui domn Dumnezeu şi a mântuitorului nostru Iisus Hristos, bucură-te să domneşti mulţi ani, amin.

Primeşte smerită metanie cu faţa plecată până la pământ de la preamăritul ieromonah Nicolae, egumen, şi de la tot soborul de la sfânta mănăstire Voroneţ, unde este hramul sfântului şi slăvitului, marelui mucenic purtător de biruinţă al lui Hristos, Gheorghie, **unde se odihnesc moaştele sfântului, preacuviosului părintelui nostru, Daniil cel Nou**”[37].

*

1924: Schitul Laura, deşi pârâul Laura îşi trage numele de la o astfel de „lavră” străveche, există doar în „tradiţie”, legenda fiind repovestită de Dimitrie Dan, în „Laura”[38], drept o mostră de poveste mitică, păstrată de

---

[37] AŞSP, *Documente Romaniae Historica. A. Moldova,* vol. XXII, Bucureşti 1974, doc. 262, p. 293

[38] *Timpul,* ex 1900 No. 51. — Partea apuseană a comunei Vicovul de sus se numeşte „Laura”. Comunicată de Ioan Nistor, cantor

tradiţia locurilor, cu toate inexactităţile istorice consacrate:

„În vremile vechi, zice că mai mulţi călugări evlavioşi, care se adunară într-un loc singuratic şi încunjurat de păduri străvechi, clădiseră o mănăstire. Ei îşi durară mănăstirea din bârne groase de stejar trainic, în apropierea şi spre apus de satul Vicovul de Sus, pe locurile lui, şi o închinară sfântului Laurentie.

Călugării se rugau lui Dumnezeu sfântul pentru iertarea păcatelor lor şi cele ale oamenilor. Ca să-şi agonisească cele puţine, însă neapărat trebuincioase pentru susţinerea vieţii, lucrau călugării fel de fel de meşteşuguri.

Dintre aceşti vrednici părinţi era ieromonahul Daniil, cel mai evlavios şi iscusit. Şi acesta se ocupa cu cioplirea de linguri din lemn de paltin. Pe aceste le vindea apoi prin satele învecinate şi aşa îşi agonisea el puţina pâine de toate zilele. Cele ce însă îi mai rămâneau ca prisos de la vânzarea lucrului mâinilor sale şi din cele ce-i aduceau bunii creştini ca cunoştinţă pentru sviştănii, dezlegări, cărţile lui Lazăr, cetanii şi altele, împărţea el săracilor, văduvelor şi orfanilor. Era el chip de un adevărat părinte duhovnicesc!

Auzise cuviosul Daniil, carele de obicei petrecea numai în post şi rugăciune, că în Sirete, carele era al trei-

---

bisericesc în Sadău şi originar din Vicovul de sus, care a auzit-o de la moşul său, Petru Bhanean din Vicovul de sus (Nota autorului Dimitrie Dan).

lea sat în depărtare de Vicovul de Sus, s-ar strânge oamenii într-o zi anumită din săptămână spre a se desface de cele ce au de prisos şi a cumpăra cele de trebuinţă. Şi având şi Daniil o mulţime de linguri gata, pe care n-o putea desface prin satele din apropiere, se hotărî să-şi cerce norocul cu marfa sa în Sirete. Se duse deci pustnicul la stareţul acelei adunări călugăreşti, să-şi ceară binecuvântarea şi pozvolenia pentru călătorie, fără de care n-ar fi îndrăznit el să facă, Doamne fereşte, nici un pas din mănăstire afară. Acesta, încredinţat de evlavia şi statornicia lui Daniil, îi dădu bun bucuros încuviinţarea dorită, îndatorindu-l, însă, ca a treia zi să fie nesmintit în chilia sa din mănăstire.

Ajungând Daniil în Sirete, se desfăcu curând de marfa ce o lucrase şi o adusese în sudoarea feţei sale, în o pereche de desagi, în spate. Dară, cu toate că-şi vându îndată lingurile, el de aice nu scăpă cu una, cu două. Creştinii din loc şi cei de primprejur adică, auzind că Daniil se află în mijlocul lor, nu-l lăsară. Ei îl rugară unul pentru o molitvă a sfântului Vasile, altul pentru o sviştanie pentru un bolnav, al treilea pentru dezlegarea şi măsluirea unei femei ce trăgea de moarte ş. a. Vestea că rugăciunile lui Daniil sunt primite înaintea lui Dumnezeu şi de aceea de folos celor bolnavi îi merse adică prin întreaga ţară a Moldovei, de aceea îl şi îmbulzeau creştinii. Şi adică ce avea să facă bietul călugăr, trebuia să le facă tuturor după dorinţă. Ştia el că astfel se prea întârzie şi trece hotarul vremii, pentru care îl îndatorise stareţul ca să fie acasă, dar el nădăjduia în Dumnezeu şi bunătatea proistosului său. El se răzgândi mai departe, că este îndatorat să ajute celor ce sufăr de boale, să le alineze durerile trupeşti şi

sufleteşti şi apoi că, din prisosul darurilor creştinilor, va avea de unde ajutora pe cei săraci, deci rămase pe la creştini şi zăbăvi o zi peste vedea.

Întorcându-se Daniil, a patra zi, acasă şi venind el înaintea stareţului, acesta, fără să asculte dezvinuirea lui, îl mustră aspru pentru întârzierea avută şi-l pedepsi cu oprirea depărtării din mănăstire pe un timp mai îndelungat.

Bietul Daniil, deşi se ştia fără oarecare vină mare, primi cu supunere aspra mustrare şi greaua pedeapsă, dară se hotărî, în sine, că, pentru c-a călcat porunca stareţului şi s-a întârziat cu o zi, ceea ce nu i se întâmplase niciodată mai înainte, să se retragă, pentru restul vieţii, în fundul munţilor, într-un loc cu totul neumblat şi pustiu, şi să se facă sihastru. Şi aşa şi făcu el. Se retrase adică într-un codru necălcat de picioare de oameni, care era între munţii de la asfinţit-miazănoapte de la mănăstirea sfântul Laurentie şi într-o depărtare de aici ca de un ceas şi mai bine.

Aice află Daniil un locuşor ce-i convenea, fiindcă, una – locul era pustiu, al doilea –lângă el curgea, în vale, un pârâu cu o lingură de apă şi, al treilea, că aice codrul era plin de stânci uriaşe. Şi mai ales această din urmă însuşire a locului se lovea cu propusul lui, ca să se facă sihastru. El adecă se hotărî să-şi scobească într-o stâncă de aici o chilie, unde să se poată adăposti de greul iernii, de ploi şi de fiarele răpitoare.

Ani întregi petrecu bietul sihastru, în genunchi, cu dalta în mână, şi ciopli necontenit şi din greu, în vârtoasa stâncă. După o muncă nespus de grea, ostenitoare şi îndelungată, îşi văzu el sfârşită, cu ajutorul lui Dumnezeu, la care nădăjduia mereu, truda şi chilia din pietroasa stâncă. Această chilie se poate vedea şi astăzi în Putna, în a cărei apropiere lucră, cu vapor, o fabrică de carbonizare şi un ferestеu. Cum s-au schimbat timpurile!

Pe când petrecea Daniil, într-o seară întunecoasă, în fundul stâncii sale, în genunchi, şi se ruga lui Dumnezeu, iară afară se auzea înfiorosul urlet al lupilor şi urşilor, zice că bătea cineva la uşa chiliei. Daniil întrebă că cine-i, iară de afară răspunse un glas că este Ştefan Vodă, Domnul ţării Moldova, carele, de la vânătoare de prin munţi, a rătăcit de soţii săi. Şi fiind afară, zicea glasul, grozav de întuneric, nu poate afla cărarea, deci se roagă să-l primească la mas. Sihastrul deschise uşa chiliei şi-l primi bucuros pe Vodă să mâie. În acea noapte, zice-se, Daniil să-l fi înduplecat pe Ştefan Vodă să rădice în acele locuri lui Dumnezeu un locaş şi Dumnezeu îi va ajuta la toate întreprinderile lui. Şi Ştefan Vodă primi cu plăcere sfatul sihastrului, era el doară om evlavios şi cu frica lui Dumnezeu ca rar altul şi mai zidise şi mai înainte mai multe locaşuri dumnezeieşti.

Începu deci să zidească şi aicea falnică mănăstire, care, sfârşindu-o, o numi a Putnei, după pârâul ce curge alăturea spre vale. Cum se isprăvi mănăstirea Putna, curseră la ea şi o mulţime de călugări, de prin toate mănăstirile şi schiturile din ţară, aşa şi din cea a sfântului Laurentie, din Vicovul de Sus. Aceasta de acuma înainte

rămase pustie şi, cu vremea, clădirile ei începură să le risipească. Biserica cea de stejar a mănăstirii să se fi mutat, mai târziu, la un sat oarecare, al cărui nume însă din nefericire, cu vremea, cu totul s-a uitat. Aşa, cu vremea, nu rămase nemică din această mănăstire şi nimeni n-ar şti că ea, cândva, în timpuri vechi, a existat, dacă poporul nostru nu ne-ar fi păstrat tradiţia şi, pentru acea parte de loc, numele „Laura”, prescurtat din Laurentie.

Daniil zice că să fi prorocit că în satul Vicovul de Sus poporul astfel se va înmulţi, că va fi lipsă ca biserica sătească mereu să se adaugă şi să se mărească, de trei ori cum era, ba că va veni vremea când se va zidi, chiar pe acel loc, pe care a stat cea a mănăstirii sfântul Laurentie, o biserică sătească.

Sihastrul Daniil, după ce s-a zidit mănăstirea Putna şi s-a urzit un sătişor de 12 familii, a părăsit chilia sa din stâncă şi a dispărut. El să se fi aşezat într-o pustietate şi mai mare, precum îşi pusese el canonul, când cu probaza stareţului, ca până la sfârşitul vieţii să petreacă în adâncă singurătate.

Zice că el s-a statorit pe un loc pustiu şi sălbatec, pe pârâul Voroneţului sau apa Corbului. Aice petrecea el, ca şi în chilia sa de stâncă de pe Putna, în post, rugăciune şi învăţarea celor ce veneau la el.

Aice să mai fi avut Daniil o întâlnire cu Ştefan Vodă, după pierduta bătălie cu turcii de la Valea Albă sau Războieni. Acesta, adică, în nevoia sa, îl rugă pe Daniil de sfat, ori de să închine ţara turcilor, iar el îi zise să-şi

adune oastea, să se lupte cu duşmanul şi că va învinge, dacă va făgădui să zidească pe acele locuri un locaş lui Dumnezeu. Ştefan Vodă urmă sfatul sihastrului, învinse pe turci şi zidi, pe apa Corbului (Voroneţului), o mănăstire frumoasă numită a Voroneţului, ca mulţămită pentru izbânda câştigată cu ajutorul lui Dumnezeu”[39].

*

2005: „Sfântul Ierarh Leontie este numărat printre cei dintâi sfinţi români pe care i-a odrăslit pământul Moldovei şi adevăratul părinte duhovnicesc al Cuviosului Daniil Sihastrul. După tradiţie, era de loc din oraşul Rădăuţi. Apoi, râvnind Sfinţilor Părinţi de odinioară şi arzând cu inima după dragostea lui Hristos, spre sfârşitul secolului al XIV-lea s-a făcut sihastru în pădurile seculare din partea locului.

Deci, călugărindu-se cu numele de Lavrentie, s-a învrednicit mai târziu de darul preoţiei. Apoi, împreună cu câţiva ucenici, a întemeiat o vestită sihăstrie de călugări în codrii Rădăuţilor, ce se chema, după numele său „Schitul Laura” (Lavra) sau „Mănăstirea Sfântului Lavrentie”[40]. În obştea sa, Cuviosul Lavrentie a format mulţi ucenici cu viaţă aleasă, printre care sc număra şi Sfântul Daniil Sihastrul. În Schitul Laura, însuşi Cuviosul Lavrentie s-a nevoit şi a avut o trăire aşa de înaltă, încât s-a învrednicit de la Dumnezeu de darul facerii de mi-

---

[39] Dan, Dimitrie, *Laura*, în Loghin, Constantin, *Scriitori bucovineni*, Bucureşti 1924, pp. 209-215

[40] Pe locul unde a fost *Schitul lui Lavrentie* se află satul Laura, Suceava.

nuni. Că pe mulţi bolnavi îi vindeca cu rugăciunea sa şi era tuturor părinte, sfetnic, dascăl şi ocrotitor.

După întemeierea Episcopiei de Rădăuţi, auzind domnul Moldovei, Alexandru cel Bun, de nevoinţa sa, l-a rânduit episcop al acestui scaun. Şi a păstorit cu multă înţelepciune turma lui Hristos câţiva ani de zile, învăţând pe toţi dreapta credinţă şi făcându-se tuturor pildă de sfinţenie. Apoi, râvnind iarăşi vieţii sihăstreşti, s-a retras din scaun şi s-a făcut schimonah cu numele de Leontie, ajungând cel mai vestit sihastru şi părinte duhovnicesc din nordul Moldovei. Deci, mai trăind puţin şi uimind pe toţi cu smerenia, cu nevoinţa şi cu darul minunilor pe care le făcea, şi-a dat sufletul cu pace în mâinile Domnului.

Mai târziu, proslăvindu-se prin oarecare minuni şi fiind găsit în mormânt cu trupul întreg şi nestricat, s-a aşezat cu cinste în biserica episcopală din Rădăuţi spre închinarea tuturor, unde mulţi credincioşi primeau sănătate şi mângâiere la sfintele sale moaşte, ajungând vestit până dincolo de hotarele Moldovei.

În anul 1639, prădându-se biserica, au dispărut şi moaştele Sfântului Leontie din Rădăuţi. Unii cred că au fost luate de năvălitori. Alţii spun că au fost îngropate de călugări în biserică, în anul 1783, odată cu desfiinţarea mănăstirii. Însă, locul unde se află astăzi, singur Dumnezeu îl ştie. În anii 1621-1622 un vestit teolog ucrainean, ieromonahul Zaharia Kopystenski din Kiev, scria

despre el: „În Rădăuţi, în episcopie, Sfântul Leontie făcătorul de minuni zace cu trupul întreg...”[41].

Sfinte Preacuvioase Părinte Leontie, roagă-te lui Dumnezeu pentru noi!”[42].

*

2005: „SFÂNTUL DANIIL SIHASTRUL / Mănăstirea Voroneţ / (secolul XV)[43].

a). **Viaţa.** Cuviosul Părintele nostru Daniil Sihastrul a fost unul din cei mai mari sfinţi pe care i-a odrăslit pământul Moldovei, mare dascăl al pustiei şi povăţuitor al călugărilor.

Acest sfânt al neamului nostru s-a născut într-o familie de oameni săraci, de pe moşia Mănăstirii Sfântul Nicolae din Rădăuţi, la începutul secolului al XV-lea, primind la botez numele de Dumitru. Când avea 16 ani, s-a făcut călugăr în aceeaşi mănăstire, cu numele de monahul David. După câţiva ani de aspră nevoinţă se învredniceşte de harul preoţiei şi se retrage la Mănăstirea

---

[41] Pr. prof. Liviu Stan, op. cit., p. 7

[42] Arhimandrit Ioanichie Bălan, *Patericul Românesc,* capitolul *Sfinţi şi cuvioşi din secolele XIV-XV*, Ediţia a V-a, Editura Mănăstirea Sihăstria, 2005, pp. 98, 99

[43] Pr. prof. Liviu Stan, *Sfinţi români,* p. 29-43; Pr. prof. Petru Rezuş, *Viaţa şi faptele Sfântului Daniil Sihastrul*, în „Studii Teologice”, 1956, nr. 3-4, p. 227-240; Arhim. Nestor Vornicescu, *Ştefan cel Mare şi Daniil Sihastrul*, în rev. „Mitropolia Moldovei”, 1966, nr. 7-8, p. 566-573

Sfântul Lavrentie din comuna Vicovul de Sus[44]. Apoi, fiind chemat de Duhul Sfânt la viaţa pustnicească, s-a făcut schimonah, cu numele de Daniil, înainte de anul 1450, şi s-a nevoit singur în neştiute osteneli duhovniceşti, mai întâi în preajma Mănăstirii Neamţ, pe valea pârâului Secu, apoi pe valea pârâului Putna, într-o mică chilie săpată în piatră.

După sfinţirea Mănăstirii Putna (1470), Cuviosul Daniil Sihastrul s-a retras în preajma Mănăstirii Voroneţ, unde **şi-a săpat chilie în piatră, sub stânca Şoimului**. Aici se nevoieşte singur încă 20 de ani în plăcere de Dumnezeu, crescând numeroşi ucenici şi făcând multe minuni de vindecare.

În anul 1488, odată cu zidirea bisericii Mănăstirii Voroneţ, Sfântul Daniil Sihastrul se coboară în obşte, având peste 80 de ani, şi **ajunge egumen al acestei mănăstiri**. Mai trăind încă puţin şi fiind cinstit de popor ca sfânt şi făcător de minuni, Cuviosul Daniil şi-a dat sufletul în mâinile lui Dumnezeu prin anul 1496 şi a fost aşezat în biserică, unde se află până astăzi.

b). **Fapte şi cuvinte de învăţătură. / 1.** Sfântul Daniil Sihastrul, fiind ales de Dumnezeu din sânul maicii sale pentru viaţa cea îngerească a pustnicilor, s-a dovedit din pruncie purtător de Hristos. Că niciodată nu lipsea de la biserică, nici se juca cu ceilalţi copii, nici nu căuta odihnă şi mâncare. Ci, mereu se ruga şi întru toate asculta de părinţi.

---

[44] Astăzi se află aici satul Laura, derivat de la „Lavrentie” sau de la „lavra”.

2). Când avea vârsta ca de 10 ani, fiind dat să înveţe carte în Mănăstirea Sfântului Nicolae din Rădăuţi, copilul Dumitru, deşi tânăr cu vârsta, s-a dovedit bătrân cu înţelegerea. Că în puţină vreme a deprins Ceaslovul şi Psaltirea pe de rost, precum şi nevoinţa cea duhovnicească. Pentru aceasta, cuvioşii călugări foarte mult îl iubeau şi se foloseau de blândeţea şi priceperea lui, că era întotdeauna umbrit de darul Duhului Sfânt.

3). După cinci ani de ucenicie, tânărul ostaş al lui Hristos s-a făcut călugăr, primind numele marelui prooroc şi împărat David. Şi era întru toate ascultător cuvioşilor părinţi, având ca dascăl şi părinte duhovnicesc pe mult nevoitorul şi purtătorul de Dumnezeu Sfântul Ierarh Leontie de Rădăuţi.

4). Acest tânăr monah David era foarte râvnitor în nevoinţa vieţii călugăreşti. Cel mai mult iubea liniştea, postul şi rugăciunea. Zilnic nu gusta nimic până la asfinţitul soarelui, iar uneori postea desăvârşit câte trei şi chiar cinci zile şi se hrănea numai cu legume şi ierburi. În ascultare era tăcut, blând şi tuturor supus, iar la biserică zăbovea ziua şi noaptea ca o candelă mereu nestinsă. Încă şi la chilie dormea puţin pe un mic scăunel, mereu veghind şi cugetând la cele dumnezeieşti. Iar dintre cărţi, cel mai mult iubea Psaltirea pe care o ştia pe de rost şi o repeta zilnic.

5). Aşa nevoindu-se câţiva ani de zile, Cuviosul David s-a făcut vas al Sfântului Duh, învrednicindu-se de darul preoţiei şi al facerii de minuni. Mulţi bolnavi, au-

zind de minunile ce se făceau prin rugăciunile lui, alergau la smeritul ieromonah David şi se vindecau de suferinţele lor. Alţii veneau să-i ceară sfat, că era foarte înţelept în cuvânt şi înainte văzător, iar alţii veneau să-i mărturisească păcatele, că ajunsese cuviosul vestit duhovnic în părţile de nord ale Moldovei.

6). Văzând ieromonahul David că este înconjurat de lume şi nu mai are linişte la rugăciune, temându-se de duhul slavei deşarte, a luat binecuvântare de la episcopul de Rădăuţi şi s-a retras la Mănăstirea Sfântul Lavrentie (Laurenţiu). Dar şi acolo îl căutau credincioşii, precum şi cei bolnavi de duhuri necurate. Cuviosul David, însă, ziua făcea ascultare şi stătea între oameni, iar noaptea priveghea, se ruga şi **împletea coşuri de nuiele pentru obşte**. Aşa îşi omora cuviosul ispitele tinereţii şi cugetul slavei deşarte.

7). Odată 1-a trimis egumenul cu oarecare ascultare în oraşul Siret. Acolo, înconjurându-l credincioşii, a zăbovit cuviosul o zi, neputând a se întoarce la timp în mănăstire. Atunci, egumenul i-a dat canon să nu mai iasă o vreme din lavră. Deci, smerindu-se ieromonahul David, şi-a împlinit cu bucurie canonul, dând slavă lui Dumnezeu pentru toate.

8). Trecând câţiva ani şi Cuviosul David sporind mult în nevoinţa duhovnicească, se simţea chemat de Duhul Sfânt la viaţa pustnicească. Sufletul său era rănit de dragostea lui Hristos şi dorea să-L slăvească neîncetat cu îngerii şi cu sihaştrii din codrii Carpaţilor.

Deci, primind binecuvântare de la egumenul Mănăstirii Sfântul Lavrentie, a îmbrăcat mai întâi marele şi îngerescul chip al schimniciei, schimbându-şi numele din David în Daniil. Apoi, tăinuindu-se de lume, s-a retras singur în adâncul codrilor **pe valea pârâului Secu-Neamţ, cu puţin înainte de anul 1450**, unde s-a nevoit 14 ani în aspre osteneli călugăreşti. Apoi, văzându-se înconjurat de lume, s-a retras în nordul Moldovei, aproape de sihăstria Putna.

9). Călăuzit de Dumnezeu, Cuviosul Daniil şi-a făcut mai întâi **o colibă de lemn pe valea pârâului Viţeul**. Apoi, aflând o stâncă mare în apropiere, **şi-a săpat cu dalta o mică chilioară în peretele stâncii**, cât să poată încăpea. Alături şi-a scobit o altă încăpere, drept paraclis de rugăciune, cum se vede până astăzi. În această stâncă s-a nevoit Cuviosul Daniil în plăcere de Dumnezeu mai mult de 20 de ani.

10). Nevoinţa Preacuviosului Părintelui nostru Daniil Sihastrul în chilia de la Putna era aceasta:

Ziua şi noaptea priveghea cu neîncetată rugăciune şi cugetare la cele dumnezeieşti, postind până la asfinţitul soarelui. Din chilie nu ieşea deloc toată săptămâna. Mâncarea lui era formată din pesmeţi de pâine, rădăcini şi ierburi, iar lucrul mâinilor sale era împletirea coşurilor de nuiele. Duminica săvârşea Sfânta Liturghie şi se împărtăşea cu Trupul şi Sângele lui Hristos, apoi primea pe cei ce veneau la el pentru vindecare de boli şi pentru cuvânt de folos. În posturi postea câte trei şi uneori cinci zile şi avea darul rugăciunii şi al lacrimilor.

11). Pentru sfinţenia vieţii sale, pentru postul cel îndelungat şi pentru privegherile cele de toata noaptea cu rugăciuni şi cu lacrimi, Cuviosul Daniil Sihastrul a fost multă vreme ispitit de satana, căutând să-l alunge din pustie şi să-l arunce în păcatul cel cumplit al slavei deşarte. Dar cuviosul, cerând ajutorul lui Hristos şi cu puterea Sfintei Cruci, toate cursele diavolului le biruia. Pentru aceea, în puţină vreme s-a învrednicit de la Dumnezeu de darul lacrimilor, al mai înainte-vederii şi al vindecării de boli. Căci izgonea duhurile necurate din oameni numai cu cuvântul şi vindeca tot felul de bolnavi. Apoi cunoştea cugetele cele ascunse şi spunea multora tainele cele viitoare, căci era plin de darul Duhului Sfânt.

12). Pentru nişte daruri ca acestea, numele cuviosului se făcuse cunoscut în toată ţara Moldovei, iar poporul, de la mic până la mare, l-a numărat din tinereţe în ceata sfinţilor. Cei mai mulţi îl numeau „Sfântul Daniil, Sihastrul cel Bătrân", căci era părinte şi povăţuitor al tuturor sihaştrilor din nordul Moldovei. Alţii, îndeosebi călugării, îl numeau „Sfântul Daniil Schimonahul". Iar după mutarea sa din trup, era numit în popor „Sfântul Daniil cel Nou", ca să-l deosebească de alţi cuvioşi cu acelaşi nume.

13). În anul 1451, întâmplându-se grabnică moarte domnului ţării, Bogdan Voievod, fiul său Ştefan cu greu a scăpat de primejdie. Deci, auzind de nevoinţa şi minunile Sfântului Daniil Sihastrul şi fiind în grea strâmtoare, a fost călăuzit de Duhul Sfânt la chilia lui. Aici, poposind câteva zile, şi-a mărturisit cugetele înaintea cu-

viosului, a primit de la el dezlegare de păcate şi multe cuvinte de mângâiere. Apoi, liniştindu-i sufletul, marele sihastru l-a binecuvântat, s-a rugat pentru dânsul, i-a proorocit că în curând va fi domn al Moldovei şi l-a liberat cu pace.

14). În primăvara anului 1457, Ştefan cel Mare, ajungând pe scaunul Moldovei, s-a încredinţat de împlinirea proorociei Sfântului Daniil Sihastrul şi de darul lui Dumnezeu care era întru dânsul. Din anul acela, cuviosul i-a fost marelui domn cel dintâi sfetnic, duhovnic şi rugător către Dumnezeu. Adeseori, voievodul poposea la chilia lui, îşi mărturisea păcatele, îi cerea cuvânt de folos şi nimic nu făcea fără rugăciunea şi binecuvântarea lui. Iar cuviosul îl îmbărbăta şi îl îndemna să apere ţara şi creştinătatea de mâinile păgânilor, încredinţându-l că, de va zidi după fiecare luptă câte o biserică spre lauda lui Hristos, în toate războaiele va birui.

Astfel, ascultându-l, Ştefan cel Mare a apărat cu multă vitejie Biserica lui Hristos şi ţara Moldovei după căderea Bizanţului, aproape o jumătate de secol, câştigând 47 de războaie şi înălţând 48 de biserici. În felul acesta, Cuviosul Daniil Sihastrul s-a dovedit un mare apărător al Ortodoxiei româneşti şi ctitor duhovnicesc al mănăstirilor înălţate la îndemnul său.

15). Odată, poposind domnul Moldovei în chilia cuviosului, a fost îndemnat de marele sihastru să zidească în apropiere de chilia sa o mănăstire de călugări, întru pomenirea Adormirii Maicii Domnului, către care avea mare evlavie. Deci, ascultându-l Ştefan Voievod şi îm-

preună alegând locul, cu binecuvântarea lui s-a început în anul 1466 zidirea Mănăstirii Putna, iar în anul 1470, când s-a sfinţit acest dumnezeiesc lăcaş, însuşi Sfântul Daniil a luat parte, fiind cinstit de toţi ca un al doilea ctitor.

16). Se mai spunea despre dânsul că, voind Ştefan Vodă să-i încredinţeze mănăstirea, de multe ori l-a rugat să fie egumen şi părinte duhovnicesc al Putnei. Dar cuviosul, socotindu-se nevrednic de o cinste ca aceasta, a rămas mai departe la mica lui chilie din peşteră.

17). Pentru sfinţenia vieţii sale, Cuviosul Daniil Sihastrul s-a dovedit din tinereţe purtător de Hristos şi mare dascăl al liniştii şi rugăciunii lui Iisus. În timpul vieţii sale nu era în Moldova alt sihastru şi duhovnic mai vestit, nici alt lucrător şi dascăl al rugăciunii mai iscusit decât el. De aceea, toţi egumenii şi duhovnicii din nordul Moldovei, ca şi dregătorii din sfatul ţării, îl aveau de părinte duhovnicesc.

18). Urmând exemplul vieţii sale, numeroşi călugări iubitori de linişte din chinovii se retrăgeau în pustie cu binecuvântarea Cuviosului Daniil şi deveneau sihaştri şi lucrători sporiţi ai rugăciunii lui Iisus. Astfel, acest mare ascet al Moldovei avea prin mănăstiri şi sate numeroşi fii duhovniceşti, iar prin munţi şi prin codri avea peste o sută de ucenici sihaştri care se nevoiau în plăcere de Dumnezeu, după sfatul său. Aşa a creat Sfântul Daniil Sihastrul în Moldova o mare mişcare isihastă, aproape fără egal, înnoind astfel, pentru multă vreme, viaţa duhovnicească prin mănăstiri şi schituri şi ridicând o întreagă generaţie de sihaştri şi rugători ai neamului.

19). După anul 1470, văzând cuviosul că la Putna nu mai are linişte din cauza mănăstirii şi a mulţimii credincioşilor, a părăsit chilia în care se nevoise peste douăzeci de ani şi s-a retras în taină în codrii seculari din jurul Mănăstirii Voroneţ. Aici se nevoiau ca la cincizeci de călugări sub povăţuirea ieroschimonahului Misail, vrednic ucenic al Sfântului Daniil. Deci, aflând un loc retras în preajma mănăstirii, şi-a făcut o mică chilie deasupra stâncii numită „Şoimul" şi aici se ostenea cuviosul în desăvârşită linişte şi plăcere de Dumnezeu.

Însă n-a trecut multă vreme şi îndată numele lui s-a făcut cunoscut în toate satele din partea locului, încât veneau la el tot felul de bolnavi, paralizaţi, oameni stăpâniţi de duhuri necurate şi se vindecau. Credincioşii, neputând ajunge la chilia lui, aşteptau jos în mănăstire, iar cuviosul cobora noaptea, se ruga pentru ei, le spunea pricina suferinţei, îi sfătuia, îi binecuvânta şi îi trimitea sănătoşi la casele lor.

20). În vara anului 1476, Ştefan cel Mare, pierzând lupta de la Războieni în faţa turcilor, s-a dus la chilia Sfântului Daniil Sihastrul, bunul său părinte duhovnicesc de la Voroneţ. Deci, „bătând Ştefan Vodă în uşa sihastrului să-i descuie, a răspuns sihastrul să aştepte Ştefan Vodă afară până va termina ruga. Şi după ce şi-a terminat sihastrul ruga, l-a chemat în chilie pe Ştefan Vodă. Şi s-a spovedit Ştefan Vodă la dânsul. Şi a întrebat Ştefan Vodă pe sihastru ce va mai face, că nu poate să se mai bată cu turcii. „Închina-voi ţara la turci sau nu?". Iar sihastrul a zis să nu o închine, că războiul este al lui, nu-

mai după ce va izbăvi, să facă o mănăstire acolo, în numele Sfântului Gheorghe”[45].

Deci, crezând domnul Moldovei în proorocia Sfântului Daniil că va birui pe turci şi luând de la el rugăciune şi binecuvântare, îndată a adunat oaste şi a izgonit pe turci din ţară. Aşa ajuta cuviosul cu rugăciuni fierbinţi către Dumnezeu să se izbăvească Moldova şi ţările creştine de robia păgânilor.

21). Răposând mitropolitul Teoctist, în toamna anului 1477, Ştefan cel Mare s-a sfătuit cu clerul şi episcopii ţării să aleagă păstor şi părinte al Moldovei pe Sfântul Daniil Sihastrul de la Voroneţ. Dar cuviosul, auzind de aceasta, s-a rugat cu lacrimi lui Dumnezeu şi voievodului să nu-l lipsească până la moarte de fericita lui linişte. Deci, cucerindu-se toţi de smerenia şi sfinţenia lui, şi-au cerut iertare şi l-au lăsat în pustie să slăvească neîncetat pe Dumnezeu.

22). Timp de 20 de ani cât a sihăstrit la Voroneţ, Cuviosul Daniil a creat aici o nouă vatră isihastă, tot atât de importantă ca şi cea de la Putna. Căci în puţină vreme s-au adunat în jurul său zeci de sihaştri, unii mai nevoitori decât alţii, care se osteneau, fie în codrii Voroneţului, fie în Munţii Rarăului, fie de-a lungul Carpaţilor Răsăriteni. Cei mai mulţi practicau rugăciunea lui Iisus, postul şi tăcerea. Alţii citeau zilnic Psaltirea, alţii făceau mii de metanii şi împleteau coşuri, iar alţii, fiind buni caligrafi, scriau cărţi de slujbă pentru biserici şi mănăstiri. Cei mai aleşi ucenici ai Cuviosului Daniil Sihastrul au fost: mitro-

---

[45] Ion Neculce, *O samă de cuvinte,* p. 107

politul Grigorie Roşca, monahul caligraf Ioan, precum şi egumenii Misail şi Efrem, toţi din Mănăstirea Voroneţ. Apoi Cuviosul Pahomie Sihastrul şi egumenul Nil din Mănăstirea Slatina; egumenul Paisie, Paladie Sihastrul şi Anastasie Sihastrul de la Mănăstirea Neamţ; Isaia Pustnicul de la Mănăstirea Moldoviţa, egumenul Gherontie de la Humor şi mulţi alţii.

23). Aducându-şi aminte Ştefan cel Mare de făgăduinţa dată lui Dumnezeu şi Sfântului Daniil Sihastrul, în vara anului 1488 a zidit din temelie, la Mănăstirea Voroneţ, o frumoasă biserică din piatră închinată Sfântului Mare Mucenic Gheorghe, în locul vechii biserici de lemn. La 14 septembrie, în acelaşi an, biserica a fost sfinţită de mitropolitul Gheorghe, în prezenţa fericiţilor ei ctitori, Ştefan Voievod şi Cuviosul Daniil Sihastrul, şi a zeci de mii de credincioşi, călugări, clerici şi dregători de ţară. În această zi, cu sfat de obşte, Sfântul Daniil, deşi bătrân, a fost numit egumen al Mănăstirii Voroneţ.

24). Timp de aproape 10 ani, Sfântul Daniil a povăţuit obştea Mănăstirii Voroneţ, ca un mare părinte duhovnicesc al călugărilor, al sihaştrilor şi al întregii Moldove. Căci, deşi petrecea mai mult la chilia sa de pe stânca Şoimului, fiind foarte iubitor de linişte, adeseori cobora în obşte, mărturisea soborul, tămăduia pe cei bolnavi ce se adunau de prin sate şi îi sfătuia pe toţi. Apoi, iarăşi se retrăgea la chilia sa.

25). În timpul egumeniei sale, Mănăstirea Voroneţ a trăit cea mai înfloritoare perioadă duhovnicească din istoria sa, fiind socotită multă vreme lavra isihas-

mului din Moldova. Toţi monahii din obşte, care numărau peste şaizeci de nevoitori, practicau rugăciunea lui Iisus. Unii erau vestiţi păstori şi duhovnici, alţii erau dascăli învăţaţi în şcoala mănăstirii şi neobosiţi caligrafi, iar cei mai mulţi erau călugări de rugăciune, care slăveau pe Dumnezeu neîncetat şi se rugau pentru toată lumea.

La Voroneţ au învăţat carte şi au deprins nevoinţa duhovnicească numeroşi preoţi de parohie, egumeni, episcopi, monahi, sihastri şi dregători de ţară. Iar în codrii seculari din munţii Voroneţului, ai Rarăului şi Stânişoarei, se nevoiau pentru dragostea lui Hristos alţi peste cincizeci de sihaştri, ucenici ai Sfântului Daniil. Pe toţi aceştia îi supraveghea şi îi povăţuia pe calea cea bună a împărăţiei cerurilor marele egumen şi povăţuitor de suflete, Cuviosul Părintele nostru Daniil, „Sihastrul cel Bătrân”.

26). Ajungând vas ales al Duhului Sfânt, plin de tot felul de bunătăţi şi trecând de vârsta de nouăzeci de ani, Sfântul Daniil marele sihastru al Moldovei, dascălul pustiei şi făcătorul de minuni, şi-a dat sufletul în braţele lui Hristos la sfârşitul secolului al XV-lea (1496). Mulţimea ucenicilor lui împreună cu mitropolitul şi domnul ţării l-au plâns îndeajuns şi l-au îngropat în pronaosul bisericii Mănăstirii Voroneţ, punând deasupra o piatră cu inscripţia: „Acesta este mormântul părintelui nostru David, schimonahul Daniil”. Apoi, împărţind credincioşilor multe milostenii şi sărutând sfintele lui moaşte, s-a întors fiecare la ale sale.

27). După săvârşirea sa, văzând ucenicii şi credincioşii că se fac oarecare minuni şi vindecări de boli la moaştele cuviosului, l-au trecut în ceata sfinţilor, numindu-l „Sfântul Stareţ Daniil", „Sfântul Daniil Sihastrul", sau mai ales „Prea Cuviosul de Dumnezeu rugătorul Părintele nostru Daniil cel Nou"[46]. Obştea Mănăstirii Voroneţ, împreună cu mitropolitul Grigorie Roşca, ucenicul său, au pus acestei lavre, după hramul Sfântului Mare Mucenic Gheorghe, al doilea hram în cinstea „Sfântului Daniil cel Nou", pomenindu-l în rândul fericiţilor ctitori. Totodată i-au rânduit zi de prăznuire peste an, anume după pomenirea Sfântului Daniil Stâlpnicul, a treia zi. Astfel, în Moldova, pomenirea Cuviosului Daniil Sihastrul s-a făcut, secole de-a rândul, la 23 aprilie, hramul Mănăstirii Voroneţ, şi la 14 decembrie, a treia zi după ziua Sfântului Daniil Stâlpnicul (11 decembrie).

Ca sfânt cu aureolă a fost pictat pentru prima dată în anul 1547, de acelaşi mitropolit, pe peretele de sud al bisericii Mănăstirii Voroneţ, în stânga uşii de intrare în pridvor, cum se vede până astăzi, ţinând în mâna sa un sul desfăcut pe care scrie: „Veniţi, fraţilor, de mă ascultaţi. Va voi învăţa frica Domnului. Cine este omul…".

28). Râvna credincioşilor a îndemnat pe călugării de la Mănăstirea Voroneţ, la începutul secolului al XVII-lea, să scoată din mormânt moaştele făcătoare de minuni ale Sfântului Daniil Sihastrul şi să le aşeze în biserică, în sicriu frumos împodobit, pentru închinare. Pe acestea însuşi mitropolitul Dosoftei le-a sărutat. Vestea minunilor

---

[46] Pr. prof. Petru Rezuş, op. cit., p. 235. După tradiţie, Sfântul Daniil a murit la 14 decembrie.

lui ajunsese până la Kiev, în Polonia, în Transilvania, în Sfântul Munte, de unde veneau credincioşi să i se închine şi toţi îl numeau „Sfântul Daniil cel Nou, făcătorul de minuni”.

29). În anul 1749, egumenul Mănăstirii Voroneţ, anume Ghedeon, a dat Mănăstirii Putna degetul arătător al Sfântului Daniil ferecat în argint, unde se păstrează până astăzi. Moaştele poartă inscripţia: „Aceste relicve le-am ferecat eu, Ghedeon, egumen de la Voroneţ, cu toată cheltuiala mea, în anul 1749, decembrie 4”. În anul 1775, Moldova de nord ajungând sub ocupaţia Austriei, moaştele Sfântului Daniil Sihastrul au fost aşezate din nou în mormântul său, unde se păstrează până astăzi”[47]. /

30. În anul 1749, egumenul Mănăstirii Voroneţ, anume Ghedeon, a dat Mănăstirii Putna degetul arătător al Sfântului Daniil ferecat în argint, unde se păstrează până astăzi. Moaştele poartă inscripţia: „Aceste relicve le-am ferecat eu, Ghedeon, egumen de la Voroneţ, cu toată cheltuiala mea, în anul 1749, decembrie 4”. în anul 1775, Moldova de nord ajungând sub ocupaţia Austriei, moaştele Sfântului Daniil Sihastrul au fost aşezate din nou în mormântul său, unde se păstrează până astăzi[39].

Sfinte Preacuvioase Părinte şi făcătorule de minuni Daniile, roagă-te lui Dumnezeu pentru noi!”[48].

---

[47] Ultima dată au fost scoase din mormânt moaştele Sfântului Daniil Sihastrul în vara anului 1962, cu prilejul lucrărilor de restaurare de la Voroneţ.

[48] Bălan, Ioanichie, Arhimandrit, *Patericul Românesc*, Mănăstirea Sihăstria 2005, pp. 110-118

În ciuda neadevărurilor vehiculate întru târzia, mult prea târzia argumentare a meritelor lui Daniil Sihastrul (numai numărul şi serica buletinului nu le-a inventat stareţul Ioanichie Bălan!), legendarul Daniil, care îşi are statornicia temeinică în legendă, este un sfânt real, sfântul Neamului Românesc. Adică năzuinţă, spirit, vis, model, speranţă, împlinire, adică identitate mai presus de toate vitregiile vremelnicie. În Daniil Sihastru, în mitul pe care ierarhiile bisericeşti l-au confiscat atâta de târziu, e fărâma de divinitate din sufletul fiecăruia dintre noi şi tocmai de aceea un poet şi un istoric de talia lui Vasile Ursache – ca să folosesc doar un exemplu – îşi simte sufletul atins de aripa dumnezeirii, ori de câte ori păşeşte în interiorul bisericii mănăstirii Voroneţ.

Un sfânt popular la fel de copleşitor, deşi în altă dimensiune, cea a istoricităţii, şi nu a preistoriei – precum Daniil, este Ştefan cel Mare, şi el confiscat târziu de ierarhii manipulării de suflete, care s-au grăbit să-i falsifice chipul, smulgându-l din mit şi zvârlindu-l bărbos şi albit într-o neinspirată icoană.

Lui Ştefan cel Mare nu i se întâmplă pentru prima dată să fie pus în obezile uitării de către cei care, deşi erau datori doar să-i vegheze lumina sălaşului de veci, pentru uriaşele averi lumeşti, cu care-i binecuvântase Voievodul, i-au prădat mormântul, la fel procedând şi cu cele ale membrilor familiei sale, apoi i-au zvârlit cenuşa şi osemintele, ca să fie pus în locu-i un stareţ oarecare şi care să beneficieze, în locul Măriei Sale, de închinările iubitoare ale viitorimii. Nu au lăsat nimic din trupul sfânt,

cum s-a întâmplat cu mâna lui Ştefăniţă Vodă, pusă în sicriul în care veşniceşte alt stareţ neştiut, obiceiul înhumării ierarhilor în mormintele voievodale durând până în 1846, atunci când „Mitropolitul Moldaviei şi Sucevei, Veniamin (Costachi – n. n.), avea mare preferinţă pentru Monastirea Slatina. Aceasta era locul său favorit şi în el petrecea, cu mulţămire, zilele în care se afla departe de Iaşi. Prin voinţa sa de pe urmă, ordonând a fi înmormântat la monastirea Slatina, rămăşitele sale fură coborâte în mormântul lui Lăpuşneanu şi aşa se află amestecate, în aceiaşi urnă, cenuşa despotului celui mai crud, a doamnei celei mai blânde şi a arhiereului celui mai cuvios!”[49].

De fapt, nu s-au amestecat cenuşile, pentru că mitropolitul Veniamin ordonase, cu ceva vreme înainte, să fie curăţat şi măturat bine mormântul lui Alexandru Lăpuşneanu şi al Doamnei Ruxanda, fata lui Petru Rareş şi, deci, strănepoata lui Ştefan cel Mare. Cu siguranţă, şi la Putna s-a întâmplat la fel, adică stareţul care s-a înhumat în locul lui Ştefan cel Mare a pus să fie curăţat şi măturat bine mormântul „aceluia”. Cele treisprezece bare de fier, pe care erau întinse rămăşiţele în haine aurite de ierarh, dovedesc fără tăgadă, că Ştefan cel Mare şi Sfânt al Moldovei fusese victima unei cumplite blasfemii. Explicaţiile de după desfacerea mormântului, în 1856, încearcă să sugereze, fără nici o dovadă, că Ştefan s-aer fi călugărit, în ultimele zile ale vieţii şi că aşa se explică straiul aflat în mormânt – dar, de pe un strai monahal, nu se pot cule-

---

[49] Vezi *România Literară* din 30 ianuarie 1855, No. 5 – adnotare târzie a autorului, în Negruzzi, Iacob, *Din Carpaţi / Fragmente*, în *Convorbiri literare*, Anul I, No. 22, Iassi 15 ianuarie 1868, pp. 309-311

ge mii de mărgăritare şi alte bogăţii, aşa cum scrie în epistola făptuitorului de sacrilegiu, Iacob Putneanu, care a fost adus recent în tinda bisericii, ca sfânt, de parcă ierarhia bisericească de astăzi nu doar că s-ar face părtaşă la impietatea de odinioară, ci ar scuipa dispreţuitor pe memoria ultimului mare apărător al creştinătăţii.

La fel de stupidă este şi condamnarea „hoardelor” tătare şi cazace, care ar fi prădat mormântul Viteazului (ceea ce nu se făcea niciodată), deposedându-l de sceptru, de coroană şi de sabie, adică de simbolurile care nu au aparţinut niciodată unui anumit voievod, ci Domniei, şi deci nu se puneau în morminte, ci în mâinile urmaşului. Simbolul domniei era coroana de pâslă, precum cea din tainiţa lui Bogdan Vodă, dar care lipseşte acolo unde s-au aşternut călugării peste gloriile voievodale, şi în mormântul lui Ştefan, şi în cel al lui Ştefăniţă, deşi o parte din mâna lui dreaptă a fost strecurată de cineva în mormânt. Sceptrul, coroana şi sabia Domniei în Moldova au fost duse de Iliaş Vodă la Constantinopol, atunci când, cu toate însemnele ţării la el, a plecat cică să negocieze noul bir al ţării, mascându-şi fuga într-o călătorie diplomatică de gală.

Dincolo de tot şi de toate, de necontenita prosteală ideologică a falsificatorilor de istorie, Ştefan cel Mare şi Daniil Sihastrul, sfinţii populari ai românilor, vor trăi în fiecare fir de nisip sau de iarbă, în fiecare suflet şi cer de deasupra lui, câtă vreme vor trăi românii, drept cei dintâi şi mai iubiţi dintre sfinţi.

Ce s-a întâmplat cu osemintele lui Ştefan cel Mare?

Fără să se mai lămurească, vreodată, ale cui sunt osemintele aruncate pe şinele din „mormântul pomelnicului bisericii” Putna, dacă sunt ale lui Ştefan cel Mare sau ale unui stareţ oarecare, înmormântat călugăreşte, pe şine de fier, nu într-un sicriu, în gropniţa pregătită pentru Ştefan cel Mare, şi fără să se mai ţină cont de premeditarea iniţială a arhimandritului Artemon Bortnik, „ca osemintele marelui acestui bărbat să se aşeze într-o criptă aşa întocmită, ca orişicare doritor să-şi poată înfăţişa reverenţa la moaştele acestui „luceafăr al Moldovei”, să poată face aceasta nemijlocit, ba chiar şi venerabilele lui oseminte să le vadă”, bucovinenii şi, mai ales, clerul lor au uitat definitiv de „propunere ca reconsacrarea relicvelor lui Ştefan cel Mare şi ale familiei lui, aici deshumate, să urmeze în luna lui mai, cu o solemnitate demnă de faptele eroului, la care credem că se vor invita mai multe notabilităţi din mai multe locuri cunoscute”, pentru că în 11 aprilie 1857 murise inegalabilul Doxache Hurmuzachi, deturnând atenţia provincială spre propriul lui mit, apoi, „la începutul lunii iulie, era să se celebreze, la mănăstirea Putna, din partea prea sfinţiei sale episcopului nostru Eugen Hacman, parastas pentru eroul moldav Şte-

fan cel Mare, la care sărbătoare să se afle şi trimişii guvernului şi mitropoliei din Moldova, însă şi aceasta se amână pe alt timp, când vor fi trebile Principatelor aşezate cu totul la un fel”[50].

În Bucovina, nimeni nu a avut nevoie, vreodată, de memoria lui Ştefan cel Mare, ci doar de mitul lui. Tocmai de aceea nu s-a înregistrat, nu se manifestă şi nu se va auzi vreodată murmur de protest faţă de jefuitorii în sutană de morminte, care au vandalizat inadmisibil memoria românească. Toate mormintele voievodale de la Putna şi, cu siguranţă, din toate zările româneşti au fost prădate de către cei care aveau obligaţia să le apere şi să le cinstească, fiind plătiţi cu moşii şi oameni de danie domnească prin beznele veacurilor.

În 1857, când trebuia lămurită sau iar contrafăcută legenda mormântului de la Putna, hrăpăreaţa ortodoxie se afla în război mut cu la fel de lacomul şi nemilosul catolicism, care triumfa asupra răsăritenilor, pe băncile gimnaziale, cu o… carte de religie, care le lipsea dreptcredincioşilor. Tinerimea poate fi deturnată lesne dintr-o beznă în alta, ca să nu mai vorbim de pleaşca posturilor de profesori gimnaziali, pe care fragmentele împăgânite ale Bisericii lui Hristos şi le doreau pururi în dauna celorlalţi. „Pe la noi se aşteaptă cu mare încordare sosirea lunii septembrie, ca să se vadă cum se va propune religia junimii dreptcredincioase la gimnaziul cernăuţean. De la începutul gimnaziului (1808), adică şi până în ăst an, se propuse religia în limba nemţească şi pentru români, şi pentru ruteni; iar în semestrul doi, şcolarii din ăst an, află

[50] *Gazeta Transilvaniei*, nr. 61, 3 august 1857, p. 238

consistoriul de cuviinţă a porunci catiheţilor ca, de acum, înainte să propună religia româneşte, cu atât mai vârtos fiindcă cartea după care se propunea până acum cuprinde religia catolică a bisericii apusene[51].

Deci, cui să-i mai pese dacă pe barele de metal din Putna zac osemintele lui Ştefan cel Mare sau ale unui pângăritor de sacralitate? Pe cine să deranjeze posibilitatea ca şi sicriul lui Ştefan cel Mare să fi fost furat, iar sfintele lui rămăşiţe aruncate, pe undeva, prin preajmă – în cel mai bun caz în cimitirul sătesc din Putna?

Deci, nu s-a mai făcut promisa re-înhumare, nici măcar un praznic de pomenire în 1857, menit pentru lustruirea feţelor mărimilor vremii, pentru că Ştefan cel Mare nici nu contează pentru noi, românii. Noi avem nevoie doar de mitul lui, nu şi de adevăr, nu şi de moşteniri şi asumări, nu şi de evlavia recunoştinţei. **Noi suntem români, noi suntem români, noi suntem aici pe veci stăpâni**, aşa că mai slăbeşte-ne cu îndatoririle faţă de memoria lui Ştefan cel Mare, băi ăsta!

În 1856, după împlinirea a 352 de ani de la trecerea în veșnicie a Marelui Voievod, starețul Putnei, Artemon Bortnik, solicitase autorităților bucovinene cercetări pentru identificarea mormântului lui Ștefan cel Mare, cu atât mai mult cu cât multe oseminte fuseseră strămutate pe dealurile din apropiere, iar în interiorul bisericii mănăstirii crescuse un ariniș stufos și greu de îndepărtat. Printre participanții la eveniment s-a numărat și preotul Iraclie Porumbescu, tatăl genialului Ciprian, care

[51] *Gazeta Transilvanie*, nr. 62, 7 august 1857, p. 242

fusese rugat, telegrafic, de Alexandru Hurmuzachi, să scrie un raport amănunțit, care avea să fie publicat, în afară de presa vremii, şi în anul 1898, de Leonida Bodnărescu, în cartea „Scrierile lui Iraclie Porumbescu”.

Cercetările s-au soldat cu constatarea că toate mormintele voievodale, inclusiv cel presupus a fi al lui Ștefan cel Mare, au fost prădate de către călugări, prin săparea unor găuri, iar dovada incalificabilului dispreț călugăresc față de tezaurul de românitate și de sfințenie o reprezintă aruncarea craniului presupus a fi al lui Ștefan cel Mare cu creștetul spre gât. Presupus, dar fără probe, de către o comisie de nespecialiști, dar trâmbițat, după aceea, ca loc sigur al mormântului, iar memoria lui Ștefan cel Mare fiind folosită, chiar și astăzi, pe post de bâtă în impunerea unui obscurantism nătâng unei societăți pioase, dar din ce în ce mai greu de păcălit.

Deshumarea Domnitorilor Moldovei

1856, în catacombele mănăstirii Putna

„Iată, veni-va ora în care toţi acei ce zac în mormânt, auzi-vor a mea chemare şi acei ce binele au făptuit vor răsări spre înviere!”.

Lucru vrednic de însemnat este că manifestarea publică a sentimentului de admiraţie pentru Ştefan cel Mare, prin proiectarea monumentului său, a coincis cu lucrările autorităţilor Bucovinei de a cerceta mormintele Prinţilor Dragoşizi, ca şi cum pentru viitorul Moldovei s-ar fi cerut a se extrage ţărâna lor din întuneric şi, în bronz prefăcută, să se pună înaintea ochilor, spre imitare, icoana Domnitorilor evlavioşi, patrioţi şi binefăcători!

Vrednicul român, domnul Alexandru Hurmuzaki, ne-a fost telegrafiat despre rezultatul acestei lucrări, astăzi, însă, împărtăşim cititorilor relatarea lucrării, pe care ne-a trimis-o Cuvioşia Sa, părintele Porumbescu, paroh din Putna.

*

„Mănăstirea Putna, 12 noiembrie 1856.

Pe când, într-o epocă de o însemnătate foarte rară şi pregnantă pentru Moldova, s-a iniţiat ridicarea statuii Eroului nostru, Ştefan cel Mare, la noi, în Bucovina, toţi ochii sunt aţintiţi spre Putna, locul nostru cel mai preţios de pe întregul pământ al vechii şi al modernei Moldove.

Ce e drept, actul care are să urmeze în acel loc, şi anume în biserica mănăstirii Putna, e de însemnătatea cea mai mare, nu numai pentru noi, bucovinenii, ci şi pentru toţi românii care trăiesc în hotarele Moldovei secolului al XV-lea şi, mai înainte de a păşi în acel spaţiu monumental, nu putem să nu reafirmăm recunoştinţa cea vie către înaltul nostru Guvern, pentru orânduirea următoarei întreprinderi în acea mănăstire, în care noi toţi trebuie să recunoaştem că Guvernul nostru voieşte să dea o vie dovadă a simpatiei sale în faţa simţului nostru naţional.

Astă încuviinţare a urmat după propunerea egumenului mănăstirii Putna, prea demnul şi stimabilul Arhimandrit Artemon Bortnik, ca mormântul eroului Moldovei, Ştefan cel Mare, care se află în biserica acestei mănăstiri, să se descopere şi rămăşiţele acelui mare Domnitor să se aşeze într-o criptă, în aşa fel construită ca pelegrinii (cercetătorii), cei din toate laturile Moldovei, ce se adună la acel mormânt a eroului nemuritor, nu numai mausoleul din afară să-l vadă, ci chiar sicriul şi relicvele sale cele venerate.

Încuviinţând, deci, Guvernul ţării noastre proiectul Preacuviosului Egumen, au trimis, ieri, 11/23 noiembrie 1856, la acea mănăstire, o comisie, compusă din concepistul guvernial, Dl Şenbach, un comisar tehnic, inginerul direcţional D. Bel, şi un comisar sanitar, medicul cercurial Dl Şimonovici, iar din partea clerului şi al Consistoriului, Dl Consilier consistorial şi protosinghel Teoctist Blajevici; astă comisie începu, azi, la 7 ore, dimineaţă, lucrările sale de căutare a mormântului lui Ştefan cel Mare, care, după cum se presupune, nu e acolo unde-i aşezat Mausoleul lui cel de marmură, ci în alt loc, mai în mijlocul bisericii.

Spre acest scop, precum şi în interesul istoriei şi a activităţii de care Guvernul nostru suprem mult se îngrijeşte, se ordonă descoperirea tuturor membrilor familiei lui Ştefan cel Mare, care numai singură este înăuntrul bisericii mănăstirii Putna îngropată. Prin urmare, descoperirea se începu în sensul acestei orânduieli, disimulând mai întâi mormintele din partea întâia de la uşa bisericii, spre miază-noapte, în care, după inscripţiile monumentelor, se află înmormântaţi Bogdan al VI-lea Voievod (mort: 1517, 18 aprilie) fiul lui Ştefan cel Mare, Maria Principesa, fiica lui Ştefan cel Mare, Ştefan al VII-lea Voievod (1527), numit tânărul, crudul, nepot a lui Ştefan cel Mare şi fiu a lui Bogdan al VI-lea, şi Maria Doamna, soţia lui Petru Rareş Voievod.

La cea dintâi săpare, se dădu, astăzi, pe la 10 ore, de mormântul Mariei Principesa, fiica lui Ştefan cel Mare, care, precum se ştie, muri fată mare, la 1518. Mormântul se află bine zidit din cărămidă şi boltit. Îndată

după scoaterea unei cărămizi, din bolta mormântului, medicul cercetă calitatea aerului dinăuntru şi, aflându-se necorupt, operaţia înaintă. Curiozitatea fu mare de a vedea rămăşiţele glorioasei familii domnitoare a Moldovei, ce, de mai bine de 300 ani, zace astrucată.

De faţă, la astă cercetare, fu, pe lângă comisia c. r. sus însemnată, pretorul cercurial, Dl Pitei, Arhimandritul mănăstirii, Dl Artemon Bortnik, întreaga congregaţie (sobor) a mănăstirii Putna, câţiva preoţi de mir, scriitorul acestei relatări, şi mare număr de popor. Lucrarea se începu prin o panachidă pentru toţi ctitorii mănăstirii, cu tămâiere şi tragerea clopotelor.

În mormântul descoperit, se văzură, mai întâi, rămăşiţele unei racle de lemn, acum foarte pietrificat. Se orânduiră, deci, doi monahi cuvioşi, spre a cerceta între rămăşiţele sicriului, care, precum se văzu, fu durat numai dintr-un trunchi, scăfat şi rotund; acolo se aflară, mai întâi, bucăţi de veşminte de stofă foarte preţioase, catifea mohorâtă, cusută cu flori mari din fir de aur; mai încolo, patru osişoare din degetele mâinilor, patru dinţi sănătoşi, un fel de acoperământ de cap, din stofă ca acea a veşmântului, numai cu margini foarte inimos cusute cu fir de aur şi şapte bumbi de metal, unii au avut pietre preţioase, dar acum erau deşertaţi, lucraţi *á jour* transparent, cu arabescuri măiestre şi în forma zurgălăilor, de mărimea nucilor. Aceştia semănau a fi fost acel ornament care atârnă pe amândouă părţile feţei, de la frunte, în jos, cum, de exemplu, se văd în portretul prinţesei Maria de Losonţ, litografiat în „Calendarul pentru Români", din

anul 1854. Altceva nu se mai găsi, afară de pulbere din corpul răposatei.

Astăzi, după-amiază, se descoperi mormântul aflat în vecinătatea celui dintâi şi care pare să fie al Doamnei Maria, soţia lui Petru Rareş, răposată la anul 1529 (?); după acele formalităţi sanitare şi tehnice, se observă, şi aici, ca şi la mormântul dintâi, numai bolta mormântului, se văzu, în fund, picată şi, pentru că pardoseala cea frumoasă, din piatră a bisericii nu era şi ea, în locul acela, adâncită, apoi se vede că mărimea boitei mormântului era de mai demult, înainte de a se pardosi biserica, din nou, în anul 1772.

Abia acum, seara, se putu curăţi năruitura din mormânt şi cerceta cele ce s-ar fi aflat în fundul mormântului, care, aşijderea e zidit din cărămidă, s-au amânat pe mâine. Se cuvine, încă, aici a mai aminti că cele aflate în mormântul întâi se puse toate, împreună cu toată ţărâna din corp şi din sicriu, într-un vas curat şi sfinţit, care, acoperindu-se,s-a păstrat în afundul bisericii, cu cea mai mare luare aminte şi evlavie.

*

Marţi, în 13 noiembrie, dis-dimineaţă, urmă cercetarea mormântului descoperit ieri, seara, şi aceasta, iar prin doi monahi cuvioşi. Mai întâi, se găsiră rămăşiţele unui sicriu din lemn de frasin, din scânduri neted lucrate, iar nu, precum acel dintâi, din un singur trunchi. Între ţărână, parte din sicriu şi parte din despoierile pământeşti ale corpului, în mormânt, care, cum s-a dis, par să fie ale

Doamnei Maria, soţia lui Petru Rareş, care, după cum arată inscripţia însăşi, a înfrumuseţat mormântul soţiei sale cu monumentul din biserică, în forma unei capele, ca şi cel din ceea parte, a marginii bisericii, de pe mormântul lui Bogdan Voievod; aici se găsi, mai întâi, un capăt de horbot, tot din ţesătură foarte frumoasă de fir de aur şi cu privazuri, franze, de asemenea din fir de aur. Acest horbot e larg ca de o palmă şi jumătate, dar de ce culoare a fost mijlocul lui nu se mai cunoaşte, afară de stofă, care fu curată mătase. Pe lângă acestea, se mai găsiră bucăţi de veşminte de stofă înavuţită, având câmpul de fir de aur şi flori mari de catifea vişinie, acoperământul capului, tot din asemene stofă, şi pe frunte şi împrejurul capului, orizontal, cum s-a zis, în jurul marginii conciului, o faşă, cusută cu fir de aur, arăbeşte, iar pe frunte, la mijloc, o cruciuliţă, tot de aur, şi două inele de aur, cum se pare de pe degetul cel mic al mâinii. Din oseminte nu se mai găsi alta nimica, decât falca stângă, de dedesubt, şi un os din piciorul drept, fluierul inferior. Aici se vede, de-a stânga acelui mormânt, o altă boltă de mormânt, care seamănă să fie a lui Ştefăniţă al VII-lea Voievod, la a cărui descoperire chiar acum se pășește.

*

Dimineața, în 14 noiembrie 1856, se începu lucrarea mai departe şi, mai ales, în privinţa tehnică, cu o luare aminte foarte mare, ca nu cumva să cadă cărămizi sau tencuială peste relicvele din mormânt, însă aici ce se văzu? Puţine rămăşiţe ale unui corp, vreo câteva părțișoare de veşminte, tot din stofă preţioasă şi tot cu flori de fir de aur ţesute şi cu argint vârstate, şi fără sicriu, ci nu-

mai întins pe 11 chingi (lăncii) de fier, sub care era mai afund încă un spaţiu deşert, ca de două palme. Din cercările mai de aproape, ca la mormintele dintâi, au constatat că veşmântul aici depus era o mantie, asemănată cu cea de monah (?), dar foarte preţioasă, având, în părţile pieptului, un fel de shimă (paraman), în forma unei cruci lungăreţe (lungă pe orizontal – n. n.), toată ţesătura cu fir de aur, având, pe la capetele sale, canaturi late din fir de argint. Pe cap pare să fi avut o coroană, dar aceasta nu din metal, ci numai din stofă preţioasă, coroană, zic, pare să fi fost, căci cornuri în trei muchii se găsiră pe locul capului, în osul tigvei, cu numai o parte de frunte, în jos, iar din celelalte oase, o falcă şi un fluier de picior.

Lipsa unui sicriu ne aruncă pe toţi în nedumerire: oare fi-va asta lipsa cunoştinţelor noastre arheologice, că nu puturăm dezlega enigma aceasta, de nu e efectul vreunei alte împrejurări? Şi aceste rămăşiţe de asemene se puseră într-un deosebit vas, curat şi binecuvântat, după ritul religiei noastre.

Se cuvine a observa că, la fiecare mormânt, se făcu câte un protocol foarte cuprinzător şi plin de acurateţe, după mersul lucrărilor şi după succesiva aflare a tuturor rămăşiţelor din mormânt. De aici, fiindcă, mai departe de peretele bisericii, nu mai erau semnele vreunui mormânt, se merse la mormântul lui Bogdan, răposat în 1517, care, în privinţa structurii din afară, se asemăna cu celelalte. Înăuntrul mormântului, care, ca şi toate de până acum, era de patru palme şi jumătate de adânc sub pământ şi chiar groapa, zidită în adâncime, era de patru palme şi jumătate; aici, aşijderea, se aflară puţine rămăşiţe din

oseminte şi o parte însemnată de coroană de stofă preţioasă şi cornurile, cu privazuri lucrate din fir gros de aur; şi marginile, mai toate, ale unei mantii domneşti, care şi asta fu de stofă preţioasă de mătase şi, după cum seamănă, de culoare vişinie. Pe lângă acestea, se mai aflară şapte arabescuri din aur masiv, fiecare, la un capăt, mai îngust, şi la altul, mai larg, în forma unei jumătăţi de pară, de-a lungul tăiate şi în şapte muchii lucrate (eptagon), având, pe la margini, multe găurele, ce seamănă să fi servit la a fi prinse cu o sârmă sau veriguţă fină de aur, să se fi ţinut una de alta, sau că prin găurele ar fi fost cusute acele arabescuri de marginile mantiei, spre a fi de încheietori numai închipuite. Gulerul mantiei, larg ca de 3 palmace şi primbul, de sus şi până jos, pe dinainte fu o ţesătură masivă din fir de aur şi cu foarte mare artă lucrată. Venind, acum, seara, conteni cercetarea mai departe.

*

În 15 noiembrie, dimineaţă, se reîncepu cercetarea mormântului lui Bogdan al IV-lea, şi se găsiră trei inele, toate de aur, unul – o verigă cu margini gravate, altul cu o mică piatră preţioasă de topaz, netăiată, şi al treilea cu piatră de carniol şi în care se vede lămurit săpat un bour întreg; acestea, între toate obiectele până acum aflate, se crede a fi cel mai de preţ, în privinţa heraldică a stemei ţării Moldovei.

Despre valoarea reală a tuturor lucrurilor aflate se va împărtăşi, mai la urmă, acolo unde se vor descrie cu precizie, căci, acum, toată luarea aminte ţinteşte asupra

vorbei că se mai află un mormânt, la picioarele aceluia al lui Bogdan, despre care nimic nu se ştiuse şi pe care nu exista nici o inscripţie.

Acest mormânt nu e boltit, ci numai acoperit cu două lespezi de piatră. În mijlocul său se văd nişte rămăşiţe pământeşti, care par ale unui tânăr ca de 14-15 ani, având pe cap o căciulit de catifea mohorâtă şi marginile din jur cu o garnitură de felbă neagră; aceasta seamănă foarte mult cu o căciulă cazacă rusească. Trupul a fost îmbrăcat cu un fel de spenţer, cu bumbuşori de metal foarte deşi, de la grumaz, până la brâu. Comisia se înţelese unanim că, în acel mormânt, să nu se cerceteze nicidecum mai cu amănuntul, şi nici să nu se urnească rămăşiţe din trupul aflătorului în el, până ce nu se va întreba, despre aceasta, anume guvernul, ce are a se face, în privinţa care, după cum unora li se părea, rămăşiţele ar fi ale lui Alexandru, întâiul fiu al lui Ştefan cel Mare, născut din Maria, întâia Doamnă, fiica Împăratului (Ţarului) Moscovei, Simeon (?). De aceea poate că figura era îmbrăcată în veşminte ruseşti.

Drept aceea, mormântul se acoperi cu lespezile sale şi se păşi în partea a doua a bisericii, amintitor (pomelnic) sau Naos, unde se presupunea să fie înmormântat însuşi Ştefan cel Mare, cu întâia şi cu a doua Doamnă, şi cu ambii săi fii, Petru şi Bogdan. Acum sporiră anxietatea şi curiozitatea faţă cele ce aveau a se descoperi aici, unde e propria ţintire a acestei interesante întreprinderi.

*

Sfinţia Sa, domnul comisar spiritual, ordonă, pentru începerea lucrului în astă parte a bisericii, o nouă panachidă, cu tragerea tuturor clopotelor. Opinia unora a fost de a începe, îndată, din partea dreaptă a amintitorului, unde se presupunea să fie înmormântat însuşi eroul nostru, iar comisarul tehnic hotărî că altfel nu se poate începe, decât din mijlocul părţii acestei biserici, unde e o lespede mare şi rotundă, de marmoră, la aceasta deci şi rămase; în mijloc, nu se află încă nimic, afară de două lespezi mari, într-un afund de trei palme şi jumătate, şi aşa, nu spre dreapta, unde e mausoleul lui Ştefan, ci spre stânga înainta separat; aici îndată se dădu de o boltă de mormânt mare.

Se cuvine a se intercala (adăogi) aici, deşi cam târziu, că toate monumentele de până acum şi de acum, din biserica aceasta, sunt aşezate pe sub murii (păreţii) bisericii, înăuntru, dar însăşi mormintele, după cum zice o tradiţie întemeiată din astă mănăstire, sunt mai pe aproape de mijlocul bisericii, însă, ca mormintele să nu se zăhăiască, s-au pus acestea, mai târziu, pe de-a laturile bisericii.

Mormântul acesta, după cum seamănă, îi în apropierea cea mai mare de locul mormântului lui Ştefan, al Marii Doamne, a doua a sa soţie şi fiica lui Radu Voievod din Ţara Românească.

Mai înainte de a destruca bolta mormântului, comisia hotărî a se depărta tot arinişul din astă parte a bisericii într-o adâncime până unde numaidecât ar trebui

să se vadă toate mormintele, câte s-ar fi aflând pe astă latură a bisericii.

Până acum, se văzură două bolţi de mormânt, tot în stânga, de la mijlocul amintitorului. Continuarea cercetării, întreruptă de înserare, s-au reînceput, dimineaţa, în 17 (noiembrie 1856).

În latura aceasta, a doua a bisericii, se descoperiră, până acum, 3 morminte, şi se hotărî ca bolţile lor să nu se strice, până ce nu vor fi toate aflate; şi anume, până ce nu se va da de mormântul lui Ştefan cel Mare. Acestea, însă, nu dau vreun semn de diferenţiere faţă de mormintele până acum descoperite şi se presupune, cum s-a zis, că ele sunt cele al Mariei, Doamna întâia a lui Ştefan, fiica lui Radu Voievod din Valahia; al Mariei, Doamna a doua a lui Ştefan, fiica sau, cum se presupune, dar pe nedrept, sora lui Simeon, împăratul Moscovei, şi ale lui Petru şi Bogdan, mici încă muriţilor copii ai lui Ştefan; aceştia de pe urmă seamănă să zacă într-un mormânt; căci, din aceste trei, e unul scurt şi aşa de larg, încât, pentru un trup nu pare să fi fost făcut.

În aceste morminte se văd, toate în partea dinspre răsărit, câte o gaură neregulată, care nu poate fi, nicidecum, aşa anume lăsată la boltirea mormintelor, ci se pare că numai mai târziu se sparseră cu putere, ca să se poată vedea în mormânt. Prin aceste găuri se sloboziră felinare lucitoare în morminte şi se văzu că resturile de trupuri, aflătoare în aceste morminte, corespund presupunerii de mai sus. Despre aceasta, însă, mai târziu, şi mai cu deamănuntul.

*

Se păşeşte, deci, spre partea dreaptă din mijlocul bisericii, la locul unde e mausoleul lui Ştefan cel Mare. Încordarea e mare şi se exprimă pe feţele tuturor asistenţilor. Nu se aude altă vorbă decât: „Ah, acum vine, vine hotărâtorul şi principalul moment: oare cum vom afla pe Ştefan cel Mare?”.

Iată că şi dau de un corp al unei pietre ciuntite, netedă, groasă şi care par a fi mare. Piatra se descoperă mai departe, căci, lucrătorii chiar şi din a lor proprie străduinţă, îşi îndoiesc silinţa săpării şi a scoaterii ţărânei de pe lângă piatră.

Acesta trebuie să fie! Piatră e, în adevăr, o lespede mare, ca de şapte palme, groasă ca de 10 palmace şi largă ca de 3 palme şi jumătate, şi lucrată din daltă. O asemene lespede nu văzurăm, până acum, la nici un mormânt! Lespedea se descoperă cu totul; şi se vede că ea e aşij-derea, în adevăr, acoperământul unui mormânt, zidit din piatră albă, cioplită.

Nu mai e îndoială, acesta e locul repaosului rămă-şiţelor acelui mare bărbat domnitor, de care, odinioară, tremurau şapte puteri dimprejurul Moldovei, şi ale cărui oseminte venerate, acum la trei sute cincizeci şi doi de ani, după moartea lui, se caută, ca să se aşeze într-o mai corespunzătoare criptă, cu numele lui şi cu venerarea lor de trei ţări întregi.

Pe împrejur şi fără de a mai atinge, mai departe, mormântul acesta, se fac cercări, de nu mai este vreun mormânt. Sfredelele de fier, întrebuinţate spre acest scop, ajung pe sub mausoleul lui Ştefan cel Mare, care e în dreapta mormântului, din cauza ce o indusesem mai sus, până în peretele bisericii şi într-o adâncime aşa de mare, încât, mai dedesubt, nu se mai poate să fie un mormânt; cu un cuvânt, toate mijloacele se întrebuinţează, care sunt indicate, spre a se convinge că nu mai e un mormânt, sub sau lângă mausoleu, afară de acesta.

Aici ajunse încordarea tuturora la cel mai mare grad şi tăcerea ce o urmă, un minut, fu atât de adâncă şi universală, încât se auzeau cum bat inimile în fiecare piept; şi cum clipita aceasta fu, într-adevăr, sacră! Comisarul politic făcu, acum, întrebarea, la cel eclesiastic şi consistorial, de poate să se ridice, acum, chiar şi lespedea de pe mormânt. Acesta însă răspunse că nu, până ce nu se va face un ceremonial bisericesc.

Fu chemat, deci, întregul sobor mănăstiresc, Arhimandritul, ieromonahii şi diaconii, se îmbrăcară toţi în ornate preţioase şi vechi veşminte, date de însuşi Ştefan cel Mare acestei mănăstiri, şi, luând toţi în mâini făclii, iar diaconii, cu cădelniţe, înconjurară mormântul, şi după ce se cădelniţă mormântul de diaconi, în cruciş, esclamă arhimandritul, cu glas mare: „Domnului să ne rugăm!”. Soborul răspunde: „Doamne, miluieşte!”. Şi, în această clipă, coborâră opt români puternici în adâncime, unde era mormântul, şi, deşi cu greutate, însă deodată ridicară marea lespede de pe mormânt.

*

Opreşte-te, aici, nemernică pană, şi fă loc, o naţiune întreagă se simtă, în acest moment sacru şi maiestos, căci a te putea încumeta tu să-l descrii ar fi o neiertabilă profanare a cugetului acestuia!

Moldovă, Moldovă, veche şi nouă, iată eroul tău, iată părintele tău, iată creatorul cununii gloriei şi al fericirii tale! Dar oare de ce-i faţa înturnată din poziţia ei cea naturală?! Nu cumva eşti tu pentru aceasta de vină!?

*

Nu se văd, acum, ochi fără de lacrimi şi chiar şi pe cei de alt neam, care se aflară de faţă la acest minut grandios şi istoric, îi văzuşi cu adevărat urniţi şi cutremuraţi în cea mai adâncă adâncime a inimii lor! Măreaţa şi lunga nedumerire o întrerupse abia „Veşnica pomenire!”, intonată, acum, de întregul sobor călugăresc, în acompanierea tuturor clopotelor mănăstirii, care provocară o comună lăcrimare şi plângere, în tot cuprinsul cuvântului, şi sfinţenia momentului ajunse la cel mai înalt grad.

În acest moment măreţ, de te uitai spre sfintele icoane ale catapitesmei, de te uitai spre bolţile bisericii, parcă toate erau înlăcrimate; iar icoana, portretul aceluia ce aicea se descoperi, păru că se schimbă şi-şi ia o fiinţă maiestoasă şi vie.

Un spirit de reverenţă şi de pietate se lăţi peste tot; iar cel ce era român simţi şi un dor foarte şi adânc de întristare.

În mormântul celui mai iubit şi mai venerabil al românilor moldoveni se vedeau numai partea cea mai mare a capului, şi aceasta întoarsă, cu partea dinspre grumaz, spre apus, şi, sub mantia domnească, încă unele oase, cu un oareşicare sicriu, ce şedea pe 13 şine late de fier sau lăncii. Mirarea fu extraordinară.

Prepusul cum că mormântul lui Ştefan cel Mare fu acum cercetat, relicvele sale atinse şi oareşicare preţioase, de pe dânsele, luate, se exprimă îndată de toţi membrii comisiei şi se hotărî să se caute în arhiva mănăstirii, de nu se află, undeva, vreo însemnare despre urmarea respectivă.

Ce să vezi! Între hârtiile vechi, se găsi o epistolă originală a Mitropolitului Iacov, din anul 7265 (1757). Către Egumenul de atunci al mănăstirii Putna, din care epistolă se cunoaşte cam cu încredinţare că prepusul de mai sus e întemeiat.

Se ştie că, sub acel Mitropolit al Moldovei, se restaura mănăstirea Putna cu totul, şi că acea restaurare costă, numai bani gata, 10.000 de fiorini; o sumă care, pe atunci, pentru un Mitropolit, fu însemnată.

Acea epistolă sună, între altele, din cuvânt în cuvânt, aşa:

„*Cuvioase Egumene al Putnei, Kir Venedict*!...

Pentru Dumnealui Ispravnicul de Suceava, că au venit la mănăstire şi au dezgropat mortul acela, unde au fost prepusul, şi n-a găsit alta nimica, afară de acele ce ne arată molitva ca Dionisie în răvaşul său: bine a făcut de a venit şi n-avem nici o părere de rău, de vreme că a ieşit mănăstirea de prepusul ce era; şi molitvei sale Dionisie răspuns pe carte nu i-am mai făcut, însă vei spune molitvei sale din gură că am înţeles toate câte mi-a scris, şi toate pietricelele cele ce s-au aflat, şi inelele, şi şarjele, şi boldurile, şi altele ce s-au aflat, toate să le pecetluieşti la un loc. Şi să pui pe Rafail, argintarul, ca să ia măsură de pe coroană, ce este la Maica Precista cea făcătoare de minuni[52] şi de pe coroana Mântuitorului Hristos, ce este tot întru aceeaşi icoană, pe o hârtie, cât îi coroana de mare, şi fără flori, numai mărimea lor; şi atât pietricelele şi inelele, cât şi măsurile coroanelor cui om da credinţă să ne trimiteţi. Însă să cauţi, împreună cu părinţii soborului, că este o pungă cu mărgăritare, pecetluită cu pecetea noastră, şi să o deschideţi, şi să luaţi dintr-însa 500 fire de mărgăritare, care să fie tot de un fel şi de o potrivă, şi mai sunt, nu ştiu, 2 sau 300 fire mărgăritare ca nohotul, ce au căzut de pe aer. Şi să ne trimeteţi mărgăritarele tot odată, atât cele 500 fire, cât şi cele ca nohotul, dimpreună cu lucrurile ce s-au aflat pe mort: că am socotit să facem coroana Maicii Precistei şi Domnului Hristos, altă

[52] O icoană, ce se află şi acum aici, în biserica mănăstirii, foarte veche, adusă de la Ţarigrad de Ştefan cel Mare, şi care e, astăzi, îmbrăcată toată cu argint.

făptură, mai iscusită şi mai frumoasă, şi să o împodobim cu pietrele cele şi cu mărgăritare”.

De aici, mai departe, tratează epistola despre alte interese ale mănăstirii.

Se poate înţelege ce impresie căşună aflarea epistolei acesteia; căci se poate crede că odoarele de la relicvele lui Ştefan cel Mare nu se înstrăinaseră în scopuri profane, ci tot pentru susţinerea şi împodobirea acelei mănăstiri, care o înălţă acel Domnitor, după cea mai glorioasă a lui biruinţă, şi care o şi aleasă el drept locul eternului său repaos.

Restaurarea acestei mănăstiri urmă în timpul acela, când nu mult, după aceea, s-a făcut şi luarea Bucovinei de către Austria, şi de s-ar fi aflat mănăstirea aceasta în starea în care ea fu înaintea restaurării ei, cine ştie de ar mai fi rămas ea în privilegiul stării ei de acum, şi de nu ar fi împărţit soarta cu celelalte mănăstiri suspendate.

Această epistolă, deci, se luă îndată, de comisie, în protocol, şi, acoperindu-se mormântul cu acea lespede, înapoi, se încheie, pentru acum, toată această operaţie, şi se păşi la răspunderea următoarelor întrebări, date comisiei de comisarul politic, Dl Şenbach:

*

1). Sunt acele 4 morminte, din miază-noapte, întru adevăr, ale acelor persoane, care sunt însemnate pe pietrele monumentelor, şi cine poate se fie mortul din mormântul al 5-lea?

Aici trebuie să mă corijez, căci am zis, în epistola mea de mai alaltăieri, că Alexandru, fiul lui Ştefan cel Mare, a fost născut cu întâia Doamnă, ce nu e drept, căci el fu născut cu a doua Doamnă: şi acest Alexandru se presupune că e în mormântul acesta, al 5-lea, cum urmă şi răspunsul la această întrebare, din partea Dlui Arhimandrit Bortnik şi a Protosinghelului Blajevici, comisarului eclesiastic, la aceasta operaţie.

La cealaltă parte a întrebării acesteia se răspunse, aşijderea, afirmativ.

2). Este Ştefan cel Mare aici îngropat: şi care documente mărturisesc aceasta? Este mormântul, cel aflat în „amintitor” al lui Ştefan cel Mare şi de ce? Şi de se poate conchide, din rămăşiţele aflate în acel mormânt, că ele-s ale lui Ştefan cel Mare, şi de ce lipsesc toate însemnele domneşti, din moment ce, la Bogdan Voievod, se aflară părţi din coroană?

Din răspunsul care urmă se poate înţelege, din cele până acum zise, că: Ştefan cel Mare e adică aici îngropat, aceasta o spun istoria Ţării şi uricele mănăstireşti. Şi cum că ale lui oseminte sunt acelea din mormântul de lângă mausoleul său, aceasta o confirmă întâi lungimea mormântului, care e conformă cu statura fizică a lui Ştefan cel Mare, care, după cum se ştie, a fost scurtă, al

doilea, excepţionala sârguinţă şi cheltuială, cu care e făcut mormântul lui, şi al treilea, apropierea lui cea nemijlocită de mausoleul pe care e scris că e al lui Ştefan cel Mare.

Cum că însă nu se află nici un fel de preţioase în mormântul lui, apoi aceasta e de aceea, căci ele sunt, după moartea lui, luate de pe el, după cum arată epistola şi poziţia întoarsă a capului.

3). În ce se deosebesc mormintele acestea, aici descoperite, aşa în privinţa formei externe, cum şi a celei interne, de cele de astăzi, obişnuite în Moldova?

Răspunsul la această întrebare se mai amână.

4). Care să fie cauza că trei morminte sunt cu gratii de fier (pe care zac relicvele), iară fără de acele (trei morminte, cum am zis, ale ambelor Doamne ale lui Ştefan cel Mare şi a pruncilor lui, nu sunt cercate, ci numai descoperite până în bolţi, care, ca şi celelalte toate, sunt ca la o palmă sub suprafaţa pământului) şi, mai încoace, că unele relicve sunt cu sicrie, iar altele fără de sicrie?

Şi acestei întrebări răspunsul trebui să se mai amâne, până ce se vor primi lămuriri din Moldova.

5). Ce însemnătate au ferestrele cele deformate la morminte şi de ce sunt unele (la Bogdan şi Ştefăniţă Voievod) la picioare, iar celelalte la cap?

Răspunsul la această întrebare fu numai parţial, cum că adică se caută, din timp în timp, din curiozitate, în morminte, la ocazii, când, tot la trei ani, se făcură parastase pentru cei răposaţi, după cum e şi acum obiceiul în Moldova.

6). În mormântul lui Bogdan Voievod se aflară părţi din coroană, fără os din tigva capului; în mormântul lui Ştefan cel Mare, însă, se află o parte de tigvă, iar nu şi coroană, măcar că Ştefan cel Mare muri mai întâi decât Bogdan, cum se poate aceasta înţelege, din punctul de vedere al medicinii?

Răspunsul medicului, la întrebarea a 6-a, fu acela că, la Bogdan Voievod se aflară încă părţi din coroană, iar la Ştefan cel Mare nu, se vede că de la acesta, dacă a fost el pus în mormânt cu coroană, şi încă poate din metal preţios, apoi aceea se înstrăinase, după aceea; iar de la Bogdan, a cărui coroană e numai de stofă preţioasă şi cu tivuri groase din fir de aur, nu se înstrăinase, şi de aceea încă mai sunt părţi din ea, câte încă nu se mâncaseră de putreziciune. Ori Ştefan cel Mare, după propria lui voinţă, nici nu au fost îngropat cu coroană.

Ce se crede, însă, despre aceea că, din osul capului lui Ştefan cel Mare, se mai află încă o parte, iar din al lui Bogdan, numai pulbere, măcar că acesta cu 13 ani mai târziu răposă decât acela; apoi cauza acestei împrejurări e că Ştefan cel Mare a zăcut pe loc mai uscat, iar fiul său Bogdan, pe loc mai umed.

Se mai făcu o întrebare către medic, de nu se putu ca osul capului lui Ştefan cel Mare, de sine însuşi, în urma, adică, a legilor despre puterea greutăţii să se întoarcă, aşa cum se află, cu vârful capului către grumaz, şi totuşi cu fruntea-n sus, spre gura mormântului, nu spre pământul pe care zăcea; şi medicul răspunse la această întrebare negativ, adăugând că o asemenea poziţie a capului nu se putu altfel pricinui, decât prin o înrâurire pozitivă externă.

În fine, se mai puseră două întrebări, comisarul arhitectonic, în privinţa chipului şi modului zidirii şi a boltirii mormintelor acestora, încât ar fi ele interesante pentru ştiinţa artei arhitectonice; şi acesta răspunse că alta, de însemnătate extraordinară, la aceste morminte nu se înfăţişează, decât că, cu cât e un mormânt mai vechi, cu atâta se vede o cărămidă mai iscusită şi un chip de zidire mai perfect. După aceea, fu pus domnul arhitect să deseneze toate cele aflate în morminte, cu acurateţe, pentru protocolul cauzei acesteia.

Am spus şi mai repet că, în mormântul lui Ştefan cel Mare, nu se vede nici o cărămidă, ci numai piatră cioplită în patru muchi, şi aşa de bine şi de acurat, încât nici nu se cunoaşte chitul de printre ele. Mai trebuie şi aceasta să o pomenesc, că monumentul lui Ştefan cel Mare şi a celei de-a doua lui Doamne, Maria, fiica lui Radu, domnitorul Valahiei, şi maica lui Bogdan al IV-lea Voievod, care monumente sunt unul lângă altul, din marmură surie şi foarte frumos lucrate, cu flori şi inscripţii în relief, nu cuprind chiar anul, luna şi ziua răposării lui Ştefan şi a acestei Doamne a lui; şi numai un 7000,

după care e lăsat un spaţiu gol; după aceea „measeţe" şi iar un spaţiu gol. Această împrejurare dovedeşte că monumentele aceste sunt făcute fiind încă Ştefan cel Mare în viaţă, şi cum că lucrătorul de marmură nu era de pe aici, de pe aproape, şi că, după moartea lui Ştefan şi a Doamnei lui, nu s-au completat acele spaţii, lăsate goale, după cum se vede anume. Prin urmare, şi mormântul lui Ştefan cel Mare, cel puţin pietrele pentru mormânt, trebuie aşijderea să fie cioplite şi gătite în scopul lor, încă trăind Ştefan.

Mormântul Doamnei acesteia e aşijderea boltit, cu piatră însă necioplită.

De mirare este că din mormântul Doamnei întâia a lui Ştefan iese încă un miros greu, aşa încât nici lumina singură, fără felinar, nu ardea, ci îndată se stinse; pe când în mormântul Doamnei a doua şi a ambilor fii ai lui Ştefan, Petru şi Bogdan, nu se întâmpla.

La Maria, Doamna lui Petru Rareş, şi la Bogdan Voievod, ale cărora sicrie erau făcute din scânduri masive şi, cum par, de frasin, se găsiră câte 4 belciuge mari de fier şi mai multe piroane de fier, lungi ca de o palmă, iar aici, însă, în mormântul lui Ştefan cel Mare, şi într-al lui Ştefan Crudul (Ştefăniţă Vodă – n. n.), nu se văzură de acelea nimic. Această împrejurare face loc presupunerii că, dacă nu sunt aceştia puşi fără sicrie în mormânt, apoi au fost aceste inele de metal preţios, care, apoi, după aceea, se înstrăinară.

Ce e mai adânc, sub relicvele lui Ştefan cel Mare, şi anume sub acele 13 chingi late, de fier, încă nu se ştie, pentru că comisia se înţelesese, spre lauda ei, ca relicvele acestea, pentru care, în tot insul ce era de faţă, se manifestă o reverenţă şi pietate nemărginite, să nu le atingă şi cu atâta mai puţin să le scormolească mai departe. Şi într-adevăr, dacă acest bărbat, care odihneşte aici, nici n-ar avea o istorie atât de strălucită, dacă el n-ar fi de o însemnătate atât de mare, nu numai pentru naţiunea noastră cea română, ci şi pentru creştinătatea Europei, apoi, spre a se vedea cuprinse de un aer sacru şi reverenţios, în apropierea rămăşiţelor lui, nu numai că trebuie alt motiv, decât a se fi uitat la bieţii noştri ţărani, cum ei, la descoperirea mormântului, ca dintr-un instinct sacru mânaţi, toţi în lacrimi, pe genunchi picară, punându-şi mâinile la piept, ca la rugăciune. Feţele lor erau schimbate, ca la o vedenie sfântă, şi tăcerea cea universală, în biserică, care urmă acum, şi care se mai înălţă prin acompanierea duiosului sunet al clopotelor mănăstireşti fu, într-adevăr, o scenă de acelea prea măreţe şi sfinte, care numai în fantezia cea mai mănoasă se pot închipui.

Această împrejurare, în îmbinare cu obiectivitatea ei, comisia o preţui, şi nu putem să mai răspicăm cea mai vie mulţumire. Ar fi însă şi o violenţă mai mult decât cumplită a simţului celui mai profund şi mai delicat al naţionalităţii şi al religiei noastre, a românilor, dacă s-ar fi fost păşit mai cu puţină pietate în cauza aceasta, şi, fără de aceea, prea grăbită şi, în oareşicare privinţă, cutezătoare.

Mormântul lui Ştefan cel Mare e templul milioanelor de români; prin urmare, deci cea mai firească este el proprietatea morală nu numai a Bucovinei, ci şi a Moldovei, Basarabiei şi, respectiv, şi a Valahiei.

*

Ştefan cel Mare e, pentru noi, românii aceea ce un Rudolf de Habsburg sau un Carol cel Mare, pentru germani, un Napoleon I, pentru francezi, un Petru cel Mare, pentru ruşi etc., cu acea cumpănitoare adăugire că, vroind a pricepe desăvârşit gloria lui Ştefan cel Mare, pentru români, trebuie şi a cugeta şi a simţi despre el ca şi românii, pe lângă caracterul lor cel naţional, care e blândeţea, dreptatea şi sensibilitatea, mai sunt şi religioşi, în sensul cum îl înţeleg ei. Ştefan deci cel Mare se numeşte, de români, pentru eroismul lui cel renumit, pentru amorul lui cel adevărat excepţional către patrie şi naţie şi pentru virtuţile şi faptele lui cele creştineşti şi evlavioase, cel mare, bun şi sfânt, nefiind acest prenume „Sfânt" motivat încă şi prin aceea împrejurare că pietatea şi reverenţa românului pentru rugile şi parastasele, împlinite în sute de biserici şi prin 352 de ani, întru fericita memorie a acestui mare bărbat, Domnitor şi părinte al Moldovei, toate aceste au aşijderea un mare influenţă întru mai marea întemeiere a numirii lui Ştefan cel Mare sfânt.

Pe lângă aceasta, e Ştefan cel Mare, chiar şi în împrejurările de astăzi ale Bucovinei, cel mai mare al ei binefăcător; căci cine nu ştie că mai totala imobiliara avere privată a lui Ştefan cel Mare se află, astăzi, în Fondul religionar al majorităţii Bucovinei; pe când atâtea mănăs-

tiri şi biserici, încă în binele Bucovinei şi astăzi există, şi tot clin propria avere a lui Ştefan cel Mare.

Ne păru, deci, foarte bine, văzând, astăzi, comisia convocată de Dl Şenbach la Preacuvioşia Sa Dl Arhimandrit Artemon Bortnik, unde numitul domn comisar politic, în a cărui activitate la această întreprindere de mare însemnătate trebuie numai să ne simţim favorizaţi, mai aştern următoarele întrebări spre dezbatere şi răspundere:

1). Ce să se facă, provizoriu, cu mormintele descoperite ale Principilor şi Prinţeselor; iar mai cu seamă, cum să se lase mormântul lui Ştefan cel Mare, până la o hotărâre mai înaltă?

2). Să se proiecteze înaltelor instanţe facerea unei cripte comune pentru toate relicvele aici aflate ale familiei lui Ştefan cel Mare.

3). Să se proiecteze, pentru re-consacrarea şi reaşezarea relicvelor lui Ştefan cel Mare şi ale familiei lui, în locul care se va ordona de înaltele instanţe, o celebraţie solemnă? Să se convoace, la aceea, întregul cler grecooriental al Bucovinei? Să se invite şi alte notabilităţi ale naţiei române din Bucovina şi din celelalte a Ţări Româneşti? Şi în ce mod să urmeze invitarea aceasta; prin circulare oficiale, în Principate, prin consulate sau prin jurnale publice, şi care să fie acele notabilităţi?

4). Pe când să se proiecteze acea celebraţie solemnă?

Comisarul ecleziastic, Preacuvioşia Sa Dl Protosinghel Blajevici răspunse, unanim cu numitul Domn Arhimandrit, la întrebarea l-ia: că mormintele toate să se lase aşa cum sunt, numai rămăşiţele acelea, scoase din morminte, să se pună în secrie noi şi binecuvântate, şi fiecare în mormântul său, fără însă de a se acoperi cu ţărână.

Iar mormântul lui Ştefan cel Mare să se acopere întreg cu un văl mare de doliu şi, deasupra, să se pună 4 candeliere de argint, ale mănăstirii, cu făclii mari şi o sfântă cruce, în mijloc, pe o Evanghelie.

Răspunsul celorlalte întrebări se mai amână pe mai târziu, neintrând în competenţa ca să decidă asupra lor decât numai două-trei persoane.

Timpul pe când să se proiecteze acea solemnitate, se proiectează provizoriu pe luna lui Mai, a viitorului an 1857.

După aceste toate, se subscrise protocolul privitor la operaţia aceasta mare şi însemnată, alăturându-i-se şi o scurtă istorie a vieţii şi faptelor lui Ştefan cel Mare, compusă de demnul patriot şi naţionalist, Domnul Asesor şi protosinghel Blajevici, şi comisia pentru acum se încheie.

S-a uitat încă a spune, la locul său, că, pentru ca se nu rămână cultul dumnezeiesc întrerupt, prin lucrările în biserica mănăstirii, cum şi prin aceea că biserica are să

rămână încă, lung timp, închisă, până ce nu se va fini cu totul cauza aceasta, a dezgropării şi a re-îngropării lui Ştefan cel Mare şi a familiei lui, se pregăti şi se sfinţi, în curând, o capelă, anume zidită „pentru iarnă" în mănăstire; şi în acea capelă se continuă sfintele liturghii şi rugăciuni pentru gloriosul ctitor al acestei mănăstiri, luceafărul Moldovei şi al naţiei noastre, Ştefan cel Mare"[53].

„Coroana lui Ştefan cel Mare s-a aflat în Putna"

Abia defrişaseră austriecii tufărişul dintre ruinele vechii biserici a mănăstirii Putna, călugării folosind o bisericuţă de lemn din apropiere, ridicată de egumenul Iacob Putneanul (Putna de astăzi e o reconstituire pe temeliile vechi, datorată arhitectului austriac Karol Adolf Romstorfer), când Alexandru Hurmuzachi, explodase de entuziasm naiv şi, năpustindu-se spre telegraf, vestea gazetelor româneşti din provinciile rătăcite prin trei imperii:

„**Depeşa telegrafică de cea mai mare importanţă**, primită de-a dreptul. Dată în Cernăuţi, în 2 decembrie stil nou 1856, 7 ore după-amiaza. Sosită în Braşov, în 3 decembrie stil nou, 9 ore şi 45 de minute înainte de prânz.

[53] Porumbescu, Iraclie, *Desmormântarea Domnitorilor Moldovei*, în *Scrierile lui Iraclie Porumbescu,* Cernăuţi, Editura lui Leonida Bodnărescu, 1898, pp. 47-61

„Coroana lui Ştefan cel Mare s-a aflat în Putna, mormântul lui şi al lui Bogdan şi altele se cunoscură şi se deschiseră”.

Alessandru Hurmuzachi”.

(Sperăm că vom veni în stare a primi, cu altă ocaziune, şi o descriere detaliată a odoarelor acestor nepreţuite, păstrate până acum, numai în amintirea istorică a naţiunii şi în sânul pământului)[54].

Speranţa „Gazetei Transilvaniei” avea să rămână în deşert, deşi relatări din Bucovina continuau să sosească, dar scrise de vechiul ei colaborator, Iraclie Porumbescu (aş putea face caz de descoperirea ineditelor lui Iraclie Porumbescu, dar nu-i de mine un astfel de moft), tânărul preot bucovinean fiind, alături de Aron Pumnul şi de Dimitrie Dan, unul dintre puţinii abonaţi bucovineni la viguroasa publicaţie braşoveană. Tatăl lui Ciprian Porumbescu a şi semnat un capăt de relatare despre amărăciunea de la Putna anului 1856, probând, astfel, că el a fost autorul textelor cu ştiri din Bucovina anilor 1854-1856 („te voi ruga să-mi spui: câte şire „din Bucovina” ai tipărit în organul Dumitale, de vreo trei ani, încoace” – scria în 22 iunie 1854).

Alecu Hurmuzachi, fiind încă foarte tânăr, pe atunci (se născuse în 16 august 1823, la Cernauca), încă nu ştia că voievozii nu se înmormântau cu coroană, sceptru, spadă şi pecete – care aparţineau Ţării şi se încredinţau urmaşului, dar nici nu-şi putea închipui că sfântul

[54] *Gazeta Transilvanie*, nr. 92, 22 noiembrie 1856, p. 357

mormânt al memoriei româneşti fusese temeinic prădat – la fel şi celelalte morminte ale familiei – de către călugării Putnei. Nici un însemn domnesc, nici un inel, nici măcar sicriul nu au scăpat de lăcomia călugărilor şi nici nu e sigur că osemintele aruncate, cu ţeasta înspre grumaz, pe cele 13 sau 14 şine de fier ar aparţine lui Ştefan cel Mare. În epocă, nu s-a insistat, deşi Iraclie Porumbescu atenţionase că „relicvele lui Ştefan cel Mare zac fără sicriu, numai pe 14 şine late de fier; poate, deci, că şi sicriul, dacă a fost acela de metal preţios, l-au luat. Căci ca Ştefan, suveranul acel vestit şi glorios, să fi fost adus, de la Suceava tocmai, fără sicriu, şi acela preţios, până la Putna, cam nu e probabil; cu atâta mai puţin, cu cât mausoleul lui de marmoră şi foarte frumos lucrat, din această biserică, încă fu făcut, fiind el încă în viaţă: prin urmare, şi sicriul lui trebuie să fi fost în raport cu preţiosul mausoleu".

În plus, pe bare de metal erau înmormântaţi doar călugării, iar dintre voievozi, doar cei care s-au călugărit în ultima clipă, precum Alexandru Lăpuşneanu, dar nu şi Ştefan, care nu se călugărise şi care păşea chiar şi în moarte triumfal, după cum relatau cronicarii. Oare nu cumva, după furtul sicriului, vreun stareţ oarecare a cerut să-i fie aşezate nevrednicele oseminte, pe bare de metal, în somptuoasa gropniţă de la Putna? Oare noi, cei care avem în sânge închinatul în faţa acelei marmore reci, nu o facem, de fapt, în faţa nu ştim cui, în faţa unui săvârşitor de sacrilegiu împotriva spiritualităţii româneşti? Răspunsul poate fi dat acum, când testele ADN ale rămăşiţelor presupuse ca fiind ale lui Ştefan cel Mare pot fi comparate cu ADN-ul din rămăşiţele urmaşilor săi. Dar

nu se vor face niciodată astfel de teste, pentru că noi, românii, niciodată nu am avut nevoie de adevăr, ci doar de mituri. Puţin ne pasă nouă de unde or fi aruncate osemintele celui mai sacru dintre noi, câtă vreme jefuitorii lui scot sufletul din noi şi se spală cu el pe picioare, câtă vreme basmele despre cuvioşia călugărească ne ţin loc de cultură şi de identitate naţională.

Mă opresc aici, deocamdată, cu comentariile mele (mai am mult de navigat prin vremuri), pentru a vă încredinţa ştirile zilelor de extaz şi de agonie ale descoperirii mormântului lui Ştefan cel Mare. Nu şi al osemintelor lui (până şi protocolul încheiat atunci constată prădarea tuturor mormintelor voievodale de către călugări, dar nu insistă asupra sacrilegiului, pentru că ar fi fost vătămător politic). Iată, deci, relatările lui Iraclie Porumbescu, de la cumpăna lunilor noiembrie-decembrie 1856, când iarăşi ne-am scufundat în bezna vâscoasă a şmecheriilor religioase:

29 noiembrie nou 1856. „Mă grăbesc, Domnule, să mă refer că, la noi, în Bucovina, sunt astăzi toţi ochii îndreptaţi spre mănăstirea Putna, unde e eternul repaos al pământeştilor rămăşiţe ale Eroului Moldovei şi Domnitorul ei cel mai glorios şi mai părintesc, Ştefan cel Mare. În acea mănăstire, adică, se descoperi, astăzi, mormântul acestui Domnitor, prin o comisiune politico-ecleziastică şi sanitară, cu scop ca osemintele marelui acestui bărbat să se aşeze într-o criptă aşa întocmită, ca orişicare doritor să-şi poată înfăţişa reverenţa sa moaştele acestui „luceafăr al Moldovei”, să poată face aceasta nemijlocit, ba chiar şi venerabilele lui oseminte să le vadă. Acest pro-

iect e a prea cuviosului antiste şi arhimandrit al mănăstirii Putna, Domnul Artemon Bortnik; şi publicitatea nu poate scopului acestui proiect să nu-i aducă cele mai vii mulţumiri.

Eu vorbesc de acestea şi nu descriu, aici, neexprimabilele bucurii ce se manifestă numai, din auzit, de această întreprindere, care e orânduită din partea înaltului nostru guvern, pe temeiul acelei propuneri din partea numitului arhimandrit şi antiste Domnul Artemon Bortnik, dar mâine îţi voi scrie, mai pe larg, toate; căci le voi afla, cu siguranţă: pentru acum, atâta-ţi mai adaog, că, pe lângă acel entuziasm, care, cum zisei, se manifestă pe alocuri, din cauza respectivei întreprinderi, recunoştinţa către înaltul nostru guvern, care e o mulţumire atât de eclatantă şi aceea a întregului element român, prin încuviinţarea frumoasei propuneri a numitului archimandrit concesă, numai puţin este mare şi sinceră. Scriu acestea, în apropierea Putnei, şi chiar trec pe dinaintea mea o mulţime de omeni pedeştri, călare şi cu care, precum şi mai multe trăsuri elegante, care se grăbesc, după cum mi se spune, la Putna, tot cu acel scop cu care eu mă grăbesc, adică, pentru a vedea deshumarea rămăşiţelor marelui bărbat. Mâine, deci, mai multe”[55].

*

30 noiembrie nou 1856. „Astăzi, pe la 11 ore antemezinale, descoperiră, aici, mormântul Eroului Moldovei, Ştefan cel Mare, care mormânt se află în biserica mănăstirii de aici. Până astăzi, deshumară, mai întâi, pe

---

[55] *Gazeta Transilvanie*, nr. 95, 3 decembrie 1856, pp. 369, 370

Maria, fiica lui Ştefan cel Mare, care repauză de fată mare; după aceea, pe Maria, soţia lui Petru Rarea, al treilea pe Ştefan VII, numit „Crudul”, după aceea pe Bogdan IV, fiul lui Ştefan cel Mare şi pe fratele acestuia, Alexandru, care muri în vârstă de 14-15 ani. Aceste morminte erau toate în partea întâia a bisericii, numită pronaus; de aice, merseră în partea a doua, numită „pomenic“ sau naulă, şi acolea aflară pe ambele soţii ale lui Ştefan Marele, pe Maria adică, fiica lui Radu, Domnitorul Valahiei, a doua Doamnă a lui Ştefan, şi pe Maria, întâia Doamnă a lui Ştefan, fiica lui Simeon, imperatorul Rusiei, cu ambii ei prunci, Petru şi Bogdan, care amândoi se află într-un mormânt. Mormintele erau toate bine zidite şi boldite, şi moaştele unora zac pe pardoseala de piatră, în sicrie de lemn de frasin, dar acum până în ţărână putrezit; iar ale altora, câte pe 13 şine de fier, fără sicrie.

Din moaşte şi veşminte se află numai prea puţine rămăşiţe; iară Alexandru, fiul lui Ştefan cel Mare, e încă mai întreg. În fine, se descoperi mormântul lui Ştefan, ţelul cercării şi al încordării celei mai mari. Aceasta urma sub sunarea tuturor clopotelor mănăstireşti şi la asistarea întregului sobor călugăresc din această mănăstire, cu lumini în mâini, şi a unui numeros popor.

Mormântul lui Ştefan e din piatră cioplită, începând la 4 picioare sub pământ, şi acoperit cu o lespede colosală de piatră, aşijderea cioplită: opt români aleşi abia o ridicară. Din pământeştile rămăşiţe ale lui Stefan cel Mare, se găsiră o mare parte din mantaua domnească şi unele oase, care toate nu zăceau în vreun sicriu, ci,

aşijderea, pe 13 şine de fier, sub care era încă un spaţiu deşert ca de 2 picioare. Curiozitatea cea mai mare e, însă, că capul – osul numai – e întors dinspre corp, cu vârful lui spre gât (grumaz), lucru care dă dovadă că mormântul acesta e căutat de mai de mult; pentru că nici coroana, nici alte însemne preţioase nu mai sunt, ba şi lespedea cea mare, cu care era acoperit mormântul, e la un cot ciuntită şi, cum se vede, cu violenţă. Despre aceasta, însă, cum şi despre cele până acum aflate în celelalte morminte, voi scrie mai târziu, din fântână tot oficioasă / **Porumbescu**”[56].

20 Noembrie vechi 1856. „Întristarea şi nedumerirea, aflând relicvele lui Ştefan cel Mare fără nici o insignă de Domnitor în mormânt, ba şi capul (o parte de căpăţână) întors din poziţia lui cea firească, fură, cum am zis în ultima mea epistolă, foarte mari. Acest eveniment neaşteptat motivă comisiunea să cerceteze uricele şi cărţile toate din archiva mănăstirii, de nu cumva s-ar afla întrînsele vreo indicaţie că mormântul lui Ştefan cel Mare a fost, după moartea gloriosului acestui Domnitor, spoliat de oarecine. Şi iată că, după o amănunţită căutare, se şi găsi o epistolă a mitropolitului Moldovei Iacov, din anul 1757, şi ilustra tot arcanul! Acea epistolă e adresată, de către numitul mitropolit, către egumenul de atunci al mănăstirii Putna, şi din ea se vede clar că „unu mormânt din pomelnicul bisericii“ mănăstirii Putna a fost, cum seamănă, din porunca acelui mitropolit cercat, şi preţioasele „de pe mortul“ din acel mormânt luate; căci un pasaj din acea epistolă sună aşa: „toate petricelele ce s-au aflat, şi inelele, şi serjele, şi boldurile, şi altele ce s-au aflat pe

[56] *Gazeta Transilvaniei*, nr. 96, 6 decembrie 1856, p. 373

mortul acela, să le pecetluieşti la un loc şi prin acela cui om da credinţă să ni le trimeţi”.

Din continuarea epistolei acesteia, se mai vede că numitul mitropolit a avut de scop ca, din aceste preţioase, să facă coroane Maicii Domnului şi Mântuitorului Christos, de pe o icoană făcătoare de minuni din acea biserică şi mănăstire, care icoană e şi astăzi, şi, după cum se ştie, de acel mitropolit învelită toată în argint masiv şi împodobită frumos. Acel mitropolit reînnoi şi întreaga mănăstire, şi aceea cu speze foarte însemnate; înseamnă, deci, spre apărarea lui de oareşicare suspiciune nefavorabilă, că el întru întreprinderea aceea fu să se ajute mult şi cu preţioasele luate din mormântul lui Ştefan cel Mare.

Relicvele lui Ştefan cel Mare zac fără sicriu, numai pe 14 şine late de fier; poate, deci, că şi sicriul, dacă a fost acela de metal preţios, l-au luat. Căci ca Ştefan, suveranul acel vestit şi glorios, să fi fost adus, de la Suceava tocmai, fără sicriu, şi acela preţios, până la Putna, cam nu e probabil; cu atâta mai puţin, cu cât mausoleul lui de marmoră şi foarte frumos lucrat, din această biserică, încă fu făcut, fiind el încă în viaţă: prin urmare, şi sicriul lui trebuie să fi fost în raport cu preţiosul mausoleu. În privinţa aceasta, însă, aşteptăm desluşiri din Moldova, de se ştie, adică, acolo, că se îndătina, de mult, a se îngropa Domnitorii şi fără sicrie: pentru că Cantemir, în descrierea consacrării Domnitorilor, zice: „şi mitropolitul arunca întâi ţărâna pe sicriul cufundatului Domnitor repausat în groapă”.

Comisiunea făcu, asupra întregii acestei operaţiuni un protocol cuprinzător, alătură acestuia şi o scurtă istorie a lui Ştefan cel Mare, compusă de comisarul spiritual Domnul Blajevici, cum şi desenele tuturor efectelor preţioase şi a relicvelor lui Ştefan cel Mare, şi-l trimise, astăzi, la prezidiul politic al Bucovinei, cu o propunere ca reconsacrarea relicvelor lui Ştefan cel Mare şi ale familiei lui, aici deshumate, să urmeze în luna lui mai (1857 – n. n.), cu o solemnitate demnă de faptele eroului, la care credem că se vor invita mai multe notabilităţi din mai multe locuri cunoscute. În ce loc şi cum să se reaşeze relicvele Eroului Ştefan cel Mare se va hotărî mai târziu, despre care noi, la timpul său nu vom pregeta a vă face cunoscut”[57].

Există realităţi, în istoria românilor, pe care logica înnăscută a minţilor omeneşti refuză să le creadă. Una dintre aceste monstruozităţi incredibile este prădarea monumentelor voievodale de la Putna. Nu de către tătari, turci, cazaci, ci de către călugării care huzureau pe seama întinselor moşii, cu care-i înzestraseră voievozii cu memoria de ei întinată. Călătoriţi în timp, priviţi mormântul pângărit al lui Ştefan cel Mare, în care fuseseră puse pe bare de oţel osemintele unui călugăr, şi dacă nici în suflete nu-i mai aflaţi păşirile, atunci nu mai e nimic de pierdut.

[57] *Gazeta Transilvanie*, nr. 97, 10 decembrie 1856, pp. 377, 378

Desmormêntarea Domnitorilor Moldovei.

In catacombele mănăstirei Putna.

»Eată veni-va oara, în care toţi acei, ce zac în mormênt, audi-vor a mea chemare, şi acei ce binele au făptuit, vor rĕsări spre înviere!«

Lucru vrednic de însemnat este că, manifestaţia publică a sentimentului de admirare pentru Stefan cel Mare, prin proiectarea monumentului sĕu, au coincedat cu lucrările autorităţilor Bucovinei, de a cerceta mormintele Prinţilor Dragoşizi, ca cum pentru viitorul Moldovei s'ar fi cerut a se estrage ţerina lor din întuneric şi în bronz prefăcută sĕ se pue înaintea ochilor, spre imitare, icoana Domnitorilor evlavioşi, patrioţi şi binefăcĕtori!

Vrednicul român d-l Alexandru Hormuzaki, ni-au fost telegrafat despre resultatul acestei lucrări, astă-di însă împărtăşim cetitorilor relaţia lucrării ce ni-au trimes Cuv. Sa părintele Porumbescu, paroch din Putna.

Mănăstirea Putna, 12 Noemvrie 1856.

»Pe când, în o epocă de o însĕmnătate foarte rară şi pregnantă pentru Moldova, s'au ideat rădicarea statuei Eroului nostru Stefan cel Mare, la noi în Bucovina toţi ochii sûnt ţintiţi spre Putna, locul nostru cel mai preţios de pe întregul pământ al vechei şi a modernei Moldove.

Ce e drept, actul carile are sĕ urmeze în acel loc şi anume in biserica mănăstirei Putna, e de însĕmnătatea cea mai mare nu numai pentru noi bucovinenii, ci şi pentru toţi Românii carii traesc in hotarele Moldovei a secolului XV, şi mai nainte de a păşi la acel

act prea momentuos, nu putem sĕ nu rezicem recunoştinţa cea vie cătră înaltul nostru Guvern, pentru orênduirea urmândei întreprinderi în acea mănăstire, în care noi toţi trebue sĕ cunoaştem că Guvernul nostru voeşte sĕ dee o vie dovadă a simpatiei sale în faţa simţului nostru naţional.

Astă încuviinţare au urmat după propunerea egumenului mănăstirei de Putna, prea demnul şi stimabilul Archimandrit Artemon Bortnic, ca mormêntul eroului Moldovei S t e f a n c e l M a r e, carele se află în biserica acestei mănăstiri, sĕ se descopere şi rĕmăşiţele acelui mare Domnitor, sĕ se aşeḑe într'o criptă aşa construită ca pelegrinarii (cercetătorii) cei din toate laturile Moldovei ce se adună la acel mormênt a eroului nemuritor, nu numai mauzoleul din afară sĕ-l vadă ci chiar secriul şi reliquiile sale cele venerabile.

Încuviinţând deci Guvernul ţĕrii noastre proiectul, a Precuviosului Egumen, au trimes ieri 11 (23) Noemvrie la acea mănăstire o comisie, compusă din concepistul guvernial D. Şenbach, un comisar technic inginerul direcţional D. Rel şi un comisar sanitar medicul cercurial D. Şimonovici, ear din partea clerului şi al consistorului, DD. Consilier consistorial şi protosinghel Teoctist Blajevici, astă comisie începu aḑi la 7 oare dimineaţă lucrările sale a căutărei mormêntului lui S t e f a n c e l M a r e, carele, după cum sĕ presupune, nu e acolo unde-i aşeḑat Mauzoleul lui cel de marmoră, ce în alt loc mai în mijlocul bisericei.

Spre acest scop, precum şi în interesul istoriei şi a activităţii, de care Guvernul nostru suprem, mult se îngrijeşte, se ordină descoperirea tuturor membrilor familiei lui S t e f a n c e l M a r e, care numai singură este în năuntrul bisericei mănăstirei Putna, îngropată. Prin urmare, descoperirea se începu în sensul acestei orênduele, dishumând mai întâiu mormintele, din partea cea întâiu de la uşa bisericei.

Spre meaḑă-noapte, în care, după inscripţiile monumentelor, se află înmormêntaţi B o g d a n al VI. VV. (mort 1517 18 Aprilie) fiul lui Stefan cel Mare, M a r i a, Princesa fiica lui Stefan cel Mare, S t e f a n al VII. VV. (1527) numit tinĕrul Crudul, nepot a lui Stefan cel Mare şi fiu a lui Bogdan VI. şi Maria Doamna, soţia lui Petru Rareş VV.

La cea întâi săpare se dădu astăḑi pe la 10 oare de mormêntul Mariei, Princesei fiicei lui Stefan cel Mare, care precum se ştie muri fată mare la 1518. Mormêntul sĕ află bine zidit din cărămidă şi boltit. Îndată după scoaterea unei cărămiḑi din bolta mormêntului.

medicul cercâ cvalitatea aerului din năuntru, şi aflându-se necorupt, operaţia sĕ înaintà. Curiositatea fu mare a vedea rămăşiţele glorioasei familii domnitoare a Moldovei, ce mai bine de 300 ani zace astrucată.

De faţă la astă cercetare fu pre lângă comisia c. r. sus însemnată, pretorul cercurial D. Pitei, Archimandritul mănăstirei D. Artemon Bortnic, întreaga congregaţie (sobor) a mănăstirei Putna, câţi-va preoţi de mir, scriitorul acestei relaţii, şi mare numĕr de popor. Lucrarea se începu prin o panachidă pentru toţi ctitorii mănăstirei, cu tămăere şi tragerea clopotelor.

În mormêntul descoperit, se vĕḑură mai întâi rĕmăşiţele unei racle de lemn acum foarte petrificat. Se orênduí deci doi monachi cuvioşi spre a cercá între rĕmăşiţele secriului, carele, precum se vĕḑu fu durat numai dintr'un trunchiu scăfat şi rotund, acolo se aflară mai întâi bucăţi de vestminte de stofă foarte preţioase, catifea mohorîtă cusută cu flori mari de fir de aur; mai încolo patru osăşoare din degetele mânelor, patru dinţi sănătoşi, un fel de acoperemênt de cap din stofă ca acea a vestmêntului, numai cu margini foarte frumos cusute cu fir de aur şi şepte bumbi de metal, unii au avut petre preţioase ear' amu erau deşertaţi, lucraţi *à jour* transparent, cu arabesce foarte maestroase şi în forma zurgălăilor de mărimea mai a nucilor. Aceştia samĕnă a fi fost ca acel ornament, care atêrnă pe de amêndoĕ părţile a feţei de la frunte în jos, cum de esemplu se vĕd pe portretul princesei Maria de Losonţ litografat în Calendarul pentru Români din anul 1854. Alta nu se mai găsi afară de pulbere din corpul reposatei.

Astăḑi după ameaḑă-ḑi, se descoperi mormêntul aflat în vecinătatea celui dintâiu şi carile samĕnă sĕ fie a Doamnei Maria soţia lui Petru Rareş, reposată la anul 1529 (?) acele formalităţi sanitare şi technice, se observară şi aice ca la mormêntul întâiu, numai bolta mormêntului se vĕḑu în fund picată şi pentru că pardosala cea frumoasă şi de peatră a bisericei nu era şi ea în locul acela adêncată, apoi se vede că năruirea boltei mormêntului urmâ mai de mult înainte de a se pardosí biserica din nou în anul 1772.

Abia amu sara sĕ putu curăţi năruitura din mormênt, cercarea deci acelora ce s'ar fi aflând în fundul mormêntului carele aşişderea e zidit de cărămidă, s'au amânat pe mâne. Sĕ cuvine încă aice a mai aminti, ca cele aflate în mormêntul întâiu, se puse toate împreună cu toată ţerina din corp şi din sicriu într'un vas curat şi sfinţit, carele acoperindu-se, s'au păstrat în mai afundul bisericei cu cea mai mare luare aminte şi evlavie.

Marți în 13 Noemvre des-dimineață, urmà cercarea mormêntului descoperit eri seara, și aceasta iar prin doi monachi cuvioși. Mai întâiu se găsiră remășițele unui sicriu de lemn de frasin din scânduri neted lucrat, iar' nu precum acel dintâiu din un singur trunchiu. Intre țerina, parte din sicriu parte din dispoerile pămêntești ale corpului aice în mormênt carele cum s'au ḑis, sĕ fie a Doamnei Maria soția lui Petru Rareș, carele, după cum arată inscripția însuși au înfrumsețat mormêntul soției sale cu monumentul din biserică în forma unei capele, ca și cel din cea parte a marginei bisericei, de pe mormêntul lui Bogdan VV., aice se găsi mai întâiu un capĕt de horbot, tot de țĕsătură foarte frumoasă de fir de aur și cu privazuri, franze, de-asemene de fir de aur. Acest horbot e larg ca de o palmă și jumĕtate, dar' de ce color au fost mijlocul lui nu se mai cunoaște afară de stofa, care fu curată mătasă. Pre lângă aceste se mai găsiră bucăți de vestminte de stofă înavuțită, avênd câmpul de fir de aur și flori mari de catifea vișinie, acoperemêntul capului tot de asemene stofă și pe frunte și împregiurul capului orisontal, cum s'au ḑis, în giurul marginei conciului o fașă cusută cu fir de aur arabesce, ear' pe frunte la mijloc o cruciuliță tot de aur, și douĕ inele de aur cum se pare de pe degetul cel mic a mânei. Din oseminte nu se mai găsi alta nimică, decât falca stângă de desubt și un os din piciorul drept fluerul inferior. Aice se vede de-a stânga acelui mormênt o altă boltă de mormênt cum samĕnă a lui Ștefăniță VII VV., la a căruia discoperire chiar amu se pășește.

Dimineața în 14 Noemvrie se începu lucrarea mai departe, și mai ales în privința tecnică cu o luare aminte foarte mare, ca nu cumva se cadă cărămizi sau tencueala preste reliquiile din mormênt. Însă aice ce se vĕḑu? Puține remășițe de un corp, vr'o câteva părtișoare de vestminte tot de stofă prețioasă și tot cu flori de fir de aur țesute și de argint vĕrstate și fără sicriu, ce numai întins pe 11 chingi (lănci) de fer sub care era mai afund încă un spațiu deșert ca de douĕ palme. Din cercările mai de aproape ca la mormintele dintâiu au vederat că vesmêntul aice depus era o mantie asemĕnată cu acea de monach (?) dar' foarte prețioasă, avênd în părțile peptului un fel de shimă (paraman) în forma unei cruci lungărețe ⊣⊢ toată țesătura cu fir de aur, avênd pe la toate capetele sale canafuri late de fir de argint. Pe cap samĕnă a fi avut o coroană, dar' aceasta nu de metal ci numai de stofă prețioasă, coroana ḑic, samĕnă sĕ fi fost, căci cornuri trimuchite se găsiră la locul capului, din osul titvei numai o parte de frunte în jos, ear' din celelalte o falcă și un fluer de picior.

Lipsa unui sicriu aruncă pe toţi în nedumerire, oare fi-va asta lipsa cunoştinţei noastre archeologice, că nu puturăm deslega enigma acestue de nu e efectul a vre unei alte împregiurări . . . ? Drept aceea, aceste remăşiţe de asemene se puseră într'un osebit vas curat şi binecuvêntat după ritul religiei noastre.

Sĕ cuvine a observa că la fie-care mormênt se făcu câte un protocol foarte cuprindĕtor şi acurat după păşirea lucrărei şi succesiva aflare a tuturor rĕmăşiţelor din mormênt. De aice, fiind-că mai departe de păretele bisericei nu mai erau semne de vre-un mormênt, se merseră la mormêntul lui Bogdan reposat la 1517, care în privinţa structurei din afară asemĕna cu celelalte. In năuntrul mormêntului, carele ca şi toate până amu, era $4^1/_2$ palme adênc sub pămênt şi chiar groapa zidită în adêncime de $4^1/_2$ palme, aice aşijderea se aflară puţine rĕmăşiţe din osĕminte, şi o parte însemnabilă de coronă de stofă preţioasă şi cornurile cu privazuri lucrate din fir gros de aur, şi marginile mai toate a unei mantii domneşti, carea şi asta fu de stofă preţioasă de mătasă şi după cum samĕnă de colorul vişiniu. Pe lângă aceste, se mai aflară şepte arabesce de aur masiv, fie-care la un capĕt mai îngust şi la altul mai larg, în forma unei jumĕtăţi de pară, de-alungul tăete şi în şepte muchi lucrată (eptagon) avênd pe la margini multe borticele, ce samĕnă sĕ fi servit a fi prinse cu o sîrmă sau veriguţă fină de aur sĕ se fi ţinut una de alta, au că prin borticele ar fi fost cusute acele arabesce de marginile mantiei spre a fi de încheitoare numai închipuită. Gulerul mantiei, larg ca de 3 palmace şi primbul de sus şi până jos pe dinainte fu o ţesătură masivă de fir de aur şi cu foarte mare artă lucrată. Supravenind amu sara, conteni cercarea mai departe.

In 15 Noemvrie dimineaţă, se reîncepu cercarea mormêntului lui Bogdan IV, unde se găsiră trei inele toate de aur, unul o verigă cu margini gravate altul cu o mică piatră preţioasă de topas netăiată, şi al treilea cu piatră de carniol şi în care se vede lămurit săpat un bour întreg, aceste, între toate obiectele până acum aflate se crede a fi cel mai de preţ în privinţa eraldică (a stemei) a ţerei Moldovei.

Despre valoarea reală a tuturor lucrurilor aflate, se va împărtăşi mai în urmă şi care se vor descrie cu precisitate, căci, amu toată luarea aminte sĕ ţîntesce asupra vorbei că se mai află un mormênt la picioarele acelui a lui Bogdan, despre carele nimică se ştiuse şi pre carele nu însemna nici o inscripţie.

Ist mormênt nu e boltit ci numai acoperit cu douĕ lespeḑi de peatră . . în mijlocul sĕu se vĕd nişte rĕmăşiţuri pămênteşti, cum samĕnă de un june, ca de 14—15 ani, avênd pe cap o căciulă de

catifea mohorîtă şi marginile în giur o garnitură de felbă neagră, aceasta samĕnă foarte mult cu o căciulă cozacă rosiană. Trupul au fost îmbrăcat în un fel de spenţer cu bumbuşori de metal foarte deşi, de la grumaḑi până la brâu. Comisia se înţelese unanim, că în acel mormênt sĕ nu se cerce nici de cum mai de amĕnuntul, şi nici sĕ urnească rĕmăşiţe de trupul aflătorului în el, până ce nu sĕ va întreba despre aceasta anume guvernul ce are a se face în privinţa carele după cum unora se părea, ar fi a lui Alexandru, fiiul întâiu acestui mormênt, născut a lui Stefan cel Mare, din Maria, întâia Doamnă, fiica Imperatorul (Ţarul) Moscvei, Simeon (?) De aceea poate că figura era îmbrăcată în vestminte ruseşti.

Drept aceea, mormêntul se acoperi cu lespeḑile sale şi se păşi în partea de a doua a bisericei, amintitor (pomelnic) sau Naos unde sĕ fie înmormêntat însuşi Stefan cel Mare cu întâia şi a doua Doamnă şi cu ambii sĕi fii Petru şi Bogdan. Amu spori ancsietatea şi curiositatea despre cele ce aveau a se descoperi aice, unde e propria ţintire acestei interesante întreprinderi.

Sfinţia Sa D. comisar spiritual, ordonă pentru începerea lucrului în astă parte a bisericei o nouă panachidă cu tragerea tuturor clopotelor. Opinia unora au fost a începe îndată din partea dreaptă a amintitorului unde se presupune sĕ fie înmormêntat însuşi eroul nostru, ear' comisarul technic hotări, că altfel nu se poate începe decât din mijlocul părţei acestei biserice unde e o lespede mare şi rotundă de marmoră, la aceasta deci şi rĕmase, în mijloc nu se aflâ încă nimică afară de douĕ lespeḑi mari într'un afund de $3^1/_2$ palme, şi aşa nu spre dreapta, unde e mauzoleul lui Stefan, ce spre stânga se înaintă separat, aice îndată se dede de o boltă de mormênt mare.

Se cuvine a se intercala (adăogi) aice, deşi cam târḑiu, că toate monumentele până amu şi de pe amu din biserica aceasta, sunt aşeḑate pe sub murii (păreţii) bisericei din năuntru, dar' insele morminte, dupre cum ḑice o tradiţie întemeeată din astă mănăstire sunt mai pe aproape de mijlocul bisericei, însĕ ca mormintele sĕ nu zăhăească, s'au pus aceste mai târḑiu pe delaturile bisericei.

Mormêntul acesta, după cum samĕnă, îi pentru apropiimea cea mai mare de locul mormêntului lui Stefan a Marii Doamne, a doua a sa soţie şi fiica lui Radu VV. din Ţeara Românească.

Mai întâiu de a destruca bolta mormêntului, comisia hotări a se depărta tot arinişul din astă parte a bisericei într'o adêncime până unde numai de cât ar trebui sĕ se vadă toate mormintele, câte s'ar fi aflând pe astă laturo a bisericei.

4*

Până acum se vĕḑură douĕ bolte de mormênt tot în stênga de la mijlocul amintitorului. Continuarea cercetării întreruptă de însĕrare, s'au reînceput dimineaţa în 17.

In lature deci aceasta a doua a bisericei, se descoperiră până acum 3 morminte, şi se hotări, ca boltele lor sĕ nu se strice, până ce nu vor fi toate aflate; şi anume, până ·ce nu se va da de mormêntul lui Stefan cel Mare. Aceste însĕ nu dau vre-un semn de o estraordinaritate decât toate mormintele până acum descoperite şi se presupune, cum s'au ḑis, că ele sunt cele a Mariei Doamne întâi a lui Stefan, fiicei lui Radu VV., din Valahiea; Mariei Doamne a doua a lui Stefan, fiicei sau cum se presupune, dar' cu nedreptul, surorei lui Simeon Impĕratului Moscvei, şi a lui Petru şi Bogdan, mici încă muriţilor copii a lui Stefan, aceşti de pe urmă, samĕnă sĕ zacă într'un mormênt; căci, din aceste trei e unul scurt şi aşa de larg, încât pentru un trup, nu samĕnă sĕ fie făcut.

In aceste morminte se vĕd toate în partea despre rĕsărit câte o bortă neregulată carea nu putu fi nici de cum aşa anume lăsate la boltirea mormintelor, ci samĕnă, că numai mai târḑiu se sparseră cu putere, ca sĕ se poată vedea în mormênt. Prin aceste borţi se slobоḑiră fănare lucitoare în morminte, şi se vĕḑu; că resturile de trupuri aflătoare în aceste morminte, corespund la presupunerea de mai sus. Despre aceasta însă mai târḑiu, şi mai cu de-amĕruntul.

Se păşeşte deci spre partea dreaptă de mijlocul bisericei, la locul unde e mauzoleul lui Stefan cel Mare. Incordăciunea e mare şi se esprimă în faţa tuturor asistenţilor. Nu se aude altă vorbă, decât: »ah acum vine, vine hotărîtorul şi principalul moment: oare cum vom afla pe Stefan cel Mare?«

Iată, că şi dau de un corp a unei petre ciuntite netedă, groasă şi cam samĕnă a fi mare. Piatra se de descopere mai departe, căci, lucrătorii chiar şi din a lor propriu strămur, îşi îndoesc silinţa săpării şi a scoaterei ţerinei de pe lângă peatră.

Acesta trebue sĕ fie! Peatră e în adevĕr o lespede mare ca de şepte palme, groasă ca de 10 palmace, şi largă ca de $3^1/_2$ palme şi lucrată din daltă. O asemene lespede nu vĕḑurăm până acum la nici un mormênt! Lespedea se descopere cu totul; şi se vede, că ea e aşişdererea în adevĕr, acoperemêntul unui mormênt, zidit din peatră albă cioplită.

Nu e mai mult îndoeală, acesta e locul repaosului remăşiţelor, acelui mare bărbat şi domnitor, de care odinioară tremurau şepte puteri dinpregiurul Moldovei! şi a cărui oseminte venerate, acum trei sute cinci-ḑeci şi doi de ani după moartea lui se caută, ca sĕ se

așeḑe într'o mai corĕspunḑĕtoare criptă cu numele lui și cu venerararea lor de astăḑi trei ţĕri întregi.

Pe împregiur și fără de a mai atinge mai departe mormêntul acesta, se fac cercări, de nu mai este vre-un mormênt. Sferdelile de fer, întrebuinţate spre acest scop ajung pe sub mauzoleul lui Stefan cel Mare, carele e în dreapta mormêntului din causa ce o îndusem mai sus, până în păretele bisericei și într'o adêncime așa de mare, încât mai dedesubt, nu se mai poate sĕ fie un mormênt; cu un cuvênt, toate mijloacele se întrebuinţează, care sunt indicate, spre a se convinge, că nu mai e un mormênt, sub sau lângă mauzoleu, afară de acesta.

Aice ajunse încordăciunea tuturora la cel mai mare grad, și tăcerea, ce o urmà un minut, fu atât de adêncă și universală, încât auḑiau, cum bate inima în fie-care pept; și cum clipala aceasta, fu întru adevĕr sacră! Comisarul politic făcu acum întrebarea la cel eclesiastic și consistorial, de poate-se, sĕ se ridice acum chiar și lespedea de pe mormênt. Acesta însĕ respunse că nu, până-ce nu se va face un ceremonial bisericesc.

Se chiemà deci întregul sobor mănăstiresc, Archimandritul, ieromonachii și diaconii, se îmbrăcară toţi în ornate preţioase și vechi vestminte, date încă de însuși Stefan cel Mare acestei mănăstiri, și luând toţi în mâni făclii, iar' diaconii cu cadelniţi încungiurară mormêntul și după-ce se cădi mormêntul, de diaconi în cruciși, eschiemă archimandritul cu glas mare: »D o m n u l u i s ĕ n e r u g ă m!« soborul respunde »Doamne miluește!« și într'această clipeală se coborîră opt Români puternici în adêncime, unde era mormêntul, și deși cu greutate, însĕ de-odată rĕdicară manina lespede de pe mormênt.

. . . .

. . . .

Oprește-te aice nemernică peană, și fă loc, o naţiune întreagă se simţească în acest moment sacru și măestos, căci, a pute încumăta, tu sĕ-l descrii, ar fi o neertabilă profanare a cugetului acestuia!

Moldovă, Moldovă, veche și noă, iată eroul tĕu, iată părintele tĕu, iată creatorul cununei gloriei și al fericirei tale.., dar' oare de ce 'i f a ţ a î n t u r n a t ă d i n p o s i ţ i a e i c e a n a t u r a l ă!! nu cumva ești tu pentru aceasta de vină!?

. . . .

. . . .

Nu se văḑu acuma ochi fără de lacrimi și chiar și pe cei de alt neam, cari se aflară de faţă la acest minut grandios și i s t o r i c, îi vĕḑuși cu adevĕrat urniţi și cutremuraţi în cea mai adêncă adêncime a inimei lor! Măreaţa și lunga nedumerire întrerupse abia! »vecinica

pomenire!« întonată acum de întregul sobor călugăresc în acompaniarea tuturor clopotelor mănăstirei, care aceste însĕ efectuară o comună lăcrămare și plângere în tot cuprinsul cuvêntului, și sfinţenia momentului ajunse la cel mai înalt grad.

In ist moment măreţ de te uitai spre sfintele icoane ale catapitesmei, de te uitai spre boltele bisericei, par'că toate erau înlăcrămate; eară icoana, portretul aceluia, ce aice se descoperi, păru că se schimbă, și-și ia o fiinţă măiestoasă și vie.

Un spirit de reverinţă și de pietate se lăţi preste totul; eară, cel ce era Român simţi și un dor foarte și adênc de întristare.

In mormêntul celui mai iubit și mai venerabil al Românilor Moldoveni se vedeau numai partea cea mai mare a capului, și aceasta întoarsă cu partea despre grumaz, spre apus și sub mantea domnească, încă unele oase, cu un oareși-care sicriu; ce pe 13 șine late de fer seau lănci. — Mirarea fu foarte estraordinară.

Prepusul, cum că mormêntul lui Stefan cel Mare fu acum cercat, reliquiile sale atinse și oare-și-care preţioase de pe dênsele luate, se esprimă îndată de toţi membrii comisii, și se hotărî sĕ se caute în archiva mănăstirei, de nu se află unde-va vr'o însemnare despre urmarea respectivă.

Ce sĕ veḑi! între hărtiile vechi se găsi o epistolă originală a Mitropolitului Iacov din anul 7265 (1757). Cătră Egumenul de atunci al mănăstirii Putna, din care epistolă se cunoaște cam cu încredinţare că prepusul de mai sus e întemeiat.

Se știe, că sub acel Mitropolit al Moldovei se restaură mănăstirea Putna cu totul, și că acea restaurare costă numai bani gata 10,000 de fl.; o sumă, care pe atunci pentru un Mitropolit fu foarte însemnătoare.

Acea epistolă sună între altele din cuvênt în cuvênt așa:

»Cuvioase Egumene a Putnei, Kir Venedict!...

Pentru D-lui Ispravnicul de Suceava, că au venit la mănăstire și au desgropat mortul acela, unde au fost prepusul, și n'au găsit alta nemică, afară de acele ce ne arată molitfa ca Dionisie în răvașul sĕu: bine au făcut de au venit și n'avem nici o părere de rĕu, de vreme că au eșit monastirea de prepusul ce era; și molitvei sale Dionisie, răspuns pe carte nu i-am mai făcut, însă vei spune molitfei sale din gură, că am înţăles toate, câte mi'au scris, și toate petricelele cele ce s'au aflat și inelele, și sărjele și boldurile, și altele ce s'au aflat, toate să le pecetluești la un loc. Și sĕ pui pe Rafail argintariul, ca să ia mĕsură de pe coroană, ce easte la

Maica Precista cea făcătoare de minuni *) şi de pe coroana Mântuitoriului Hs. ce este tot întru aceeaşi icoană, pe o hărtie, cât îi coroana de mare, şi fără flori, numai mărimea lor; şi atât petricelele şi inelele, cât şi mĕsurile coroanelor cui om da credinţă, să ne trimeteţi. Insă să cauţi împreună cu părinţii soborului, că este o pungă cu mărgăritare, pecetluită cu pecetea noastră, şi să o deschideţi, şi să luaţi dintr'însa 500 fire de mărgăritare, care să fiă tot de un fel şi de o potrivă **) şi mai sănt, nu ştiu 2 seau 300 fire mărgăritare ca nohotul ce au căzut de pe aer, şi să ne trimeteţi mărgăritariul tot odată, atât cele 500 fire, cât şi cele ca nohotul, din preună cu lucrurile ce s'au aflat pe mort: că am socotit să facem coroana Maicei Precistei şi Domnului Hs. altă făptură mai iscusită şi mai frumoasă, şi sĕ o împodobim cu petrele cele şi cu mărgăritare« ***).

De aice mai departe trătează epistola despre alte interese ale mănăstirei.

Sĕ poate înţelege care impresie căşună aflarea epistolei acesteia; căci se poate crede, că odoarele de la reliquiile lui Stefan cel Mare, nu se înstrăinasă în scopuri profane, ci tot pentru susţinerea şi împodobirea acelei mănăstiri, care o înălţă acel Domnitoriu după cea mai glorioasă a lui biruinţă, şi care o şi aleasă el de locul eternului sĕu repaos.

Restaurarea acestei mănăstiri, urmă în timpul acela, când nu mult după aceea s'au făcut şi luarea Bucovinei cătră Austria, şi de s'ar fi aflat mănăstirea aceasta în starea, în care ea fu înaintea restaurărei ei, cine ştie de ar fi mai remas ea în privilegiul sustărei ei de acum, şi de nu ar fi împărţit soarta cu celelalte mănăstiri suspendate

Această epistolă deci, sĕ luă îndată de comisie în protocol, şi acoperindu-se mormêntul cu acea lespede înapoi, se închie pentru acum toată această operaţie, şi se păşi la rĕspunderea următoarelor întrebări, date comisiei de comisariul politic D. Şenbach:

1. Sunt acele 4 morminte din medul-noptarul întru adevĕr a celor persoane, care sunt însemnate pe petrile monumentelor, şi cine poate sĕ fie mortul din mormêntul al 5-le?

Aice trebue sĕ mĕ coreg, căci am ḑis în epistola mea de mai alaltă-eri, că Alexandru fiiul lui Stefan cel Mare, au fost născut cu întâia Doamnă, ce nu e drept, căci el fu născut cu a doua Doamnă; şi acesta Alexandru se presupune, că e în mormêntul acesta al 5-le, cum urmă şi rĕspunsul pe această întrebare, din partea D.

*) O icoană, ce se află şi acum aice, în biserica mănăstirei, foarte veche adusă de la Ţarigrad de Stefan cel Mare şi care e astă-ḑi îmbrăcată toata cu argint.

**) Au fost deci de unde alege. (Nota ref.)

***) Coroanele sunt astă-ḑi fara de mărgăritare şi fara de petre scumpe.

Archimandrit Bortnik şi a Protosinghelului Blajevici, comisariului eclesiastic la aceasta operaţie.

Ceealaltă parte a întrebărei acesteia, se respunse aşijderea afirmativ.

2. Este Stefan cel Mare aice îngropat: şi care documente mărturisesc aceasta? Este mormêntul cel aflat în »amintitorul« a lui Stefan cel Mare, şi de ce? Şi de se poate conchide din rĕmăşiţele aflate în acel mormênt, că ele-s ale lui Stefan cel Mare, şi de ce lipsesc toate insigniile Domneşti, de-oară că la Bogdan VV. se aflară părţi din coroană?

Rĕspunsul, cum urmă, se poate înţelege din cele până acum ḑise: Stefan cel Mare e adecă aice îngropat, aceasta spune istoria Ţĕrei şi uricele mănăstireşti. Şi cum că a lui oseminte sunt acele din mormêntul de lângă mauzoleul sĕu, aceasta confirmează, 1-iu lungimea mormêntului, care e conformă cu statura fisică a lui Stefan cel Mare carele, după cum se ştie au fost scurtă, al 2-le esceptionala sirguinţă şi cheltueală, cu care e făcut mormêntul lui, şi al 3-le apropriimea lui cea nemijlocită de mauzoleu, pe carele e scris, că e a lui Stefan cel Mare.

Cumcă însĕ nu se află nici un fel de preţioase în mormêntul lui, apoi aceasta e de aceea, căci ele sunt după moartea lui luate de pe el, după cum arată epistola şi posiţia întoarsă a capului.

3. În ce se deosebesc mormintele aceste aice descoperite, aşa în privinţa formei esterne, cum şi a celei interne de cele de astăḑi obicinuite în Moldova?

Respunsul pe această întrebăciune se mai amână.

4. Ce sĕ fie causa, că trei morminte sunt cu gratii de fer (pe care zac reliquiile) eară fără de acele (trei morminte, cum am ḑis a a ambelor Doamne, ale lui Stefan cel Mare şi a pruncilor lui, nu sunt cercate, ci numai descoperite până în bolte, care, ca şi celelalte toate, sunt ca 5 palme sub suprafaţa pămêntului) şi mai încoace că unele reliquii sunt cu sicrie, ear' altele fără de secrie?

Şi al acestei întrebări rĕspunse, trebui sĕ se mai amâne, până-ce nu se vor primi lămuriri din Moldova.

5. Ce insĕmnătate au ferestrile cele disformate la morminte, şi de ce sunt unele (la Bogdan şi Stefăniţă VV.) la picioare, ear' celelalte la cap?

Rĕspunsul pe această întrebare fu numai interimal cumcă adecă se caută din timp în timp, din curiositate în mormênturi, la ocasiunea, când tot la 3 ani se făcură parastase pentru cei repausaţi, după cum e şi acum obiceiul în Moldova.

6. In mormêntul lui Bogdan VV. se aflară părţi din coroană, fără os din tidva capului; în mormêntul însĕ lui Stefan cel Mare se află o parte de tidvă, eară nu şi coroană, măcar că Stefan cel Mare muri mai întâiu decât Bogdan, cum se poate aceasta înţelege din puntul de vedere al medicinei.

Rĕspunsul medicului pe întrebarea a 6-a fu acesta că la Bogdan VV. se aflară încă părţi din coroană; eară la Stefan cel Mare nu, e vederat, că de la acesta, dacă au fost el pus în mormênt cu coroană, şi încă poate de metal preţios, apoi aceea se înstrăinà după aceea, eară de la Bogdan, a cărui coroană e numai de stofă preţioasă şi cu tiveturi groase de fir de aur, nu se înstrăinà, şi de aceea încă mai sunt părţi din ea, câte încă nu se mâncară de putrizăciune. — Ori, Stefan cel Mare după o proprie a lui voinţă, nici nu au fost îngropat cu coroană *).

Ce se crede însă despre aceea, că din osul capului lui Stefan cel Mare se mai află încă o parte, ear' din al lui Bogdan numai pulbere, măcar că acesta cu 13 ani mai târḑiu rĕposà decât acela; apoi causa acestei împregiurări e că Stefan cel Mare au zăcut pe loc mai uscat, eară fiiul sĕu Bogdan, pe mai umed.

Se mai făcu o întrebare cătră medic, de nu se putu, ca osul capului lui Stefan cel Mare de sine însuşi, în urma adecă, a legilor despre puterea greutăţii, sĕ se întoarcă aşa cum se află cu vêrful capului cătră grumaz, şi totuşi cu fruntea 'n sus spre gura mormêntului, nu spre pămênt, pre carele zăcea; şi medicul rĕspunse această întrebare negativ, adăogênd, că o asemene posiţie a capului, nu se putu altfel pricinui, decât prin o înriurire positivă esternă.

In fine se mai făcură douĕ întrebări cătră comisariul architechtonic în privinţa chipului şi modului zidirei şi a boltirei mormintelor acestora, încât ar fi ele interesante pentru ştiinţa artei architectonice; şi acesta rĕspunse, că alta de însemnătate estraordinară la aceste morminte nu se înfăţoşază, de cât că, de ce e un mormênt mai vechiu, cu atâta se vede o cărămidă mai iscusită şi un chip de zidire mai perfect. După aceea se demândă D. Architect, sĕ desemne toate cele aflate în morminte, cu acurăteţă, pentru protocolul causei acesteia.

Am spus, şi mai repetez, că în mormêntul lui Stefan cel Mare nu se vede nici o cărămidă, ci numai peatră cioplită în patru muchi, şi aşa de bine şi de acurat, încât nici nu se cunoaşte chitul de pintre ele. Mai trebue şi aceasta sĕ pomenesc, că monumentul lui

*) In epistola Mitropolitului Iacov nu se pomeneşte nemică de coroană; ḑice însĕ » . . . sărgile . . . şi altele.

Stefan cel Mare şi a douei lui Doamne Maria, fiica lui Radu domnitoriul Valachiei şi maica lui Bogdan IV. VV., care monumente sunt unul lângă altul, de marmură surie şi foarte frumos lucrate cu flori şi înscripţii »*en rélief*«, nu cuprinde chiar anul, luna şi ḑiua repausării lui Stefan şi a Doamnei lui acesteia; şi numai un ҂ꙁ (7000) după care e lăsat un spaţiu deşert; după aceea »measeţe« şi eară un spaţiu deşert. Această împregiurare dovedeşte, că monumentele aceste sunt făcute, fiind încă Stefan cel mare în vieaţă, şi cum că lucrătorul de marmură, nu era pe aice pe aproape, că după moartea lui Stefan şi a Doamnei lui nu s'au completat acele spaţiuri lăsate deşerte, şi cum se vede anume. Prin urmare şi mormêntul lui Stefan cel Mare, cel puţin petrile pentru mormênt, trebue aşişdere sĕ fie cioplite şi gătite în scopul lor, încă trăind Stefan.

Mormêntul Doamnei acesteia e aşişdere boltit cu piatră însĕ nu cioplită.

De mirare este, că din mormêntul Doamnei întâia a lui Stefan esă încă un miros greu, aşa încât nici lumina singură fără fănariu într'însul nu ardea, ci îndată se stînse; pe când aceasta în mormêntul Doamnei a doua şi a ambilor fii a lui Stefan, Petru şi Bogdan, nu se întêmplá.

La Maria, Doamna lui Petru Rareş şi la Bogdan VV. a le cărora secrie erau făcute din scânduri masive, şi cum samênă, de frasin, se găsiră câte 4 belciugi mari de fer şi mai multe piroane de fer lungi ca de o palmă, de aice însĕ, în mormêntul lui Stefan cel Mare, şi într'al lui Stefan Crudul, nu se vĕd de acele nemică. Această împregiurare face loc presupunerei, că, dacă nu sunt aceştia puşi fără sicrie în mormênt, apoi au fost aceste de metal preţios, carele apoi după aceea se înstrăinară.

Ce e mai adênc sub reliquiile lui Stefan cel Mare şi anume sub acele 13 chingi late de fer, încă nu se ştie, pentru-că comisia se coînţelese spre lauda ei, într'acolo, ca reliquiile aceste, pentru care în tot insul ce era de faţă se manifestă o reverinţă şi pietate nemărginită, sĕ nu le atingă, şi cu atâta mai puţin sĕ le scormolească mai departe. Şi întru adevĕr; dacă acest bărbat, carile reposează aice, nici n'ar ave, o istorie atât de lucoroasă; dacă el n'ar fi de o însemnătate atât de mare, nu numai pentru naţiunea noastră cea Română, ci şi pentru creştinătatea Europei *); apoi, spre a se vedea cuprinse de un aer sacru şi revericios în apropiimea remăşiţelor lui, nu numai trebue alt motiv, decât a se fi uitat la bie-

*) Se ştie cumca Papa de la Roma in anul 1474 ordinà rugi în toate bisericele Romei pentru Stefan cel Mare, ca pentru aperatorul creştinataţii.

ţii noştri ţĕrani, cum ei, la descoperirea mormêntului, ca de un instict sacru mânaţi, toţi în lacrimi pe genunchi picară, puindu-şi mânile la pept, ca la rugăciune. Feţele lor erau schimbate, ca la o vedenie sfântă, şi tăcerea cea universală în biserică, care urmă acum, şi care se mai înălţà prin acompaniarea duiosului sunet a clopotelor mănăstireşti *) fu întru adevĕr o scenă de acele prea mărețe şi sfinte, care numai în fantasia cea mai mănoasă se pot închipui.

Această impregiurare, în îmbinare cu obiectivitatea ei, comisia o prețui, şi nu putem sĕ mai rĕspicăm cea mai vie mulţemire. Ar fi însĕ şi o violenţă mai mult decât cumplită a simţului celui mai profund şi mai delicat a naţionalităţii şi a religiei noastre a Românilor, dacă s'ar fi fost păşit mai cu puţină pietate în causa aceasta, şi fără de aceea prea momentuoasă şi în oare-şi-care privinţă cutezătoare.

Mormêntul lui Stefan cel Mare, e paladiul a milioane de Români; prin urmarea deci cea mai firească, este el proprietatea morală nu numai a Bucovinei, ce şi a Moldovei, Besarabiei, şi respective şi a Valahiei.

Stefan cel Mare e pentru noi Românii aceea, ce un Rudolf de Habsburg, seau un Carol cel Mare pentru Germani, un Napoleon I. pentru Francezi, un Petru cel Mare pentru Rusieni etc., cu aceea cumpenitoare însĕ adăogire, că, vroind a pricepe desăvêrşit gloriositatea lui Stefan cel Mare pentru Români, trebue şi a cugeta şi a simţi despre el ca şi Românii, pe lângă caracterul lor cel naţional, carele e blândeţa, dreptate şi simţibilitate, mai sunt şi religioşi în sensul, cum îl înţeleg ei. Stefan deci cel Mare se numeşte de Români pentru eroismul lui, cel renumit, pentru amorul lui cel adevĕrat esceptional cătră patrie şi naţie şi pentru vîrtuţile şi faptele lui cele creştineşti şi evlavioase, cel mare, bun şi sfânt, ne fiind acest pronume »Sfânt« motivat încă şi prin aceea împregiurare, că pietatea şi reverinţa Românului pentru rugile şi parastasele, plinite în sute de biserici şi prin 352 de ani, întru fericita memorie a acestui mare bărbat, Domnitor şi părinte al Moldovei, toate aceste au aşişdere un mare încurs întru mai marea întemeiare a numirei lui Stefan cel Mare sfânt.

Pe lângă aceasta, e Stefan cel Mare chiar şi în împregiurările de astăḑi ale Bucovinei, cel mai mare al ei bine-făcĕtor; căci cine nu ştie, că mai totala immobila avere privată a lui Stefan cel Mare se află astăḑi în fundul religionar al magiorităţii Bucovinei; pe când atâtea mănăstiri şi biserici, încă în binele Bucovinei şi astăḑi esistă, şi tot din propria avere a lui Stefan cel Mare.

*) Un clopot, încă propria lui Stefan cel Mare daruire.

Ne păru deci foarte bine, vĕḑênd astăḑi comisia conchemată de D. Şenbach la Precuvioşia Sa D. Archimandrit Artemon Bortnic, unde numitul D. comisar politic, în al cărui activitate la această întreprindere de mare însemnătate, trebue numai sĕ ne simţim favoraţi, mai aştern următoarele întrebări spre desbatere şi rĕspundere:

1-iu. »Ce sĕ se facă provisoriu cu mormintele descoperite ale Principilor şi Princeselor; eară mai cu seamă, cum sĕ se lase mormêntul lui Stefan cel Mare până la o hotărîre mai înaltă?«

2-le. »Sĕ se proiecteze înaltelor instanţe, facerea unei cripte comune pentru toate reliquiile aice aflate ale familiei lui Stefan cel Mare«.

3-le. »Sĕ se proiecteze pentru reconsecrarea şi reaşeḑarea reliquielor lui Stefan cel Mare şi a familiei lui în locul, unde se va ordina de înaltele instanţe, o celebraţie solenelă? Sĕ se conchieme la aceea întregul cler gr. oriental al Bucovinei? Sĕ se inviteze şi alte notabilităţi ai naţiei române din Bucovina şi celelalte a Ţĕrei Româneşti? Şi în ce mod sĕ urmeze invitarea aceasta; prin cerculare oficiale, în Principate, prin consulate seau prin jurnale publice, şi care sĕ fie acele notabilităţi?«

4-le. »Pe când sĕ se proiecteze acea celebraţie solenelă?«

Comisariul eclesiastic, Precuvioşia Sa D. Protosinghel Blajevici rĕspunse unanim cu numitul D. Archimandrit, la întrebarea 1-ia: că mormintele toate sĕ se lase aşa cum sunt, numai rĕmăşiţele acele scoase din morminte, sĕ se pue în secrie noue şi bine-cuvêntate, şi fie-care în mormêntul sĕu, fără însĕ de a se acoperi cu ţerână.

Iar' mormêntul lui Stefan cel Mare, sĕ se acopere întreg cu un vĕl mare de doliu, şi de-asupra sĕ se pue 4 candeliere de argint, a mănăstirei, cu făclii mari şi o sf. cruce în mijloc pe o evanghelie.

Rĕspunsul celor-lalte întrebări se mai amênă pe mai târḑiu, ne ertând cumpĕnitatea lor, ca sĕ se decidă asupra lor numai de douĕ-trei persoane.

Timpul, pe când sĕ se proiecteze acea solenitate, se proiectà provisoriu pe luna lui Mai, a viitoriului an 1857 *).

După aceste toate, se subscrise protocolul privitoriu la operaţie aceasta mare şi însemnabilă, alăturându-i-se şi o scurtă istorie a vieţei şi faptelor lui Stefan cel Mare compusă de demnul patriot şi naţionalist, D-nul Assesor şi protosinghel Blajevici, şi comisia pentru acum se încheie.

*) Noi propunem ḑiua de 2 Iulie, aniversala morţei lui Stefan cel Mare. Albina.

S'a uitat încă a spune la locul sěu, că, pentru ca sě nu rěmâe cultul dumneḑeesc întrerupt prin lucrările în biserica mănăstirei, cum şi prin aceea, că biserica are sě remâe încă lung timp închisă, până ce nu se va fini cu totul causa aceasta a desgropărei şi a reîngropării lui Stefan cel Mare şi a familiei lui, se pregăti şi se sfinţi în curênd o capelă, anume zidită »pentru earnă« în mănăstire; şi în acea capelă se continuază sfintele liturgii şi rugăciuni pentru gloriosul ctitor acestei monastiri, luceaferul Moldovei şi al naţiei noastre, Stefan cel Mare.

Ştefan Vodă al Moldovei fu zvârlit şi nu mai este!

Mănăstirea Putnei nu este un Ierusalim al românilor, cum ne place să ne lăsăm minţiţi, ci un loc pentru totdeauna pângărit de către călugării prădători de morminte. Biserica din curtea mănăstirii nu este zidită de Ştefan cel Mare, ci de arhitectul Romstorfer, iar chiliile sunt făcute, ca şi clopotniţa, târziu şi tot de către austrieci. Iar mormintele voievodale nu mai au decât ţărână neagră sub lespezi. Ştefan Vodă al Moldovei a plecat şi nu mai este, chiar dacă Romstorfer i-a gândit şi construit un mic sanctuar, cu care să ne amăgească speranţele, sufletele şi nevoia de identitate.

Un material publicat în gazeta mitropolitană bucovineană „Candela" şi preluat, în 1889, de publicaţia transilvană „Biserica şi Şcoala", sub titlul *Substratul Fondului religionar greco-ortodox al Bucovinei. / Proprietăţile mănăstireşti din Bucovina, pe timpul încorporării ei la Austria*, confirmă, şi dinspre Mitropolia Bucovinei, că mormântul lui Ştefan cel Mare şi Sfânt al Moldovei a fost prădat de către călugării care aveau obligaţia să-l vegheze. Cum, pe lângă cele trei mărturii publicate anterior şi pe lângă volumul lui Wickenhauser, *Ge-*

chichte der Klöster Woronetz und Putna, Czernowitz, 1886, se mai adaugă şi această mărturie – şi cred că mai sunt şi altele –, nu aş mai vrea să aud popă sau călugăr menţionând numele Sfântului Voievod, pe care noi, toţi românii, de la opincă la vlădică, nu-l merităm.

„Dintre toate mănăstirile câte se aflau în teritoriul Bucovinei, cea mai de frunte, în privinţa reminiscenţelor istorice, a proprietăţilor sale întinse şi a posesiunii privilegiate faţă cu episcopia Rădăuţiului[58], este mănăstirea Putna. Mănăstirea aceasta a fundat-o Ştefan Vodă cel Mare , începând zidirea ei la anul 1466 şi finind-o cu trei ani mai târziu”[59]. În privinţa mănăstirii Putna, iată ce

---

[58] Mănăstirea păstrează, şi acum, un document de la Mitropolitul Iacob, din 1765, prin care se întăresc unele prerogative, care să le fi avut mănăstirea din vechime, anume chiar de la fundatorul ei, Ştefan Vodă cel Mare, aşa: ca să se numească cea dintâia şi capul tuturor mănăstirilor Moldovei, singura de sine stăpânitoare, nicăieri supusă, egumenii ei totdeauna cu protimisire a fi înălţaţi la treapta Arhieriei la sfintele episcopii ale acestei părţi etc. Dară autenticitatea acestui document se trage la îndoială. Cel puţin atâta e sigur, cum că documentul de azi nu e original, ci cel mult o copie de pe original.

[59] Cronicarul Ureche, în „Cronicele Româneşti”, ed. Cogălniceanu, Tom. I., Bucureşti, 1872, p. 157 zice: „Dacă s-a întors Ştefan Vodă de la acel război cu izbânda ce a făcut, de a bătut pe acei tătari, la Lipinţi, pe Nistru, în anul de la Christos 1469, spre lauda aceea a mulţămit lui Dumnezeu şi a sfinţit mănăstirea Putna, care era zidită de dânsul, septembrie, în trei, spre lauda preacuratei fecioare Maria, maicei Domnului nostru Isus Christos; la care sfinţenie multă adunare de călugări a fost, singur Teoctist Mitropolitul şi Tarasie Episcopul, împreună cu Iosif Arhimandritul şi Egumenul Putnei. Zice că au fost la liturghie Arhiepiscopi, preoţi şi diaconi, 64, la Jertfelnic”. Este de observat că şi la arătarea anului de la Christos al sfinţii mănăstirii Putna, şematismul diecezan face aceeaşi eroare, ca şi mai înainte.

observă, pe temeiul tradiţiei, cronicarul Ioan Neculce, în „Cronicele Româneşti”, ed. Cogălniceanu, Bucureşti, 1872, Tom. II., p. 179: „Ştefan Vodă cel Bun, când s-a apucat să facă mănăstirea Putna, a tras cu arcul Ştefan Vodă, dintr-un vârf de munte, ce este lângă mănăstire, şi unde a ajuns săgeata, acolo a făcut pristolul în altar, şi este mult loc de unde a tras, până la mănăstire. Pus-au şi pe trei boiernaşi de au tras, pe vătaful de copii şi pe doi copii din casă; deci, unde a căzut săgeata vătafului de copii, a făcut poarta; iar unde a căzut săgeata unui copil din casă a făcut clopotniţa; iar un copil din casă zic să fi întrecut pe Ştefan Vodă şi să-i fi căzut săgeata într-un deluşel, ce se cheamă Sionu, ce este lângă mănăstire, şi este semn un stâlp de piatră; şi zic să-i fi tăiat capul, acolo; dară întru adevăr nu se ştie; numai oamenii aşa povestesc. Fost-a şi bisericuţa de lemn, întru acel deluşel, şi s-a risipit, fiind de lemn. Şi aşa a fost făcut mănăstirea de frumoasă, tot cu aur poleită; zugrăveala, mai mult aur decât zugrăveală, şi, pe dinafară, şi acoperită cu plumb. Zic călugării să fi fost făcut şi sfeşnicele cele mari şi cele mici, şi policandrul, şi hora, tot prinse de argint, şi pe urmă să le fi luat un domn şi să fi făcut altele, de spijă, care le-am apucat şi noi; iar stricându-se un clopot mare, la mănăstire, şi făcând călugării clopotul a doua oară, au pus aceste toate ce scriu mai sus în clopot, ca să fie mai mare”.

„Lăsat-au Ştefan Vodă cel Bun, la mănăstirea Putna, după moartea lui, arcul lui şi un pahar, ce vorbeau călugării, la mănăstire, că este de iaspis, ce era în chipul marmurei albe şi a farfuriei, ca să fie întru pomenire la sfânta mănăstire; şi arcul l-au fost trăgând cu vârtej. La

vremea lui Constantin Cantemir Vodă, fiind răscoală, au venit nişte cazaci, cu leşi şi moldoveni joimiri, vrând ca să jefuiască ce ar găsi în mănăstire. Deci, fiind un turn cu bună tărie, nu puteau să jefuiască; deci, au zis călugărilor să dea turnul, că nu vor lua a mănăstirii nimica. Iar călugării, necrezând, nu voiau să dea turnul; iar acei cazaci, cu leşi şi cu moldoveni, îndată au aprins mănăstirea; iar călugării, văzând că aprind mănăstirea, îndată au dat turnul. Atunci, îndată, având puşti de apă acei cazaci, leşi şi moldoveni, au stins focul. Deci, atunci au jefuit tot din turn, ce a fost de la boieri şi de la neguţători; iar a mănăstirii nu au luat nimica, fără numai arcul lui Ştefan Vodă. Iar paharul a fost până la a treia domnie a lui Mihai Racoviţă Vodă, şi, scoţându-l din turn un Egumen, pe nume Misail Chisăliţă, şi vrând să se folosească, a băut, la masă, cu acest pahar al lui Ştefan Vodă, cu nişte slugi boiereşti, ce erau zlotaşi; şi, bând mult cu acest pahar, s-au îmbătat şi, fiind beţi, au stricat un lucru scump domnesc şi de minune ca acela.

Dar mănăstirea (biserica), după cum o zidise Ştefan, a stat numai cam de două sute de ani, căci ea fu distrusă, până în temelie, de Vasile Lupul Vodă (1634-1654,) crezând el că, în zidurile ei, va afla vreun tezaur, ascuns de întemeietorul ei, Ştefan Vodă. Neaflând ceea ce căutase, el începu a o zidi la loc, dar nu ajunse să scoată zidirea la capăt, căci fu alungat din scaunul domnesc de către Gheorghe Ştefan. Principele Gheorghe Ştefan încheie re-edificarea mănăstirii, dar acoperământul ei preţios, de plumb, făcut de Ştefan Vodă, se pierduse. Vasile Lupul, adică, dărâmând mănăstirea, depuse materialul acoperământului acolo, deoparte, de unde însă l-au prădat

Timuş, cazacul, ginerele lui Vasile Lupul, de-şi făcu, dintr-însul, gloanţe de tunuri[60]. Sfinţirea de-a doua oară a bisericii se făcu, după cum arata inscripţiunea de deasupra uşii ce duce, din tindă, în biserică, sub Eustratie Dabija, la anul 1662.

În jumătatea a doua a sutei trecute, fost episcop al Rădăuţilor (1748-1750) şi, după aceea, mitropolit al Sucevei, Iacob (Stamati), o reînnoi (1757) în forma ei antică, prin jurul zidului cu şanţ şi la poartă cu punte în scripeţi, precum se vede într-o icoană ce închipuieşte mănăstirea din acele timpuri, şi care icoană s-a luat, în 1885, de la mănăstire şi se păstrează aici, la mitropolie. La anii 1850-1860, chiliile cele vechi de lemn, dimpreună cu clopotniţa, au fost date jos, ograda mănăstirii se lărgi şi se zidiră, pe spezele Fondului religionar, chilii noi, spaţioase, din material solid, iar în anii din urmă, şi o clopotniţă, înspre est, alăturea cu turnul porţii. Acoperământul

---

[60] „Cronicele Româneşti", ed. Cogălniceanu, Tom. II, Bucureşti 1872, *O samă de cuvinte*, de Ioan Neeulce, p. 186: „Vasile Vodă, aproape mazilit, a greşit lui Dumnezeu, că i s-a întunecat mintea spre lăcomie, de a stricat mănăstirea Putna, gândind că va găsi bani, şi n-a găsit. Şi s-a apucat să o facă din nou iarăşi, precum a fost, şi nu i-a ajutat Dumnezeu să o facă, că a zidit-o numai din temelie, din pământ, până la ferestre, şi i-a luat Dumnezeu domnia. Că s-a sculat Gheorghe Ştefan, logofătul, cu oaste asupra lui şi l-a scos din domnie. Iar plumbul, cu care a fost acoperită mănăstirea Putna, l-au luat cazacii lui Timuş, ai ginerelui lui Vasile Vodă, de l-au dus la cetate, la Suceava, de au făcut gloanţe de puşcă, să apere cetatea Sucevei de Gheorghe Ştefan Vodă. Că ştiu că au apărat-o bine, că s-au osândit şi Timuş, pentru prada şi jafurile ce a făcut pe la sfintele mănăstiri, şi si-a pus şi el capul de glonţ, precum scrie letopiseţul. Şi, pe urmă, au gătit mănăstirea Putna Gheorghe Ştefan Vodă, după ce a luat domnia, de este zidită precum se vede acum".

cel vechi al mănăstirii, după cum sta încă de la mitropolitul Iacob, se înlocui, însă, cu altul modern, de tinichea, care, afară de aceea că-i lua mănăstirii, pentru totdeauna, aspectul ei antic, dar nici nu fereşte zidul de ploi, fiind streaşina de tot îngustă. Pereţii, deci, începuseră a se umezi, până ce, în urmă, se puse stavila dezolării, prin cimentarea părţii de jos a pereţilor.

În lăuntrul bisericii, se află mormintele. **În tinda bisericii**:

1). Al mitropolitului Iacob, ce-i zic Putneanul;
2). Al părinţilor lui, ieromonahul Adrian şi monahia Maria;
3). Al mitropolitului Teoctist (mori în 1477).

În despărţitura întâi a bisericii sau nartica:

În latura dreaptă:

1). Al lui Bogdan Vodă (Chiorul), mort în 1517.
2). Al domniţei Maria, fiica lui Ştefan cel mare (moartă în 1518)

În latura stângă:

1). Al Mariei, doamna lui Petru Rareş (moartă în 1529);
2). Al lui Ştefan Vodă (cel Tânăr, mort în 1527), fiul lui Bogdan Vodă Chiorul şi nepot (de frate) al lui Petru Rareş.

În despărţitura a doua a bisericii sau în pronaos:

1). Sub un baldachin, mormântul Eroului Moldovei şi apărătorul Creştinătăţii de furia Islamului, Ştefan cel Mare, mort în 2 iulie 1504.

2). Al Mariei, fiica lui Radul Vodă, doamna a patra a lui Ştefan cel Mare (moartă în 1517);

3). Al Mariei de Mangop, doamna a treia a lui Ştefan cel Mare (moartă în 1477),

4). Mormântul a doi fii ai lui Ştefan cel Mare, Bogdan şi Petru , repausaţi amândoi în 1479.

Pe lângă acestea, mai multe inscripţiuni şi odoare bisericeşti, mai ales de la întemeietorul ei, Ştefan, câte au putut scăpa neprădate şi nepierdute, prin atâtea vijelii, prin câte a trecut partea aceasta de ţară.

În septembrie 1851, egumenul de atunci al Putnei, Artemon Bortnic, într-o scrisoare îndreptată către Consistoriu, propuse ca mormintele acestea, ale unor oameni atât de distinşi şi de interes mare istoric şi arheologic, să se facă accesibile publicului, precum este aceasta în Kiev, la Neamţ şi în alte locuri. Egumenul numit zice, în aceea scrisoare, cum că mulţi din vizitatorii mănăstirii, boieri şi alte persoane, şi-au exprimat, adesea, această dorinţă. El, deci, ca să se încredinţeze ori de într-adevăr, sub pardoseala mănăstirii se află o criptă, la care intrarea, după o tradiţiune a mănăstirii, să fie în tinda bisericii, puse, în prezenţa a trei călugări, ca să se cerce acolo. Săpându-se până la o adâncime de mai bine de un stânjen, dădură lucrătorii de o boltitură, ce se trăgea spre uşa bi-

sericii şi în care se aflau oase de morţi. Aflând acestea, egumenul îndată opri lucrul şi astupă săpătura la loc, pentru că, spre a scoate lucrul la capăt, nu avea împuternicire.

*

Consistoriul consimţi la propunerile egumenului. În anul 1856, constată concepistul locotenenţei Anton Schoennach aflarea de morminte în biserica mănăstirii, după care Guvernul ţării, prin emisul datat „Cernăuţi, 16 Noemvre 1856, Nr. 19357”, încuviinţă deschiderea şi cercarea lor. Comisiunea, deci, în aceeaşi lună, îşi începu lucrarea.

Mai întâi, se destupă **în Nartică**:

I). **Mormântul Mariei, fiica lui Ştefan cel Mare** (moartă în 1518). În el s-a aflat un sicriu de tot putred, care, până acuma, nu se părea să fi fost atins de cineva. Până spre piept, în sicriu se afla numai ţărână neagră; de la piept, mai în sus, se aflară rămăşiţe de îmbrăcăminte foarte preţioasă, lucrată cu argint şi cu aur, şi rămăşiţe de legători de cap, puţine oase, 9 bumbi de argint şi două inele cu pietre scumpe.

II). **Mormântul Mariei, soţia lui Petru Rareş** (moartă în 1517). Cadavrul era cu totul prefăcut în ţărână neagră, în care s-au aflat numai trei dinţi. Şi aici erau puţine rămăşiţe de o îmbrăcăminte foarte preţioasă femeiască şi se găsiră 47 de bumbi auriţi şi 3 inele de aur,

două cu pietre, iar unul cu mozaic albastru, închipuind pe maica Domnului.

III). **Mormântul lui Bogdan Vodă Chiorul** (mort în 1517), fiul lui Ştefan cel Mare. Se aflară numai 16 dinţi, toate celelalte părţi ale trupului, numai ţărână neagră. Din îmbrăcăminte, numai puţin dintr-o mantie domnească din materie grea, ţesută cu aur, apoi rămăşiţe de o coroană de domn, din materie foarte groasă, ca catifeaua, cu 76 de bucăţi mici de ornamente de aur, 2 cătărămi grele de aur şi 3 inele de aur, cu pietre scumpe, în unul, săpată stema ţării, adică bourului.

IV). **Mormântul lui Ştefan Vodă** (mort în 1527), fiul lui Bogdan Vodă Chiorul şi nepot al lui Petru Rareş. Pe când, în mormintele de mai înainte, sicriele erau aşezate pe fundul mormântului, adică pe pământ, în mormântul acesta, cam 1/2 de urma deasupra pământului, erau 11 şine de fier, zidite cu câte un capăt în amândoi pereţii lungimii mormântului, şi pe acestea era aşezat sicriul. Atât sicriul, cât şi cadavrul erau de tot putrede, sicriul se pare că, la înmormântare, a fost lăsat descoperit. Din îmbrăcăminte, s-a cunoscut o parte de mantie domnească şi de omofor, care, pe atunci, îl purtau şi domnitorii. Materia rămăşiţelor, peste tot foarte scumpă şi ornată cu aur şi cu argint. Afară de acestea, încă unele ornamente de aur, cu pietre scumpe, de la o coroană, şi mai multe rămăşiţe şi pietre scumpe, aşa, între altele, numai 157 de mărgăritare. Din oseminte, s-au aflat osul frunţii, al nasului, o falcă şi altele puţine, partea cealaltă a cadavrului şi a îmbrăcăminţii, toată prefăcută în ţărână neagră şi căzută, de pe şine, pe fundul mormântului.

V). **Un mormânt, la picioarele mormântului lui Bogdan, însă fără epitaf**, aşa încât nu s-a putut şti cine zace într-însul. În acest mormânt, s-a aflat un cadavru de mijloc, fără sicriu, aşezat pe 13 şine, puse curmeziş, în acelaşi mod ca în mormântul (aliniatul IV) lui Ştefan, fiul lui Bogdan. Cadavrul, cu faţa acoperită, în cap cu o cuşmă cu primuri de blană, îmbrăcat în veşminte de materii ca şi ceilalţi morţi. Dintre toate, cadavrul acesta era mai bine conservat, nu s-au atins, deci, nicidecum, ci mormântul s-au astupat iarăşi.

În pronaos: Toate mormintele acestea erau zidite de cărămizi arse tare şi, deasupra, boltite, numai la unele dinspre cap, la altele dinspre picioare, era lăsată câte o bortă, astupată însă cu o lespede.

VI). În mijlocul despărţiturii acesteia, puţin spre răsărit, se află piatra amvonului sau analoghionului. Pentru că, în vechime, sub piatra aceasta, de regulă, se înmormânta ctitorul, s-a făcut, şi în Putna, cercare aici, după mormântul lui Ştefan, ca ctitor al mănăstirii. După ce se scoase ţărâna, până la o adâncime de 18 policare, au dat lucrătorii de un mormânt, zidit din cărămizi, ca şi celelalte, dar fără boltitură, ci gura lui astupată peste tot cu trei lespezi, lucrate regulat, în patru muchii. Colţul nord-estic al lespezii ultime, dinspre picioare, s-a aflat frânt, se vede că cu puterea. **Mormântul acesta s-a constatat, cu toată siguranţa, ce este al lui Ştefan Vodă cel Mare**, fiindu-i şi epitaful în dreapta, dinspre peretele bisericii. Cadavrul, fără sicriu, era aşezat, şi aice, pe 13 şine, în acelaşi mod ca la mormintele de sub aliniatele IV

şi V, din Nartica. Sub cap, era un căpătâi zidit, de 12 policare. Pe acesta, zăcea capul mortului, din care însă era conservată încă numai partea superioară a tidvei, dar aşa, că partea, în a cărei continuare ar veni faţa, adică ochii, era întoarsă spre apus şi depărtată de grumaz ca 5 policare.

După zisa medicului, tidva, numai în urma putrejunei şi a descompunerii, niciodată n-ar fi putut lua poziţiunea aceasta nenaturală. Afara de aceasta, nu s-a aflat nicicât de puţină urmă de un acoperământ sau ornament de cap sau de grumaz, fără care nu se poate crede că s-ar fi înmormântat Ştefan cel Mare, mai ales pentru că, în mormântul lui Bogdan şi al lui Ştefan cel Tânăr s-au aflat de acestea. Toate împrejurările acestea arătară, fără toată îndoiala, cum că, acum demult, mormântul lui Ştefan a fost cercat de oarecine. Şi, într-adevăr, în privinţa aceasta a dat deslușire de ajuns o epistolă, cu data din „2 Marte 7265/1757”, care se păstrează la mănăstire. Epistola aceasta este subscrisă de mitropolitul Iacob şi îndreptată către egumenul de atunci al Putnei, Benedict.

În ea, în mod misterios, spune mitropolitul „cum că îi pare bine că domnul ispravnic din Suceava a dezgropat mortul, despre care era prepusul, şi că nu a aflat alta, afară de aceea, despre care ne-a făcut ştire cuviosul Dionisie. Îmi pare bine că a venit ispravnicul, căci aşa a scăpat mănăstirea iarăşi de presupusul în care se află. Pe scrisoarea lui Dionisie n-am răspuns, dar îi voi împărtăşi din gură cum că am înţeles toate câte mi le-a scris. Toate pietricelele, inelele, semnele de stare, boldurile şi alte lucruri ce s-au aflat, domnul să le sigileze la un loc şi să le

deie argintarului Rafail, şi să ieie măsura de pe icoana făcătoare de minuni a maicii Domnului şi de pe a Domnului Christos, şi să ni le trimită toate prin un om de credinţă. Să mai caute, cu părinţii conventuali, că se află, acolo, o pungă cu mărgăritare, sigilată cu sigiliu al nostru. Aceasta să o deschidă şi să ieie de acolo 500 de mărgăritare de mărime asemenea.

Se mai află, acolo, după cum ştim, 200 sau 300 de mărgăritare de mărimea mazării, care s-au deprins de pe aer. Toate mărgăritarele acestea, dimpreună cu lucrurile ce s-au aflat la mort, să ni le trimită domnul, pentru că voim a face, pentru maica Domnului si pentru Christos, coroane noi, mai iscusite şi mai frumoase, şi să le înfrumuseţăm cu pietre şi cu mărgăritare, care coroane, după ce vor fi gata, se vor pune numai în zile mari de sărbători”[61].

Cum că mortul amintit în epistola aceasta misterioasă este Ştefan cel Mare, se arată din o însemnare, făcută pe partea din afară a acestei epistole, care sună:

„**Răvaşul acesta este de la Preasfinţia Sa mitropolitul Iacob, în care a scris că să se trimită lucrurile care s-au aflat în mormântul pronaosului, pentru ca din ele să facă două coroane la icoana făcătoare de minuni**”.

---

[61] N-am avut epistola în original, ci numai în traducere nemţească, după cum se află ea la Domnul Wickenhauser, *Gechichte der Klöster Woronetz und Putna*, Czernowitz, 1886 pp. 93, 94. Vezi, tot acolo, mai pe larg, istoria deschiderii mormintelor domneşti din Putna, pp. 80-96.

În naos, însă, nu se afla, afară de al lui Ştefan, alte morminte, decât al Mariei, fiica Radului Vodă, şi al Mariei de Mangop, soţiile lui Ştefan, şi a doi prunci ai lui. În mormintele acestea cu anevoie se vor fi aflat semne de stare (insignii domneşti); îmbrăcămintea lui Ştefan, aflată în mormânt, deşi putredă şi mucegăită, totuşi s-a cunoscut că era de materie foarte preţioasă şi dimensiunile ei arată că Ştefan era de statură mică, îndesată, întocmai aşa după cum îl descrie istoria şi tradiţiunea.

Rămăşiţele din mormânt nu s-au atins, ci s-au lăsat întocmai cum au fost şi mormântul s-a astupat iarăşi. Celelalte morminte din pronaos s-au deschis numai puţin şi, văzându-se cum că în lăuntrul lor sicriele şi cadavrele sunt cu totul putrezite, s-au astupat iarăşi.

Lucrurile memorabile, câte s-a arătat mai sus că s-au aflat în morminte, comisiunea le-a aşezat în vase de sticlă, sigilate cu sigiliul său şi cu arătarea mormântului din care au fost scoase. Mormintele din tinda bisericii, precum ale mitropoliţilor Teoctist, Iacob şi celelalte, câte se mai află acolo, n-a fost de către comisiune cercate. Spre răsărit de la mănăstire, pe râuleţul Viţeul, se aflã Chilia în piatră, numita aşa pentru că este scobită într-o stâncă mare, situată pe malul apei. În lăuntru se văd semne că, oarecând, a fost împărţită în două despărţituri destul de spaţioase, pentru ca în ea să poată petrece un om. Cine a săpat-o nu se ştie. Tradiţiunea susţine că, acolo, într-însa, ar fi trăit sihastrul Daniil, care l-a îmbărbătat pe Ştefan cel Mare la rezistenţa după nenorocita bătălie cu turcii, la Războieni. Se vede, însă, că tradiţiunea confundă Putna cu Voroneţul.

Spre apus, în sus, pe apa Putnei, într-o depărtare cam de o jumătate de oră, stau ruinele Sihăstriei. Aceasta, fiind, mai înainte, de lemn, pe la anul 1758 a fost zidită din piatră, de către egumenul Putnei, Sila. Lucruri date Sihăstriei de acest egumen se mai păstrează, şi acum, în Putna, precum şi piatra cu inscripţiunea despre fundarea Sihăstriei"[62].

*

În 9 martie 1915, calendar nou, „Gazeta Transilvaniei" publica, sub titlul „Odoarele mănăstirilor bucovinene: mănăstirea Putna", o mincinoasă mărturisire a stareţului Putnei, Teofil Patraş, mărturisire în care jefuitorul mormintelor voievodale, Iacob Stamati, cunoscut drept Iacob Putneanul, „acest cucernic păstor", „sfânt" sărbătorit, din acest an, în 14 mai, beneficiază de o necuvenită aureolă. Ignorând scrisoarea lui Iacob Putneanul, prin care cerea stareţului să-i trimită „cele trei mii de mărgăritare, luate de pe mortul acela", Teofil Patraş muta vinovăţia pângăririi pe umerii... hoţului necunoscut: „Când, în 1856, s-a deschis, în faţa unei comisii imperiale trimisă din Viena, mormintele din biserică, s-a constatat că toate fuseseră pângărite de mâini nelegiuite. Barbarii nu s-au cutremurat nici în faţa veşniciei şi străluciţii Voievozi au fost despuiaţi de toate mândrele odoare care împodobeau

[62] *Substratul Fondului religionar greco-ortodox al Bucovinei. / Proprietăţile mănăstireşti din Bucovina, pe timpul încorporării ei la Austria*, istoric preluat din ***Candela*** de ***Biserica şi Şcoala***, anul XIII, nr. 43, 22 octombrie / 3 noiembrie 1889, pp. 339-342

sicriele și corpurile lor. Astfel a dispărut și coroana lui Ștefan cel Mare".

Bineînțeles că „părintele Patraș are lacrămi în ochi, când ne împărtășește acest dureros amănunt", uitând că nici un voievod nu se înmormânta cu Coroană, care aparținea țării, ci cu o coroană din pâslă, precum cea găsită în mormântul lui Bogdan al III-lea, și acesta prădat de bijuterii, dar nu și de sicriu, cum s-a întâmplat cu mormântul lui Ștefan cel Mare, în care rămășițele de schelet erau azvârlite, cu țeasta craniului înspre gât, pe 13 bare de metal – iar pe bare de metal se înmormântau numai călugării. Deci, osemintele descoperite de comisia imperială, în 1856, nu aparțineau lui Ștefan cel Mare, ci unui stareț oarecare, osemintele voievodului fiind aruncate, pentru a-i face starețului loc... într-un loc de veci până atunci încărcat de sfințenie.

Că mormintele de la Putna nu au fost prădate de cazaci, turci, tătari există dovezile efracției discrete, prin găuri făcute din lateral, nici o piatră mormântală nefiind vandalizată și spartă, dar există și scrisoarea lui Iacob Stamati, care confirmă că mormintele voievodale de la Putna au fost jefuite de călugări, cel al lui Ștefan cel Mare, chiar din ordinul lui.

Parafrazând în vechi cântec, suntem obligați să nu ne mai îmbătăm cu apă chiară (nu „chioară", ci „chiară"!) și să recunoaștem că „Ștefan Vodă al Moldovei fu zvârlit și nu mai este" în mormântul de la Putna.

Cine invocă memoria lui Ştefan cel Mare?

Fără adevăr şi fără înţelegere nu există credinţă. Nimeni nu are voie să mintă „în numele lui Dumnezeu”, pentru că Dumnezeu nu s-a durat pe minciună.

Înţeleg, tot mai mult şi mai profund, că avem obligaţia să ne cunoaştem cât mai exact istoria, doar ca să ne putem apăra de neo-legionarisul ortodox, bazat pe extaz şi minciună. Pentru că, vorba lui Xenopol, din 1871, din discursul de la Putna, nu mai avem voie „să ne îngâmfăm şi să ne înălţăm peste ceea ce suntem”, dacă vrem să fim cu adevărat de folos neamului nostru românesc. Un neam care, de-a lungul vremii, nu a avut un adversar identitar mai nemilos decât ortodoxia. Nu arunc vorbe în vânt, mărturiile fiind multe, în aşteptare. Din nefericire, am înghiţit cu toţii, pe nemestecate, găluşca ideologică a „culturii româneşti” care „s-a făcut în tinda bisericii”. Ba în slavonă, ba în greacă, şi până spre 1890, când preotul român Iraclie Porumbescu era aspru pedepsit pentru că îndrăznea să folosească... limba română. Dar, deocamdată, să reluăm povestea prădării mormântului lui Ştefan cel Mare, urmând să revin asupra subiectului şi cu alte mărturii:

„Guvernul austriac ordonă, în anul 1856, descoperirea tuturor mormintelor din mănăstirea Putna. Ancheta, ce se compunea din un membru al consistorului mitropolitan, un impiegat al guvernului din Cernăuţi, un inginer al statului şi un medic, începu lucrările în 12 noiembrie 1856. Dăm următoarele după procesul verbal oficial al anchetei, cum şi după descrierea unui martor ocular, publicată într-un calendar din 1857, din Iaşi şi reproduse de dl profesor şi membru corespondent al Societăţii geografice române, Dionisie Olinescu, într-un studiu ce-l publică asupra mormântului de la Putna, unele amănunte cu privire la această descoperire:

„Înaintea astrucării mormintelor, comisia orândui de a depărta tot arinişul din astă parte a bisericii, într-o adâncime până unde numaidecât ar trebui să se vadă toate mormintele, câte s-ar fi aflând pe astă latură a bisericii. Se văzură două bolte, în stânga. A doua zi, dimineaţa, se mai aflã o boltă: a lui Petru şi Bogdan, fiii lui Ştefan cel Mare şi, în partea dinspre răsărit, câte o boltă neregulată. Se săpă în dreapta.

„Încordarea e mare”, zice martorul ocular, „şi se exprima pe faţa tuturor asistenţilor. Se dă de un corp al unei pietre netede, groase şi care semăna a fi mare. Piatra se descoperă, mai departe, căci lucrătorii, chiar şi din al lor propriu strămur, îşi îndoiesc puterile, spre a scoate ţărâna de pe lângă piatră. Se descoperă o lespede mare, ca de şapte palme, şi largă, ca de 372 palme, şi lucrată din daltă. Ea este acoperământul unui mormânt, zidit din

piatră albă, cioplită. Nu mai e multă îndoială, acesta este locul repauzatului rămăşiţelor lui Ştefan cel Mare.

Pe împrejur şi fără de a mai atinge, mai departe, mormântul acesta, se fac încercări, de nu mai este vreun mormânt. Sfredelele de fier, întrebuinţate spre acest scop, ajung, pe sub mausoleul lui Ştefan cel Mare, până în pereţii bisericii şi într-o adâncime aşa de mare, încât, mai dedesubt, nu se mai poate să fie un mormânt.

Aici ajunge încordarea tuturor la cel mai mare grad, zice martorul ocular, şi tăcerea ce urmă, un minut, fu atât de adâncă şi universală, încât se auzea cum bate inima în fiecare piept şi cum clipita aceasta fu, într-adevăr, sacră. Comisarul politic făcu, acum, întrebarea, la cel ecleziastic şi consistorial, de poate să se ridice, acum, chiar şi lespedea de pe mormânt. Acesta însă răspunse că nu, până ce nu se va face ceremonialul bisericesc.

Se cheamă, deci, întregul sobor mănăstiresc. Arhimandriţii, ieromonahii şi diaconii se îmbrăcară toţi în ornate preţioase şi vechi veşminte, date încă de însuşi Ştefan cel Mare acestei mănăstiri şi, luând toţi în mâini făclii, iar diaconii, cu cădelniţe, înconjurară mormântul lui Ştefan cel Mare şi, săvârşind serviciul religios, opt români puternici scoboară în adâncime, unde era mormântul şi, deşi cu greutate, deodată ridică lespedea de pe mormânt.

Nu se văzură, zice martorul contemporan, acuma, ochi fără lacrimi şi chiar şi pe cei de alt neam, care se aflau de faţă, îi văd cu adevărat urniţi şi cutremuraţi în

cea mai adâncă adâncime a inimii lor. Măreaţa şi lunga nedumerire o întrerupse abia „veșnica pomenire”, intonată, acum, de întregul sobor călugăresc, în acompanierea tuturor clopotelor mănăstirii, care efectua o comună lăcrimare şi plângere, în tot cuprinsul cuvântului.

Spre a se vedea, zice, mai departe, martorul ocular, cuprins de un aer sacru şi reverenţios, în apropierea rămăşiţelor lui Ştefan cel Mare, nu mai trebui alt motiv decât a se fi uitat la bieţii noştri ţărani, cum ei, la descoperirea mormântului, ca de un instinct sacru mânaţi, toţi cu lacrimi, în genunchi picară, punându-şi mâinile la piept, ca la rugăciune. Feţele lor erau schimbate, ca la o vedenie sfântă, şi tăcerea cea generală, în biserică, urmă, acum, şi care se mai înălţa prin acompanierea duiosului sunet al clopotelor mănăstireşti, era într-adevăr o scenă de acele măreţe şi sfinte, care numai în fantezia cea mai mănoasă se poate închipui.

În mormânt, zice procesul verbal oficial, se vedea numai partea cea mai mare a capului şi aceasta întoarsă, cu partea de către grumaz, spre apus, şi, sub mantaua domnească, încă unele oase, cu un oareşcare sicriu şi 13 şine late de fier. Mirarea fu foarte mare. Prepusul cum că mormântul lui Ştefan cel Mare fu cercat, relicvele sale atinse şi preţioasele de pe dânsele luate, se exprimă îndată de toţi membrii comisiei şi se hotărî să se caute în arhiva mănăstirii, de nu se află, undeva, vreo însemnare despre asta. Se găsi, între hârtiile vechi, o scrisoare a mitropolitului Iacob (Putneanul – n. n.), din anul 7262 (1757), către egumenul de atunci al mănăstirii Putna, din

care scrisoare se cunoaşte, cam cu încredinţare, că prepusul este întemeiat.

Scrisoarea aceasta este următoarea:

„Cuvioase Egumene a Putnei, kyr Benedict. Pentru că dumnealui, Ispravnicul de Suceava, a venit la mănăstire şi a dezgropat mortul acela, unde a fost prepusul şi n-a găsit alta nimica, afară de acele ce ne arată molifta sa, Dionisie, în răvaşul său: bine a făcut de a venit şi n-avem nici o părere de rău, de vreme ce a ieşit mănăstirea de prepusul ce era, şi moliftei sale Dionisie răspuns pe carte nu i-am mai făcut, însă spune moliftei sale din gură că am înţeles toate câte mi-a scris şi toate pietricelele cele ce s-au aflat şi inelele, şi sârmele, şi boldurile, şi altele cele ce s-au aflat, toate să le pecetluieşti la un loc. Şi să pui pe Rafail, argintarul, ca să ia măsura de pe coroana ce este la Maica Precista, cea făcătoare de minuni, şi de pe coroana mântuitorului Christos, ce este tot întru aceeaşi icoană, pe o hârtie, cât îi coroana de mare şi fără flori, numai mărimea lor, şi atât pietricelele şi inelele, cât şi măsurile coroanelor cu om de credinţă să ne trimeteţi. Însă să cauţi, împreună cu părinţii soborului, că este o pungă cu mărgăritare, pecetluita cu pecetea noastră, şi să o deschideţi şi să luaţi dintr-însa 500 fire de mărgăritare, care să fie tot de un fel şi deopotrivă, şi mai sunt 2 sau 300 fire de mărgăritare cu nechiotul, ce au căzut de pe aer, şi să ne trimiteţi mărgăritarul, totodată atât cele 500 fire, cât şi cele cu nechiotul, dimpreună cu lucrurile ce s-au aflat pe mort, că am socotit să facem coroana Maicii Preceste şi domnului Christos, altă făptură

şi iscusinţă şi mai frumoasă, şi o împodobim cu pietrele cele şi cu mărgăritare”.

Această scrisoare se trecu în procesul verbal şi mormântul se acoperi. Ancheta a pus următoarele întrebări: ce să se facă, provizoriu, cu mormintele descoperite ale prinţilor si prinţeselor şi cum să se lase mormântul lui Ştefan cel Mare, până la o altă hotărâre?

Se decise ca mormintele să se lase aşa cum sunt, numai rămăşiţele scoase din ele să se pună în sicrie noi, fără însă a se acoperi cu ţărână. Mormântul lui Ştefan cel Mare să se acopere cu un văl mare de doliu şi, deasupra, să se pună 4 candeliere de argint, cu făclii mari şi o sfântă cruce, în mijloc pe o evanghelie. Timpul solemnităţii s-a fixat pentru luna Mai 1857, care însă n-a avut loc, guvernul fiind de altă idee.

Obiectele toate n-au fost scoase de mitropolitul Iacob, căci scrisoarea misterioasă aminteşte numai „de pietre scumpe, inele” şi nici deloc de coroană, sabie etc. (nici un Voievod nu se înmormânta cu coroană și sabie, care rămâneau moștenire urmașilor – n. n.). Aceste lucruri au fost, desigur, prădate de Vasile Vodă Lupul şi de ginerele său Timuș (nici vorbă, pentru că vitejii, indiferent de neam, socoteau ca însemnând cel mai mare sacrilegiu prădarea mormântului altui viteaz – n. n.), când Vasile Lupul a stricat mănăstirea Putna, căutând după bani (cazacii lui Timuș au ars acoperișul, ca să-și procure plumb – n. n.)”[63].

---

[63] Olinescu, Dionisie, *Mormântul lui Ştefan cel Mare*, în *Tribuna*, Anul VIII, Nr. 127, Arad 1904, p. 1

Nimic în plus sau în minus nu se mai poate spune. În afară de adevăr, nimic nu exisă. Deci sacrilegiile, indiferent de cine le comite, vin din necredinţa în adevăr şi în Dumnezeu.

s f â r ş i t

Cuprins